DRISCHATH ARI

Agadasche Abhandlungen

HERAUSGEBER

RABINER S. GUTMAN

JASSY (Rumänien)

Str. Pomir No. 9.

JASSY

Druck „Progresul“ A. Grünberg Str. Stefan cel Mare 9

1908

טעמא אחרי שכבר הבטיחנו השי"ת על כך, וכדמוכח מדברי אא"ז הגה"ק מבארדיטשוב נ"ע זי"ע ע"פ וד' פקד את שרה ע"ש, ואו"כ שפיר יכולין אנו לבקש הרחמן הוא יעשה לנו נסים ונפלאות כמו שעשה לאבותינו בימים ההם, ונאמר אמן.

לפורים

דוד מלך ישראל פתח ואמר (תילים קפיטל ק"ז) אוילים מדרך פשעם ומעונותיהם יתענו וכו' עד ויספרו מעשיו ברנה. נודע בשערים המצוינים בתורה כי כל דברי דוה"מעה ברוה"ק נאמרו, לכן ידון רוחי ויבין שכלי כי בכל הדברים האלו יספר דוד המע"ה מאת אשר קרה לישראל בימי המן ומהנס ותשועה הגדולה שעשה ה' לישראל עמו בימים ההם, וכך יאמר „אולים מדרך פשעם" ישיבו אל די ויתביישו ממעשיהם הלא טובים „ומעונותיהם יתענו" כמו שציותה אסתר המלכה למרדכי (אסתר ד' ט"ז) לך כנום כו' וצומו עלי ואל תאכלו ואל תשתו שלשת ימים וגו' להיות שהרגישו „כי כל אוכל" אשר נהנו מסעודתו של אחשורוש כדאיתא בג' (מגילה דף י"ב) ובאסתר רבה תתעב נפשם אשר חצובה מתחת כח"כ במה שלא קימו מצות ד' ונהנו ממאכלות אסורות לנו עפ"י דתוה"ק, ועי"ז נענשו „ויגיעו עד שערי מות" כי נגזר עליהם הרג ואבדן, „ויזעקו אל ד' בצר להם" וקיימו נפשם את כל אשר פקדה עליהם אסתר המלכה ע"ה ע"י מרדכי דודה כמש"כ. (אסתר ק' ד' פ"ז) ויעבור מרדכי ויעש ככל אשר צותה עליו אסתר „וד' ברחמיו שמע אל קול תחנתם „וממצוקותיהם יושיעם". „ישלח דברו וירפאם" דאיתא בג' (מגילה י"ג) אחר הדברים האלה גדל המלך אחשורוש אמר רבא אחר שברא [illegible]ה והקדים רפואה למכה עכ"ל ולזה אמר „ישלח דברו" ר"ל את הרפואה [illegible] שברא מקודם „וירפאם" *) בזה, ולכן „יודו לד' חסדו" ותקנו לקרוא את [illegible] לילה וביום (מגילה דף ד') שבו יספרו „ונפלאותיו לבני אדם" בקריאת [illegible] איתא שם בגמרא (דף ג') תניא כהנים בעבודתם כו' מבטלין עבודתן [illegible] מקרא מגילה ועי"ז אמר „ויזבחו זבחי תודה" אפילו הכהנים שעומדין [illegible] זבחי תודה ושאר קרבנות מבטלין עבודתו „ויספרו מעשיו [illegible] המגילה לפרסומי [illegible] והפי[illegible]

[illegible] פ"ד) [illegible] מלכותו ואת יקר תפארת [illegible] שלבש [illegible] קדש [illegible]

[illegible] סדר [illegible] לך [illegible] ואמי[illegible]

[illegible] גמור וכ[illegible]

[illegible] דרש עור [illegible] הכ' (בפ' [illegible] להבור הזה [illegible] אתו ולא יירא.

וזהו הנרצה באמרם במדרש, שכל זמן שיצה"ר בעולם אופל וצלמות בעולם כי כאשר היצה"ר בעולם והאדם דבוק וקשור בו ממילא א"א לו עוד לתתדבק בקדושתו ית' ועי"ז אופל וצלמות בעולם, כי סר מאתם בעוה"ר השגחת המנהג עולמו בחסד, אמנם כשאין יצה"ר בעולם ואין האדם דבוק בו, אז יוכל להתקדש ולהטהר להתדבק בהשי"ת, וממילא אין אופל וצלמות בעולם אחרי אשר המנהג עולמו בחסד ובריותיו ברחמים ישגיח עליהם בעינא פקיחא לשמרם מכל צרה ומצוקה.

ולפי שהימים האלה הם ימי מעשה ומסעל להתדבק בו ית' ולהמשיך השגחתו בפ"ט(?)ית על העולם ע"כ גזרו חז"ל דלא למיספד ודלא להתענות בהון (שבת דף כ"ב ע"ב) כי כבר אמרו (שם דף כ"ט ע"ב) אין השכינה שורה מתוך עצבות.

ומעכשיו לא נפלאת ולא רחוקה ממני להבין בס"ד מה שאמרו חז"ל הרגיל בנר חנוכה הויין לי' בנים ת"ח, דאיתא בגמרא (נדרים דף פ"א) מפני מה אין מצויין ת"ח לצאת מבניהם ת"ח, רב הונא אמר שלא ברכו בתורה תחלה דא"ר יהודה אמר רב מ"ד מי האיש החכם ויבן כו' היינו לא שמעו בקולי היינו לא הלכו בה אמר רב יהודה אמר רב שלא ברכו בתורה תחילה, ופי' הר"ן בשם הרב ר' יונה ז"ל שלא ברכו בתורה תחלה היינו שלא היתה התורה כ"כ חשובה בעיניהם שיהא ראוי לברך עלי' עכ"ל, שמעית מינה דאם אין התורה חשובה בעיני האדם אין זוכה לבנים ת"ח, ומכלל לאו אתה שומע הן דאם חשובה וחביבה התורה בעיניו, אז זוכה לבנים ת"ח והנה תיבת הרגי"ל ירמוז על שני מדות טובות ומאושרות הא' כי ההולך אחר תאוות יצרו הרע הוא בבחי' רגל ע"ד שכתב הכלי יקר (פ' שמות) ע"פ של נעליך מעל רגליך עי"ש ותבין, והחכם שהוא מתנהג עפ"י התורה והמצוה הוא יקרא רגיל בתוספות יו"ד שהוא רומזת על מחשבות קדושות וטהורות, שחשב עצות בנפשו איך להתרחק מהתאוות הרעות בחי' רגל, וגם המתגאה יכונה בשם רגל ע"ד הכתוב (תילים קפ' לו) אל תבואני רגל גאוה, והעניו יקרא בשם רגי"ל בתוס' יו"ד שהוא רומזת על מדות העניוות והשפלות, כמו שהוא קטנה מכל האותיות, וזהו „הרגיל" שנאחזו בו ב' מדות טובות הנ"ל שהתרחק מהתאוה, והגאוה, „בנר חנוכה" בעת הדלקת נ"ח „זוכה לבנים ת"ח, כי ע"י מה שהתרחק מהתאוות תמצא בו התורה שאינה מתקיימת אלא במי שממית עלי' את תאוותיו הגופניית, (ע' ברכות דס"ג) וגם ע"י מה שהוא עניו ושפל תמצא בו התורה שאינה מתקיימת אלא במי שדעתו שפלה (ע' תענית דף ז') וכשזוכה להתורה ושתהי' חשובה בעיניו אז ד' בעזרו שיהיו לו בנים ת"ח עוסקים בתורה ומצות.

ושמו של החג הזה מוכיח עליו שצריכין בימים ההם, למלאות כל כחותינו ברוח קדושה וטהרה לעבודתו ית' כי נקרא שמו בישראל „חנוכה" גפידשו המפרשים חנ"ו כ"ה והוא צ"ב וביארתיו אני בעזהי"ת, דידוע כי אדם לעמל נברא להיות עמל במלחמה הכבידה מלחמת היצר וכש שלא נצחו עדיין אינו בשלוה, רק כאשר ינצח היצה"ר ויתגבר עליו היצה"ט ויעשה רצון יוצרו, אז ינוח ואז ישלו ואז ישקט ולהיות כי הזמן גרמא כעת לנצח היצה"ר ולהגביר הטוב על הרע, נקראו הימים חנו-כ"ה שמיום הכ"ה בכסלו אנו יושבין במנוחה, ותרועת מלחמת היצר נשקטה, ובאמת גם בימי חשמונאי גברו הטוב על הרע בכ"ה בכסלו וע"כ זכו לכל הנסים והנפלאות האלו, וכשנעשה כן גם אנו נזכה בע"ה שיעשה לנו ד' נסים כמו שעשה לאבותינו בימים ההם, ומה שהקשה בבכור שור (למס' שבת דף כ"א) על מש"כ הרמ"א (ס' קפ"ז) דאם שכח בחנוכה לומר על הנסים בבהמ"ז יאמר הרחמן יעשה לנו נסים וכו' והא אמרו (ברכות ס') דאין להתפלל על נסים ע"ש. נלע"ד לתרץ דבאמת עיקר הטעם הוא דאם עושין לו נס מנכין לו מזכיותיו וכאן לא שייך האי

ערמאה ז"ל בעקידת יצחק פ' תשא (שער נ"ב) כי האדם הוא בעל עשרים כחות דומה לשקל שלם שיש בו עשרים גרה, חמשה שבכח הזן—המושך, המחזיק המעכל הדוחה והמוליד, וחמשה המפורסמים הראות, השמע, הריח, הטעם, והמשוש, ולעומתם כולל החלק הנפשי עשר פנימיים חמשה שבמשותף, כי בעורקי חמות המחוברים עם עורקי איברי כל החמשה חושים האלו, יחוברו וישתתפו יחד כל השנות חמשה חושים, ומלבד זה לנפש עוד חמשה כחות— השומר, הזוכר, המדמה, המחשב והשופט, ראה דבריו כי נעמו.

וכבר אמרנו למעלה שבעת ידליק האדם הנרות הללו צריך להשתדל ולהתאמץ בכל עוז ותעצומות שיתמלאו כל איבריו, חושיו, וכחותיו אור קדושה וטהרה, לטהר ולקדש רעיוניו ומחשבותיו לאהבתו ויראתו ית"ש ולקבל עליו עומ"ש, אבל הדליק למעלה מעשרים אמה, ירמוז על עשרים כחות האדם הנ"ל שהניח לא עשה בהם שום מעשה ומפעל לטעת בהם אהבתו ויראתו ית"ש, פבולה הג"ה, כי כל עיקר מצות הדלקת נר חנוכה הוא כדי שיתמלא כל בית הגוף אורה זו תורה, ולהתדבק בו ית"ש ע"י אור תורת ושתוכל להיות עליו ההשגחה האלקיית, ותקנתי' כסוכה דאיפסק דינה (בגמ' סוכה ב') דימעט, בן גם כאן ימעט תאוותיו ותשוקותיו החומריות, ע"ד משי"כ בס' פי צדיק, להארי"י הקדוש נבג"מ זי"ע (בתחלת דרוש אליהו ואלישע) לפרש הפסוק (קהלת י"ד) לב חכם לימינו הם האותיות מימין אותיות ל"ב והם א"ך למעט החומר ששמה בחלקו שהוא התורה, ולב כסיל לשמאלו הם אותיות משמאל אותיות ל"ב, והם נ"ם לרבות התאוות והתשוקות הבמיוניות עכתד"ק.

ואמרו עוד וכמבוי, לרמז שיש מיעוט אחר מיעוט הנ"ל שימעט גם א"ע ולא יתגאה כי כל המתגאה יאמר הקב"ה אין אני והוא יכולין לדור בעולם (סוטה דף ה) ואין ההשגחה האלקיית דבקה בו ואדרבה סרה מעליו כשנתגאה, וכמו שפירשתי חברי הנ' (מו"ק דף כט) הנפטר מן המת לא יאמר לו לך לשלום אלא לך בשלום, הנפטר מן החי לא יאמר לו לך בשלום אלא לך לשלום כו' שהרי דוד אמר לאבשלום לך בשלום הלך ונתלה, יתרו שאמר למשה לך לשלום הלך והצליח כי לך בשלום משמע שילך עם הדבקות האלקיי שקנה כבר, לכן ראוי לאמרו אל המת שהוא בעלמא דקשוט ונגלו לפניו כל מעשיו אם צדיק אם רשע, והי' אם יאמר לו לך בשלום לא יתגאה להחזיק א"ע לצדיק במה שאמר לו פלוני שילך עם הדביקות האלקיי שקנה כבר שהדברים האלו ראוים להאמר לצדיק משא"כ הנפטר מן החי אסור לאמר לו לך בשלום, שכששומע שחבירו מחזיק אותו לצדיק דבוק בחבוי"ת יתגאה בעיניו עוד יותר ויותר, וע"י ימהום לו רעה כי כל המתגאה אומר הקב"ה וכו', ואינו משגיח עוד עליו בעינא פקיחא, והבוא ראי' לדבריו שהרי דוד אמר לאבשלום לך בשלום הלך ונתלה, כי כששמע אבשלום שדוד המשיח מחזיק אותו לצדיק דבוק בחשי"ת נתגאה, וע"י נאוה זו סרה מעליו השגחת השי"ת וממילא מצאתו רעה ונתלה, משא"כ יתרו אמר למשה לך לשלום, היינו שעוד לא זכית כ"כ ע"י מעשיך להתדבק בבוי"ת רק מהיום חזק ואמץ שתזכה לזה, ובודאי התאמץ לקיים דבריו וע"ז הצליח.

ולכן אמרו ימעט כמבוי היינו שימעט א"ע ולא יתגאה להחזיק א"ע לצדיק גמור וכארז אשר בלבנון, ואז יזכה שתתדבק בו ההשגחה האלקית.

וכדי ללמדנו ביתר שאת ויתר עוז גודל מעלת הצדיק הישר הדבוק בהבוי"ת דרש עוד ואמר, לכו חזו מפעלות אלקים להדבוק בו שהוא יוסף הצדיק וכעדות הכ' (בפ' וישב) ויהי ד' את יוסף ויהי איש מצליח וגו' ע"כ כשהשליכו אותו להבור הזה שהי' מלא נחשים ועקרבים ניצל מאתם ולא הזיקו לו מאומה כי ה' אתו ולא יירא.

מצות אלו שעליהם אמר החכם מכל אדם (קהלת קפיטל ד׳) והחוט המשולש לא במהרה ינתק אדרבה הם ינתקו ויעקרו משכן היצה״ר מן העולם הרחק מהאדם. ואז בודאי אין אופל וצלמות בעולם.

ואדברה הפעם לבאר המדרש הנזכר בדרך אחר. בהקדם מאמז״ל (שבת כ״ג) אמר רב הונא הרגיל בנר חנוכה הויין ליה בנים ת״ח. אשר כל חשובי המפרשים יצאו דחוסים ומבוהלים בפירושו. ע׳ ברש״י ורי״ף ובעוללות אפרים. ואני אמרתי בו בס״ד ביאור נחמד, ואותו אסביר לכם על פי דרכי.

מכל הדברים אשר דבר אלינו הגאון האמיתי מו״ה יעקב יאליש ז״ל בספרו חינוך בית יהודה, (פרק ב׳) נוכל להוציא משפט ברור כי יש ב׳ מיני הנהגות הא׳ הנהגה הכוללת עפ״י המערכת השמימיי. וה ב׳ עפ״י השגחה פרטיית אישיית. והנה הנס הנעשה עפ״י המערכת הנה הוא לא יתמיד בעת יסוב הגלגל וחוזרת חלילה לשנה הבאה כי אינו ענין נצחי וקיים לעד לא ישתנה. וז״ש המשורר לה׳ הישועה על עמך ברכתך סלה ר״ל וכשהישועה הוא לה׳ עפ״י ההנהגה האישיית אז הברכה הזו הוא על עמך סלה, ואין לה הפסק עולמית. ולפי דבריו י״ל דכשאנו מדליקין נר של חנוכה אז אנו ממשיכין ההשגחה האלקיית כמו שהיתה בימי חשמונאי ובניו. ואי תימרון לא כל הזמנים שוין דאז היתה עת ישועה ורחמים וע״כ זכו לזה משא״כ בימים האלה. כבר כתב הגאון מהרי״ל הלוי ז״ל בספרו אפיקי יהודה (ח״ב דרוש ל״ה אות ב׳) לפרש הפסיקתא ע״פ זה היום עשה ה׳ נגילה ונשמחה בו איני יודע אם בו ביום אם בו בהקב״ה בא שלמה ופירש נגילה ונשמחה בך, בך בהקב״ה ואמר כי הסתפקות של הדרש אם השמחה אשר תושג לנו אז (במאמר נגילה ונשמחה בו) תומשך מהזמן הטבעיי המתואר יום (מופשט מהנסיי) או תושג לנו מה׳ מהשמים והוא נסיי לבד, והיינו בו בהקב״ה העושה גדולות לבדו בא שלמה ופירש בך בהקב״ה כלומר ישראל נושע בה׳ תשועת עולמים אף אם אין הזמן מסכים כד״א יענך ה׳ ביום צרה כלומר גם אם הזמן אינו מסכים, שהוא מעוטף במשפחת צרה יענך ה׳ עי״ש.

וכיון שכן מובן מעצמו שבעת ההדלקה של נ״ח צריך האדם המדליק לזכך ולזקק מדותיו שיהיו טובות ומאושרות כדי שעי״ז יזכה שתתדבק בו ההשגחה האלקיית אשר בגללה יתברך האדם בכל טוב וכפירושי על מה שאחז״ל (נדרים דף מ״א) אמר אביי נקטינן אין עני אלא בדעה במערבא אמרו דדא בי׳ כולא בי׳ כו׳ דדא קני מה חסר כו׳ והקשיתי למה אמרו דוקא דעה ולא אמרו חכמה או בינה ואמרתי לתרץ עם מש״כ הג״הק הרש״ז מלאדי ז״ל זי״ע בספרו לקוטי אמרים (פרק ג׳) שהדעת הוא מלשון והאדם ידע את חוה והוא לשון התקשרות והתחברות שמקשר דעתו בקשר אמיץ וחזק מאוד ויתקע מחשבתו בחוזק בגדולת א״ס ב״ה ע״ש, וזהו שאמרו דמאן דאית בי׳ דעה גרצו מי שהוא מדובק בו ית׳ כולא בי׳ ולאו כלום קאחסר כי ד׳ ימלא כל משאלותיו לטובה.

ובלכתנו בדרך זה נבין היטב דחז״ל (שבת דף כ״ב ע״א) אמר רב כהנא דרש רב נתן בר מניומי משמי׳ דרבי תנחום נר של חנוכה שהניחה למעלה מעשרים אמה פסולה כסוכה וכמבוי ואמר רב כהנא דרש רב נתן בר מניומי משמי׳ דרבי תנחום מ״ד והבור רק אין בו מים כו׳ מים אין בו אבל נחשים ועקרבים יש ב וכבר נשפך הרבה דיו ונשתברו הרבה קולמסין לכתוב לבאר סמיכות של שני מאמרים האלו. —

ולבי אומר לי לפרש בדרך האיפשרי ולקחת ממנו מוסר השכל איך לעבוד את ד׳ בהדלקת נר חנוכה, הניבים דברי אמת שכתב הרב החוקר האלקי מהר״י

בס״דושו של הדרש הנפלא הזה, ואת אשר חנן אותי ה׳ ברוב רחמיו וחסדיו בפירושו שמעה עמי ואדברה!—

יומי דחנוכה תמניא אינון בהלל והודאה להשי״ת על הנס הגדול שעשה עם אבותינו בימים ההם ובזמן הזה, בעת קמו היונים וחשבו מחשבות לבטל אותנו מעשות שלש אלה,—תורה, שבת, ומילה, שהם העיקריים ויסוד לאומיותינו, והם חיינו ואורך ימינו על האדמה, בהיותנו מפוזר ומפורד בין העמים, כמו שנתן בהם טעם הרב הגאון המפורסם בישראל מו״ה יעקב ריישער ז״ל, בספרו עיון יעקב (למס׳ ר״ה דף יט), תורה מנין? דאיתא במדרש ע״פ והי׳ כאשר תריד בזמן שהקול קול יעקב אין הידים ידי עשו שולטות בו, שבת מנין?—דאיתא בג׳ אלמלא שמרו ישראל שתי שבתות אין כל אומה ולשון יכולה לשלוט בהם, מילה מנין?—דאיתא במדרש לא נגאלו ישראל ממצרים אלא בזכות המילה, עיי״ש.

ולזה מפין דברי רז״ל (ברכות דף ג׳) ר׳ אליעזר אומר שלש משמרות הוי הלילה ועל כל משמר ומשמר יושב הקב״ה ושואג כארי שנאמר ה׳ ממרום ישאג ממעון קדשו יתן קולו שאוג ישאג על נוהו, וסימן לדבר משמרה ראשונה חמור נוער, שני׳ כלבים צועקים שלישית תינוק יונק משדי אמו ואשה מספרת עם בעלה: הגזירה הרעה אשר גוזרת המלכות הרשעה על ישראל להשכיחם תורתו ית׳ שמרוב רעתה אצל ישראל הוא דומה אצלם לחשכת הלילה, הוי שלש משמרות, היינו שישתדלו ויתאמצו לבטל שלשה דברים הנזכרים למעלה שהם גורמים נצחיותנו בגלות הזה, ראשונה יפילו גורל לגזור רע על „חמור נוער״ המה האנשים הכשרים שבישראל שנושאים על שכמם עול התורה כחמור ע״ד אמז״ל (ע״ז דף ה׳) לעולם יהא אדם כשור לעול וכחמור למשא, וכדכתיב (בפ׳ ויחי) יששכר חמור גרם, ופירש״י ז״ל חמור בעל עצמות סובל עול התורה כחמור חזק שמטעינין אותו משא חזק, שני׳— יחשבו מחשבות איך שינרמו שיהיו „כלבים צועקים״ היינו שיבטלו אותם משמירת השבת ועי״ז ממילא יהיו כלבים צועקים היפך ממה שיסד האריז״הק ז״ל בזמר „לבר נטלין ולא עאלין הני כלבין דחציפין״ כאשר שומרין השבת כראוי לה,— שלישית—יוסיפו תת עצות גם בענין „תינוק יונק משדי אמו״ לבטל מאתו המצוה החשובה הנוהגת אצלו שהוא מצות מילה, ואז נראה „אשה מספרת עם בעלה״, איך שהכנסת ישראל שהוא כאשה לגבי בעלה הקב״ה תספר לו את כל הרעה אשר מצא את ישראל בין העמים, וקול תפלה ותחנה תרים ותקרא אל ד׳ בצרתה להם ותאמר—שמע קול תחנונותי—ומהר עניני וישועתך תתן לנו ופדנו הוצילנו מן הגוים להודות לשמך ולשמור תורתיך.

ואם שלש אלה—קול, צום, ממון, תעשה לה כנסת ישראל ויצאה ממסגר הצרות והיסורין, הגזירות והביטולים מקיום התורה, ורמזוה הגאונים ז״ל בפסוק ויהי מקץ ע״ד אמז״ל (מגילה דף י״ד) אין ויהי אלא לשון צרה ויסורין, היינו „ויהי״ כאשר בא ח״ו צרה על ישראל אז ישתדלו ויתאמצו לאחוז במעוזן של מדות „מקץ״ שהוא ר״ת ממון קול, צום ואז ממנה יושעו במהרה, והמדרש הסמיך לזה הפסוק קץ שם לחשך, שבו ידובר נ״פ כבה נ׳ עם הוא התורה אשר שם משה וגו׳ גם הוא ר״ת שבת מילה וא״כ לפי״ז תיבת שם מרמזת על שלש דברים תורה שבת ומילה אשר נכבדות מדובר בם וביאור הפסוק לפי״ז הוא כך,—„קץ״ וסוף יהוא „שם״ היינו שלש דברים הנ״ל „לחשך״ הצרה והרעה, היינו כי בזכותם ישים ה׳ קץ וסוף לצרותנו.

והוסיף המדרש ואמר טעם לזה כי כל זמן שיצר הרע בעולם חשך וצלמות בעולם, ועבר יצהיר מן העולם, אין אופל וצלמות בעולם, וכשישראל שומרין שלש

דרוש לשמחת בית השואבה (תרס"ח) „תוכחת הלל"

תניא אמרו עליו על הלל הזקן כשהי' שמח בשמחת בית השואבה הי' אומר אם אני כאן הכל כאן, ואם אין אני כאן מי כאן, למקום שאני אוהב רגלי מוליכות אותי, ואף הקב"ה אומר אם אתה תבוא לביתי אבוא לביתך, ואם אתה לא תבוא אל ביתי, אני לא אבוא אל ביתך, שנאמר בכל המקום אשר אזכיר את שמי אבוא אליך וברכתיך, (סוכה דף נג).

עם היות שכבר כתבנו בדרושינו ליום הדין (תרס"ח) בשם החכמים, שתכלית בריאת העולם, הוא עם ישראל, ויחויב מזה כי באבוד ישראל ח"ו אז יאבד ויהרס כל העולם כולו, יבוא המאמר על נכון,

כי ידוע שבעת שמחת בית שואבה, אז נתאספו כל ישראל אל מקום המקדש, ולכן פתח אז — הלל הזקן — את פיו בחכמה ומוסר השכל להורות להם ולהודיע להם גודל הכרחותם ונחוצותם לשמור תורת ה' למען יאריכו ימים על האדמה ולא יאבדו ואמר „אם אני כאן" אם אני ישראל היהודי נמצא בכאן, „הכל כאן" שע"י קיום מציאות העם ישראל הכל חיים וקיימין, „ואם אין אני כאן" שאם אין אני ישראל בעולם „מי כאן" כי אז הכל חרב ונחרב ח"ו, ולכן אנו מוכרחים לאשר ולקיים תורת ה' כדי שלא יאבד העולם בעבורינו: והוא מוסר נפלא לעבודת השי"ת.

ואחשוב לבאר כל המאמר באופן אחר, דידוע מש"כ בעקי"צ (פ' בהר ופ' תצא) שהענינים הגשמיים צורדים הם להענינים השכליים ולכן הרוצה להיטיב ולהשכיל צריך למעט בעסק הענינים הגשמיים והקדמונים אמרו „ודורשי ה' לא יחסרו כל טוב", היינו שאין מרגישים כלל אם חסר להם בצרכים הגופניים וזהו שאמר הלל הזקן „אם אני כאן" במקום המקודש, „הכל כאן" דומה בעיני כאילו יש לי הכל בכאן ואין חסר לי כלום, ואם אין אני כאן במקום קודש רק הנני יושב בביתי אז אצטער שם ואומר „מי כאן" מי ומה יש לי בביתי — אין לחם ואין שמלה וכדומה, ואם תאמרו כי בזמן שאני יושב בביהמ"ד וארעב ואני מוכרח לעזוב הביהמ"ד ולילך לרחוב ולעסוק בענין הפרנסה לכן אומר אליכם, למקום שאני אוהב רגלי מוליכות אותי, כי גם הם הורגלו לילך רק לביהמ"ד, ואם תאמרו הן אמת כי לי לא איכפת בחסרון ענינים הגופניים, אבל מה יעשו בני ביתי, ע"ז אשיב אמרים אמת „ואף הקב"ה אומר אם אתה תבוא לביתי, אבוא לביתך" ואראה להעמידה על שלמותה ולמלאות חסרונה, „ואם אתה לא תבוא לביתי אני לא אבוא לביתך", והוא מובן, ואין מהצורך להאריך עוד:

בעזהי"ת דרוש לחנוכה פ' מקץ שנת „המברכת" תרס"ז לפ"ק יאסי.

אור לישרים.

בפרשת השבוע, ויהי מקץ שנתים ימים, במדרש רבה, קץ שם לחשך, זמן נתן לעולם כמה שנים יעשה באפילה, ומאי טעם קץ שם לחשך שכל זמן שיצר הרע בעולם אופל וצלמות בעולם, דכתיב אבן אופל וצלמות, נעקר יצה"ר אין אופל וצלמות בעולם.:

הן עין רואה ואוזן שומעת גודל הלחץ זה הדחק אשר נדחקו כל המפרשים

ב') „הלא אב אחד לכלנו הלא אל אחד בראנו מדוע נבגוד איש באחיו" וגו' וכשיעשה כמו שקיבל ע"ע ונוצר את לשונו מדבר לה"ר. ואדרבה הוא אוהב לכל ישראל בלב ונפש ודובר שלום וטוב לכל ישראל אז הוא מתקן אשר עוות מלפנים והשכינה שורה בישראל ועי"ז אין נמסרין ביד הנכרים.

וענין הסוכה דכתיב בסוכות תשבו שבעת ימים ר"ת בשת"י דכאשר יבא האדם אל הסוכה אשר עשה לו, יתן אל לבו חשבון גרעון השתדלותו בעבודת השי"ת ויענה ויאמר בושתי וגם נכלמתי במעשי המתועבים והרעים בעיני השי"ת, וכשידע האדם בנפשו שלא טוב עשה, יחלום בדעתו להתחבר עם עושי רצון הבוי"ת, ויועיל לו זה להגיע לתכלית המעלה והשלמות ע"ד מש"כ בדרושי הר"ן [דרוש א'] שמאלו הנבראים החסרים שהם בתכלית החסרון כל אחד מצד עצמו בהאספם יחד, יתחדשו מהם מורכבים רבים בעלי המעלה רבי השלמות. וע"כ נקרא החג הזה בשם „זמן שמחתינו" והשם מורה על איכות החג שבאמת הוא חג שמח מלובש בגיל וחדוה, כי כבר נתבאר בדרושינו לשה"ג משנת תרס"ז, דמדת השלום תמצא רק באנשים השמחים ולא בעצבים ונמוכי רוח ולכן נשמח אנחנו עתה כדי שנוכל להגיע למדת השלום הצריכה לנו עתה.

ואם אמר יאמר האדם אשר הקיפוהו וסבבוהו חבלי צרות ויסורין, היאך אוכל לשמוח עתה בזמן כזה? אין אמון ברבריו שכבר אמר החכם הרב מהר"י מרובנא ז"ל בספרו קול יעקב (בשיה"ש עה"פ לריח שמניך טובים וגו') כי אנחנו לפני הקב"ה כדמיון היתום אשר ממונו מונח ביד אפוטרופס והוא נושא ונותן בהם והיתום לא ידע מאומה מן ההפסד והריוח רק עיניו תלויות אל האפטרופס אם יאמר לו שהרויח במעשיו ישמח, ואם יאמר לו ח"ו שהפסיד אז יתעצב כן אנחנו בדמיון הזה במעשינו. עינינו אל ד' אלקינו כמאמר הכ' (ד"ה ב' כ') ואנחנו לא נדע מה נעשה כי עליך עינינו, כלומר כי אנחנו בעצמינו לא נדע מהות מעשינו ופעולתינו רק הוא ית' היודע סודם וערכם הגדול והוא אצלינו כדמיון האפטרופס נושא ונותן עם מעשינו והוא היודע סוד המצות ותכליתם ופעלי הטובה איך הם פועלים למעלה ולא אנחנו רק אנחנו עושים כמצווה עלינו לכן אליך עינינו נשואת אם תאמר אלינו עתה עת שמחה נדע שבודאי עלו מעשינו לטוב וחשנו חיל וראוי' לנו השמחה עכ"ל.

וזהו ענין שמחה בית השואבה בעת ניסוך המים שאחז"ל שהיו שואבין רוה"ק דכלל גדול בידינו שאין זוכין לרוה"ק רק כאשר נמצא מדת השלום ויש להביא ראי' מהא דאיתא בגו' (שבת דקל"ט) א"ר מלאי בשכר וראך ושמח בלבו זכה לחשן המשפט על לבו. היינו כי אעפ"י שראה אותו בגדולה זו לא נתקנא בו ולא התעורר שנאה בלב זכה לחה"מ שהוא רוה"ק, וע' בנועם מגדים פ' אחרי ודבריו כדברתו שכ' שעי"י הענוה זוכין לרוה"ק והוא כדברי דע"י הענוה דוקא זוכין לשלום, וכן בשבת (דף ל') ובירושלמי סוכה (פ"ה ה"א) אין רוה"ק שורה אלא מתוך שמחה, והוא כאשר כבר כתבתי הרבה דהשמחה גורם לשלום. וע"כ כשמנסכין המים וישראל לוקחין מוסר מזה דכמו שהמים הללו מניחין מקום גבוה ואינם מגביהין א"ע לעוף למעלה השמימה, והולכין למקום נמוך ושפל, כך אנחנו נהי' כן ולא נתגאה על חברינו וריעינו לומר אין אנו יכולין להתחבר עם אנשים כאילו כי הם פחותי הערך מכנר החשובים, ומתחילים להיות באחוה ואהבה עם כל ישראל, אז היו זוכין לרוה"ק והבן.

מאמר לחג הסוכות (תרס"ח) "לב טוב"

הנה מנהג ישראל קדושים לדקדק הרבה על האתרוג בעינא פקיחא שיהי' הדר בלי שום סיג ופגם, ומפזרין עליו ממון הרבה, וד"ז הוא לאות על חשובותו יותר משאר המינים, וא"כ למה מברכין על הלולב, וכבר הרגישו בזה גם רז"ל, ואמרו חכז"ל מפני שהוא גדול מכולם, וידון רוחי לבאר ולהתבונן בענין זה העמוק, דאיתא במס' אבות (פרק ב' משנה ט) אמר להם צאו וראו איזו הוא דרך טובה שידבק בה האדם ר' אליעזר אומר עין טובה ר' יהושע אומר חבר טוב ר' יוסי אומר שכן טוב ר' שמעון אומר הרואה את הנולד ר' אלעזר אומר לב טוב אמר להם רואה אני את דברי ר' אלעזר מדבריכם שבכלל דבריו דבריכם. והנה לפי דעתי ארבעה מינים אילו באים לעורר את האדם שידבק במדות טובות הנאמרים במשנה דאבות הנזכרת, אתרוג, נגד עין טובה, ולכן מפזרין על האתרוג ממון הרבה, שני ערבות, נגד שכן טוב וחבר טוב שהם נכנסים תחת סוג ומין אחד כמוהן, שלשה בדי הדס נגד הרואה את הנולד, שכולל ג' דברים על עצמו, על בניו, על כל ישראל אחיו, שיראה שלא יבואו ליפול ממדריגתם, לולב נגד לב טוב, שלולב נוטריקון לו לב, היינו לו לאבינו שבשמים לב נוטה ומושך להתדבק בו ובתורתו ואז הוא בודאי טוב ויפה מאוד, אשרי שלו כבה.

ולפי שבמדת לב טוב כלול כל המדות כנז"ל לפי"ז כיון שהוא רומז על מדה זו בודאי בו כלול שאר המינים ובכללו הם לכן מברכין על הלולב דוקא, והוא בס"ד ענין מתוק מדבש.

מאמר לשמחת בית השואבה, (תרס"ז) "הענוה והאחדות".

בזוה"ק פ' אמור (דף קג ע"א) כל מאן דייתיב תחות צלא דמהימנותא אחסין חירו לי' ולבנוי לעלמין ואתבריך ברכתא עלאה ומאן דאפיק גרמי' מצלא דמהימנותא אחסין גלותא לי' ולבנוי עכלה"ק, ובתוה"ק (פ' תצא) ונגש הכהן ודבר אל העם ואמר אליהם שמע ישראל אתם קרבים היום למלחמה על אויביכם וגו' ואיתא בג' דסוטה (דף מ"ב ע"א) מאי שמע ישראל א"ר יוחנן משום רשב"י אמר להם הקב"ה לישראל אפילו לא קיימתם אלא ק"ש שחרית וערבית אין אתם נמסרין בידם עכ"ל וצריך להבין מהו כ"כ גדול זכות מצות ק"ש, ועי' במפרשים. שנדחקו בזה וידון רוחי לבאר כוונתם בפשיטות, הנודע כי הצלחת העם הישראלי במלחמה תלוי רק במה שישכון ד' בתוכינו וכדמוכח ממה שאמר מרבע"ה אל המעפילים לעלות אל ראש ההר להלחם אחר אשר חטאו במרגלים וכה יאמר (בפ' שלח) אל תעלו כי אין ד' בקרבכם ולא תנגפו לפני איביכם ואיתא עוד שם בג' דסוטה א"ר ירמי' בר אבא ד' כתות אין מקבלין פני שכינה וא' מהם כת מספרי לה"ר והם בעלי המחלוקות והשנאה, וכבר אמרו החוקרים כי כל פעולה יבי' לו מעט השתוות עם הפועל אותה להיות כח הפועל בה, ומצאתי דבריהם נכונים עם הא דאמרו (עדיות פ"ב מ"ט) האב זוכה לבנו בנוי בכח ובעושר ובחכמה כו' וא"כ כיון שיוצרינו הבוי"ת הוא אחד באחדות גמור אשר אין עוד כמוהו גם אנחנו צריך שתמצא בנו כח זה, שהוא כח האחדות ועי"כ כאשר ישראל קורין את שמע גאומרין ד' אלקינו ד' אחד" צריכין להתחרט מאוד על אשר עד הנה התפרדו אחד מחבירו ודבר עליו לה"ר ולקבל על עצמו שמהיום והלאה ישפר את מעשיו וע"ד שאמר הנביא (מלאכ'

יסרו בשוטים ובעקרבים, מכות קצובים בימים מיוחדים, אבל לא יודיעו להמוכה משפט המכות וזמניהם, למען ידמה כי אין קצבה לשנות מאסרו ואין מספר למכותיו, ויהי כאשר הכה אותו השוטר אז זעק בקולו אל מכהו ויאמר אל בקצפך תוכיחנו, הרף ידך ממני ועוד איזה פסוקי דרחמי, וכהוודע הדבר אל השופט, גוה להוסיף על מכאוביו כי בזה הוסיף חטא על פשעו הראשון, שביזה כבוד שופט הארץ שנותנו לבלתי משגיח על כל הנעשה בארץ ורק מי שרוצה ימלא את ידו להכות באגרוף רשע, כי אילו האמין שעיני השופט משוטטות בכל הנעשה לא ביקש עזרה מיד השוטר, כן הם בני ישראל אסירי עני וברזל מוכים ולוקים על החטאים אשר חטאו מאז, והנה בבוא עלינו העונשים והלחץ זה הדחק אשר עמי הארץ לוחצים אותנו, וטועים אנחנו לומר כי מושלי הארצות עברתם קשתה עלינו ובאפם הורגים אשי האומה הזאת, ולכן מתנפלים ומתחננים להם הרפו ובאמת בזה אנו גורמים ח"ו שהשי"ת יכעום עלינו ביותר עכתד"ק.

ועתה נדרוש כמין חומר בקודש המאמר גדולה תשובה שמביאה רפואה לעולם, כי היוצא מן הדברים שדברנו עד הנה, הוא, כי שתים רעות גורמים לנו היסורין והליקוי א מה שאין אנו עוסקין בתורה ועי"ז אין האותיות השייכים לחיותינו, מתקיימות בתוכינו, ב מה שאין מתפללין ומתחננין לה' בלבד, והנה התשובה כוללות ב' דברים, כי החטא כולל ג"כ ב' ענינים א עזיבת השי"ת, ב עזיבת התורה — וכנגד זה התשובה בב' אופנים א התשובה אל ה' כמד"א לכו ונשובה אל ה'. ב. התשובה אל התורה עד"א השיבנו אבינו לתורתך, וכיון שע"י התשובה חוזרין ב' הפגמים לתיקונם לכן הוא גדולה שמביאה רפואה לעולם, ומרפאה ומסירה כל הרעות והחסרונות שקרה לעולם לאומות בכלל ולישראל בפרט;

השי"ת ירחם עלינו ויתן בלבינו לעשות תשובה שלימה וירפאינו מתחלואינו ויקוים בנו מקרא שכתוב (ישעי' סי' י"ד) והיה ביום ההוא לא יוסיף עוד שאר ישראל פליטת בית יעקב להשען על מכהו ונשען אל ה' קדוש ישראל באמת, והוא רומז על דברינו שבעת קץ גליות יכירו וידעו כל יושבי תבל כי לה' המלוכה ומושל בגוים ועלו מושיעים בהר ציון במהרה בימינו ונאמר אמן.

עוד אפשר לבאר המאמר הנה היוצא מפ"ק כרע"ק זי"ע, בהקדים מה שכתב הגאון הקדוש ר"ר יונתן אייבשיטץ ז"ל (דרוש א') לפרש החרוז בפיוט אדיר איום ונורא, „צאנך מיד גוזזים" הרצון שלפעמים אדם רשע חוזר בתשובה יושב בצום ובכי מתפלש בעפר וכהגה דברים טובים וכאשר יעברו ימים אחדים והנה הוא חוזר לסורו במעשים מקולקלים וגשכח ימי השבע מפני ימי הרעב וסיבת ד"ז הוא כמו צאן שמבקשים לגוזו וצמרו יתנו לו מלח ותרומה המגדל צמר וכאשר יגדל הצמר יגוזו וכן יעשו תמיד וכן הס"א יונקים מישראל העובר שפעת קדושה אשר בו והוא להם למחיה, ולכך סביב רשעים יתהלכון, אך כאשר הם יונקים וכבר נפשו יבשה בלי שום לחלוחית קדושה מה הם עושים מניחין אותו לשוב אל ה' ולעשות טוב עד אשר ידושן נפשו מטוב ה' כפי עבודתו במצות ה' ויהי' מלא טוב בברכת ה', וכאשר רואין הס"א מונעין אותו פ"ב מהלוך בדרכי ישרים ויונקים ממנו עכתד"ק והנה אנו רואין שבימים האילו ימי הרצון יתעוררו בני אדם בעתה לעבוד את ה' וכדי שלא יעלה על דעתינו רוח עוצב פן ח"ו כל עבודתינו לפני הס"א והם בעצמם השתדלו שנעשה כן כדי שיהי' להם לינק, לכן אמר אשריכם ישראל לפני מי אתם מיטהרין ומי מטהר אתכם אביכם שבשמים, שאביכם שבשמים נתן בכם התעוררות זה ולא החיצונים והס"א ולפניו אתם עובדים ביראה ופחד אשרינו מה טוב חלקינו וגורלינו. והבן.

הכ"ד הצעיר פתתיהו יחזקאל גוטמאן.

את ישראל מכל עונותם, וזהו מה מקוה וכו' כלומר בפעולת הזמן שסגולתו לטהר כמו מקוה וראה בדבריו כי נעמו.

חכמינו ז"ל אמרו (יומא דף פ"ו) גדולה תשובה שמביאה רפואה לעולם, הנה כתיב (תילים ק) לעולם ה' דברך נצב בשמים ופירש זקני הבעש"ט זצ"ל (הביאו הנה"ק הרב רש"ז מלאדי בשער היחוד והאמונה) כי דברך שאמרת יהי רקיע וגו' תיבות ואותיות אלו הם נצבות ועומדות לעולם בתוך רקיע השמים ומלובשות בתוך כל הרקיעים לעולם להחיותם וכדכתיב ודבר אלקינו יקום לעולם ודבריו חיים וקיימים לעד. כי אילו היו האותיות מסתלקות כרגע ח"ו היו כל השמים אין ואפס והיו כלא היו כלל, וכמו קודם מאמר יהי רקיע, וכן בכל הברואים שבכל העולמות עליונים ותחתונים ואפילו ארץ הלזו הגשמיית ובחי' דומם ממש אילו היו מסתלקות מהם ח"ו כרגע האותיות מעשרה מאמרות שבהן נבראו היו ג"כ לאין ואפס כמו לפני ששת ימי בראשית. עכל"הק, והנה האותיות ההם נכתבים ונרשמים בתוה"ק ולכן אמרו במדרש שבאורייתא ברא קוב"ה עלמא, והדברים עתיקים וזכיתי להבין בהם מה דאיתא במדרש רבה (פ' ראה) א"ר אלעזר משאמר הקב"ה הדבר הזה בסיני באותה שעה מפי עליון לא תצא הרעות והטוב, אלא מאיליה הרעה באה על עושי הרעה, והטובה באה על עושי הטוב כי טרם שנתן השי"ת התורה לישראל עמו בסיני היתה התורה מסורה בידו, וע"י אותיות הנבראים הנמצאים בתורה הי' הקב"ה משפיע להם חיות וטוב ברצונו, וברצונו הי' ח"ו מונע מאתם אמנם אחרי שהתורה נמסר ביד ישראל לכן כ"ז בא מעצמו שאם עוסקים בתורה בקדושה ובטהרה, ממשיכים ע"ע חיות וכ"ט מאותיות השייכים להם וא"ל אז נתרחקו מאתם האותיות ואינם נותנים להם קיום ומעמד טוב ונעים, וזהו הרעה באה מעצמה לעושי הרעה שאינם עוסקים בתורה והטובה לעושי הטוב שעוסקים בתוה"ק, ולזאת אמרו בזמן שישראל עושים רצונו של מקום עולין עד לשמים, וכשאין עושין רצונו ש"מ יורדין עד לעפר, כי כשעושין רצונו של השי"ת ועוסקין בתורה אז האותיות שנבראו בהם, מתקיימים בהם ונמשך להם מהאותיות חיות וטוב ויעלו לרום המעלה אבל ח"ו כשאין ערש"מ ואין עוסקין בתורה אז נסתלקים מהם האותיות שבהם תלוי חיותם וממילא יורדין עד לעפר כי בלי האותיות אין להם חיות.

אוי ואבוי! מורי ורבותי! גם אנחנו ירד ירדנו בעוה"ר עד לעפר שרים משלו-בנו ויענונו ויתנו עלינו מס גדול, רבות רעות שבעה נפשינו בשנה העברה, וסיבת היסורין שלנו הוא ביטול תורה, שלא שמרנו פקודי ה' הישרים ומשמחי לב.

כתיב (יחזקאל כ') והעולה על רוחכם היו לא תהיה אשר אתם אומרים נהיה כגוים כמשפחות הארצות לרשת עץ ואבן חי אני נאום ה' א' אם לא ביד חזקה ובחימה שפוכה אמלוך עליכם וגו' כי בשבועת אתם עמדי, וכן אחז"ל בכ"ד שחשי"ת השביע את ישראל שיקיימו מצותיו, וקא קשיא לי, לפי מה דקיי"ל (שבועות דף כ"ז ע"א) נשבע לקיים את המצוה ולא קיים פטור, וא"כ שבועה זו דהשביע הקב"ה לישראל שיקיימו המצות מה צורך בה, דהא אף אם יעברו עליהם פטורים ואינם דואגים לקיים המצוה בשביל שמא יתחייבו על השבועה שנשבעו? ואחשוב לתרץ זאת עם משי"כ, הגאון ר' עקיבא איגר ז"ל בחידושיו שם (דף כ' ע"ב) דהך אמת דפטור מקרבן אבל מלקות חייב ודו"ק.

ולכן אחרי אשר עברנו על השבועה שנשבענו לקיים המצות אנו מוכים ולוקים, דרוי' נפשין בנידין מרין בבזתא ובשביתא ובמלקיותא.

ועל החזון הזה נשא הרב אפיקי יהודה (הוא דרוש כ' מי מצור) משלו ויאמר אדם א' חטא חטאה גדולה, ויתנוהו בבית האסורים, ונפסק הדין מפי השופט

שבשמים שנא׳ (יחזקאל ל״ו) וזרקתי עליכם מים טהורים וטהרתם מכל טומאותיכם ומכל גילוליכם אטהר אתכם. ואומר מקוה ישראל ה׳ (ירמיה י״ז) מה המקוה מטהר את הטמאים אף הקב״ה מטהר את ישראל. (יומא דף פ״ה):

המאמר הזה הוא הפלא ופלא באין מבין עומק מחשבותיו. וה׳ אלקים נתן לי לשון למודים—לבאר המאמר הזה בפירוש נחמד ונעים.

שמע ישראל! — קדוש היום לאדונינו. כי ביום הזה—יתעוררו ויתנוצצו. בנו הירהורי תשובה. לאמור „לכו ונשובה אל ה׳ אלקינו״ „נטהר א״ע מכל סיג ופגם״. „כי מאוד דאבה נפשינו על מה שפגמנו בתורת ה׳ צבאות והרחקנו א״ע מהשי״ת״. כאלה וכאלה יוסיף ישראל להתאונן ולהתחרט על חטאיו. בתשובתו אל ה׳. והנה הירהורי תשובה ההם. הם על שתי פנים. א׳ על צד איתערותא דלתתא. היינו כי יגבר כח שכלו מעצמו בהתבוננו בגדולות רוממות הבוי״ת עד לאין חקר והוא בראו ויצרו וזנו ומפרנסו ולכן מחראוי שישמור מצותיו ולא ימרוד בו רק לדבקה בו כל הימים. ב על צד איתערותא דלעילא. והוא מה שהחנון ורחום יתן בלבו הירהורים טובים להכיר האמת בהכרח עבודת ה׳. ולבבו יבן ושב אל ה׳.

ולשתי בחינות אלו כיון ר׳ עקיבא במאמרו היקר. „לפני מי אתם מיטהרין״ הוא בחי׳ ראשונה איתערותא דלתתא. מהאדם עצמו. „ומי מטהר אתכם״ הוא בחי שניה. איתערותא דלעילא מה שהשי״ת נותן בלב האדם אהבתו ויראתו ית״ש. ואמר עליהם „אשריכם״ כי שתי האופנים הן עצהיו״ם ומועיל מצד שהטהרותיכם הוא לפני אביכם שבשמים והוא גם הוא מטהר אתכם. כי הנה אם בעל מלאכה עושה איזה מלאכה לאיש אחר. אז בגמר מלאכתו כשיביא הדבר אל האיש אשר צוה לו לעשותו׳ יתן מגרעות במלאכתו ויאמר לו לא יפה עשית. וכש״כ, אם באמת לא עשה הדבר על נכון אז בודאי ימלא פיו שחוק על אי יכולתו ובלתי ידיעתו. להוציא אל הפועל מלאכה שלימה בלי חסרון וגרעון. אמנם אם הבן יעשה איזה מלאכה לאביו אהובו. אז אף אם המלאכה אינה ע״צ השלימות. אעפ״כ עכ״פ תכסה האהבה. ובפרט אהבת אב לבנו. ויענה ויאמר לו בני אהובי! מלאכתך מאוד מצאה חן בעיני כי עשית אותה במועצות ודעת. ולכן אמר ר׳ עקיבא שאשרי לישראל במה שהם מיטהרין ועושין תשובה לפני אביהם שבשמים שבודאי אף אם אינה ע״צ השלימות. יקבל אותה השי״ת ברחמים וברצון מצד גודל אהבתו לבית ישראל.

ואמר עוד ומי מטהר אתכם אביכם שבשמים. היינו שאשרי לישראל מצד מה שמטהרם והמעוררם לתשובה הוא אבינו שבשמים שבודאי יעשה ענין זה באופן היותר״מ כמשפט אהבת אב לבנו אהובו. ולהיות כי ליכא מילתא דלא רמיזא באורייתא הביא מקום שבו רמוזים דבריו. שנאמר וזרקתי עליכם וגו׳ כי הירהורים הקדושים נק׳ בשם מים טהורים כידוע. והנה ההירהורים שהם מצד איתערותא דלתתא נ״כ מכת קוב״ה קאתי. זרק שהם בדרך משל כמו מי שזורק לפני חבירו איזה דבר כדי שימצא אותו חבירו וישתמש בו. כן זרק הקב״ה את ההירהורים ההם לפני ישראל כדי שימצאו וישינו אותם ישראל עם קרובו וישתמשו ויתחממו לאורם וזהו וזרקתי עליכם מים טהורים וטהרתם מכל טומאותיכם. וטהרתם דייקא רומז על איתערותא דלתתא. ועל איתערותא דלעילא אמר ומכל גילוליכם אטהר אתכם. והבן.

הנה ביאר בזה מהות התשובה איך שהוא על שני דרכים כנזל׳ ועתה ירמוז הזמן המסוגל לתשובה. והביא הפ׳ מקוה ישראל ה׳. ודרש בו. מה מקוה מטהר את הטמאים אף הקב״ה מטהר את ישראל כמוש״כ בבני יששכר. שהמקוה שיעורה תתק״ם לתין וכן הארבעים ימי הרצון יש בהם תתק״ם שעות ובהם הקב״ה מטהר

יש עוד טעם אחד דכבר כתב הרב שער החצר (סי' קל"ז) לבאר הטעם שאין מועיל תשובה לעכו"ם, דבאמת מן הדין לא הי' מועיל תשובה גם לישראל מצד כי מלך שמחל על כבודו אין כבודו מחול, ומה שמועיל התשובה הוא מצד כיון שהקב"ה כולא עלמא דילי' ומלכותא דיליה הוא ומצי מחיל ליקרי לא כמו מלך בו"ד שאינו יכול למחול מפני דמלכותא לאו דילי' הוא ומשמיא הוא דמוקמי לי' ואינו יכול למחול בכבוד מלכות שמים, וכיון שהוא ית' מודד לאדם כפי מדותיו, א"כ מי שמודה דכולא עלמא דילי' הוא היוצר הוא הבורא, ומלכותא דילי' הוא, אמרינן דגבי דידי' דקב"ה כולא עלמא דילי' ומלכותא דילי' כבודו מחול ומועיל לו תשובה, אמנם הגוים שאינם מודים בזה שהרי הם עובדים לאלקים אחרים והם אינם מודים דקוב"ה כולא עלמא דילי' ומלכותא דילי' לכן מודד להם כמדתם כמלך דעלמא שאינו יכול למחול ותשובה אינה מועלת להם, עי"ש וא"כ כיון שאנו באים היום לבקש סליחה ומחילה מאת השי"ת ע"י התשובה שאנו עושין צריכין אנו להאמין שהוא היוצר והבורא וכולא עלמא דילי' וכדי שיצלח הדבר בידינו אנו הולכין אל המים כדי שיתעורר לבבינו באמונה שלימה שה' מושל על המים שאמונת דבר זה קל מאוד ואין עליו שום עורר וקטיגור, וכדמוכח ממש"כ בג' (גיטין דף נו) אז"ל שדרי' לטיטוס כו' נכנס לבית קה"ק כו' נטל את הפרוכת ועשאו כמין גרגותי, והביא כל הכלים שבמקדש והניחן בהם והושיבן בספינה לילך ולהשתבח בעירו כו' עמד עליו נחשול שבים לטובעו אמר כמדומה אני שאלקיהם של אלו אין כחו אלא במים כו' וכתב בעץ יוסף בשם הנזה"ק דאיתא בירושלמי (פ"ו דע"ז) דכל האומות מודים דהקב"ה מושל במים עי"ש וכיון שתתחזק אצלו האמונה שה' מושל על המים יוכל אח"כ להתבונן ולומר בפה מלא דכמו שהקב"ה מושל על המים כן הוא מושל בכבודו על כל העולם כולו וכולא עלמא דילי' וכבודו מחול ע"י התשובה שיעשה, וממילא ותשליך במצולות ים כל חטאתינו כיון שאינם עוד עליו, והמ"י.

הטעם השני אשר יתייצב לפנינו בזה לפי שאמר הרב מהר"י אלבו ז"ל בספרו העקרים (מאמר ד' פכ"ז) שאחד מהדברים המעכבים את החוטא מן התשובה, הוא העלמת החטא שאינו מכיר עונותיו ע"ש ולפי שרוב בני אדם כל איש צדיק בעיניו ועי"ז אינו יודע לעשות תשובה ע"כ תיקנו חז"ל ללכת בר"ה אל המים ובזה יתוודע לנו שחטאנו ואין בנו מעשים, ונשוב אל ד' אלקינו, והאמת יורה דרכו שע"י הליכתנו אל המים נכיר את מיעוט ערכינו בעבודת השי"ת, כי כתב בס' אות לטובה (דרוש א) בשם הגאון ר' יצחק אהרן עטענגער ז"ל כי מבואר בספה"ק שיסוד המים מביא את האדם לידי תאוות המשגל, ולזאת מי שעומד נגד תאוה זאת להתגבר על יצרא דזנות ממנו יגורו מים ולזה אמרו הים ראה וינוס ארונו של יוסף ראה דכתיב בי' וינוס ויצא החוצה יען כי הי' עוצר בעד תאוות היצר וינוס החוצה עכ"ל, ע"כ אנו הולכין ומתיצבין אצל נהר המים כדי שכשנראה שאנו עומדים אצל המים ובכ"ז לא יזוזו ממקומם אף זיז כ"ש בזה יוודע לנו כי מעשינו גרועים ופחותים מאוד דאל"כ היו צריכין המים לנוס בפנינו כמו שנסו מפני ארונו של יוסף, ועי"ז יתעורר לבבינו לעשות תשובה, והי"ק כי נכון הוא בס"ד.

דרוש בליל יוה"כ תרס"ח מים טהורים.

א"ר עקיבא אשריכם ישראל לפני מי אתם מיטהרין ומי מטהר אתכם אביכם

היצה"ט יוצא ראשון, ומראשית ישמע בקול דבה ללכת בדרכי ישרים לעבוד את ה' וזה הנכנס ראשון יוצא אחרון שאח"כ ישמע לקול היצה"ר לילך לביתו לאכול ולשתות ולישא וליתן באמונה, וזהו רמז קריאת שמו שופר מלשון שפופרת ואי"ה אשנה פרק זה באריכות יותר.

ותנן נמי בג' דר"ה (דף לב) אמרו מלה"ש לפני הקב"ה מפני מה אין ישראל אומרין לפניך הלל בר"ה ויוה"כ? א"ל איפשר מלך יושב על כסא דין וספרי חיים וספרי מתים פתוחים לפניו וישראל אומרים שירה והקשה בס' ותכתוב אסתר, דאם ספרי חיים פתוחים לראות את מעשיהם לידע איך דינם, ספרי המתים שכבר מתו ל"ל ותירץ הוא ז"ל שהכוונה שכל אדם ישום אל לבו משנה שעברה כמה בני אדם שנקנסה עליהם מיתה ועי"ז הי' להנשארים בחיים להתעורר בתשובה והם לא עשו כן ע"כ גדול עונם מנשוא לזה נפתחו גם ספרי מתים זה כנגד זה שמתוך מה שאירע לאותם שנכתבו בספרי מתים הי' להנשארים להתעורר בתשובה עכ"ד ולדעתי יתכן ביאורו דידוע שמי שאבותיו היו אנשים כשרים עובדי ד' ושומרי תורתו והוא אינו עושה כן עונשו גדול מהרשע שגם אבותיו היו רשעים כמותו, וע"כ ביום הדין כשפותחין ספרי החיים לדון אותם על מעשיהם פותחין ג"כ ספרי המתים לראות איך מנהג אבותיהם ולפיהן יגדל או יקטן עונש החוטא.

אשר ע"כ אהוביי! צריכין אנו לעשות חשבון עם נפשינו כי הלא אבותינו הקדושים היו תמימי דרך ותורת ד' נצרו וע"כ צריכין אנו לעשות כמעשיהן לעבוד את ה' בכל לבבינו ובכל נפשינו, ובפרט היום שהוא יום הדין מוכרחים אנו לקבל עלינו עול מלכותו ית"ש ובזה נזכה בדין, וכמו שביארתי הקודש מן דברי דוד המע"ה (תילים קי"ט) למשפטיך עמדו היום כי הכל עבדיך היינו שאנו באים היום לפניך למשפט עם טענת כי הכל עבדיך עושי רצוניך וא"כ מהראוי לרחם עלינו ותוציאנו מצרה לרוחה משעבוד לגאולה.

אמנם ד' א' גלוי וידוע לפניך שבעת הי' לנו המלכות כשהיינו מושחין מלך היינו תוקעין לפניו בשופרות ככתוב (מלכים א' א') כן גם עתה אנו ממליכין אותך למלך עלינו, אתה מלכינו ואנחנו עבדיך, והסימן שאנו תוקעין לפניך בשופר, ובזכות זה תרחם עלינו שוכן שחקים, ותכתוב ותחתום אותנו בספרן של צדיקים, להיים טובים ומתוקים, ואת סוכת דוד הנופלת במהרה תקים, כיר"א.

הדרוש הזה דרשתי בעזהי"ת ביום א' דר"ה שנת „ה' ירום קרנינו" לפ"ק בביהמ"ד של אאמו"ר הרה"ג בנן של קדושים מהר"ש גוטמאן הי"ד לאיטי"א.

אני הצעיר מעובדי ה' יתעלה, מתתי' יחזקאל גוטמאן.

ויהי ביום הכסה לפנות ערב, בבאינו מהנהר, בקשוני לאמר את אשר חרו רעיוני וילדי עשתונותי לתתי טעם לשבח על ענין המנהג ללכת אל הנהר בר"ה, ובישע צור עולמים פתחתי פי ואומר.

איתא בש"ע או"ח (סי' תקפ"ג) והולכין אל הנהר לומר פסוק ותשליך במצולות ים כל חטאתינו וגו' ואם נקח את המנהג הקדוש הזה במאזני השכל ונפלם את הדברים במאזני המשפט, נראה בעליל שהוא בא רק כדי לעורר את לבינו לשוב עד ד' להאמין בו ובתורתו ללכת בדרכיו ולדבקה בו ובמדותיו הטובות, — והענין הוא כך. —

כבר אמרנו בבוקר לפני תקיעת שופר שבזמן הזה צריך האדם להתאמץ מאד בעניני האמונות הקדושות של העם הישראל, ומטעם האמור, והוא מפני

טומאה דחוי' בצבור ואינה מעכבת את הצבור מהשג הענין הנכבד הזה וכמו שמצינו בעת צאת ישראל ממצרים, והדברים נכונים וברורים למביני מדע בעזהי"ת.

והטעם שצריכין עתה לחקור בהשגת הכרת מציאותו ויכלתו ית' כי כתב הרב מהר"י ערמאה ז"ל בעקי' (שער ע"ד) שהעיקר אשר הצלחת האדם וקיומו תלוי עליו הוא בשיהי' לו ציור חזק ואמונה קבועה שכל הטובות והצלחות העליונות והתחתונות הבאות על האדם הם מאת הסבה הראשונה ית' לא מצד ההזדמן, ולא בכחו ועוצם ידו, ולא משום מזל קבוע, עכ"ל ולהיות שבימים האלו בריות יפקדו לפני השי"ת, מי לחיים ומי למות, מי יעשיר ומי יעני, כו' ואנו באים לפני ד' לבקש מלפניו צרכינו המתבים ע"ב צריכין אנו להשכיל מקודם ולדעת כי הוא אדונינו ובוראינו ית' והוא הזן ומפרנס אותנו, ונותן לנו חיים, ועי"ז נזכה שישלח את הברכה והצלחה בכל מעשי ידינו, ולכן כל מזונותיו של אדם קצובין בעשי"ת מר"ה עד יוה"כ אשר בהם ישכיל אדם לדעת את ד' ולעבדו בלבב שלם.

מורי ורבותי! דוד המלך ע"ה בראותו את הסכנה והצרה הגדולה והעצומה המרחפת על ראש העם הישראלי ביום הזה בבוא השטן להתיצב לפני ד' לקטרג עלינו ועל מעשינו, פתח את פה קדשו ואמר (תלים קיט) סמר מפחדך בשרי וממשפטיך יראתי ואם דוד מלך ישראל חסיד ועניו אמר כך, אנו מה נאמר ומה נדבר ומה נצטדק, אין לנו עיצה אלא נחפשה דרכינו ונחקורה ונשובה אל ד', נטה נא אזנינו תקשיב לקול שופר הדובר באזנינו שלש פעמים, מלכיות, זכרונות, ושופרות, לעורר את האדם להאמין השלש העקרים שהם מציאות ד', שכר ועונש ותורה מן השמים, ועי"ז נזכה בדין, (שא נא עיניך וראה מש"כ בהעקדים ס"א פ"ד ותתענג):

ופירשתי עם זה הפסוק (תלים צ"ג) „נכון כסאך מאז" ע"ד שכתב במו"נ (בתשיעי מראשון) כי בעבור שהכסא אמנם ישבו עליו בעלי הגדולה והעוצם במלכים והי' הכסא מורה על גדולת הראוי לו ועוצם ענינו ע"ש וזהו „נכון" בעיני האדם אמונת „כסאך" ר"ל מציאותך ועוצם יכלתך „מאז" ר"ל מיום ר"ה המכונה בשם א"ז, שהוא יום א' מחדש ז'.

בעת יתקע שופר בעיר. שומעי הנכבדים! צריך העם להחריד ולפחוד מפני כבוד ד' והדר גאונו כי בא לשפוט את הארץ איזה לחיים ואיזה למות מי בקצו ומי לא בקצו. מי במים ומי באש, מי ינוח ומי ינוע, מי ישלו ומי יתיסר, מי יעשר ומי יעני, ותשובה מעבירה את רוע הגזירה מעל ישראל, ע"כ נבין נא ונדע כי ד' פעל ויצר אותנו, ועושה עמנו טובות גדולות בכל יום תמיד, לכן מחוייבין אנו לשמור את מצותיו בכל אשר ידבר עלינו כעצת היצה"ט ולא כעצת המלך זקן וכסיל שביארתי מש"כ בסיפור האדי' הק' בכוונת השופר ששופר הוא מלשון שפופרת, עי"ש והי' לפלא בעיני, הלא נודע שהשופר הזה רמז יש בו לעורר את לבבינו אל התשובה (עי' ברמב"ם ה"ת) ומה ירמוז קריאת שמו בלשון שפופרת, ועוד שבאמת היא נעשה כשפופרת חוד שפי' צר, ואמרתי שהוא מרמז על ענין נכבד, מאוד נעלה, דמבואר ברש"י ז"ל עה"ת (פ' תולדת) השפופרת חוד אם אתה נותן בה שני אבנים זאח"ז זה שנכנס אחרון יוצא ראשון וזה שנכנס ראשון יוצא אחרון, כן האדם יש בו שני יצרים יצר טוב ויצה"ר היצה"ר נכנס ראשון (עי' סנהדרין דף צ"א) ואח"כ היצה"ט וצריך האדם לנהוג בעצמו דין שפופרת, שיהא הנכנס אחרון והוא

הוא יתמרמר ומורא יעלה על ראשו פן ואולי ע"י טענותיך ימצא הוא כחשן ושקרן ויעשו עמו את הרעה אשר זמם לעשות לרעהו, ומרוב המורא והפחד לא יוכל לדבר דבר, ורק אתה תדבר את דבריך למען תצדק.

כן גם אנחנו ישראל, יש לנו דין ביום הזה לפני השי"ת עם שונאינו היצה"ר ע"כ יעצו אותנו מבקשי טובתינו לאכול ולשתות בר"ה ולהיות שמח וטוב לב, כמאמר הנביא ע"ה (נחמי' ח') לכו אכלו משמנים ושתו ממתקים כו' כי קדוש היום לאדונינו, כי כשיראה חשטן שאנו שמחים וטובי לב חיל ורעדה תאחזהו, כי יהשוב שבודאי אנו שמחים על שיודעים אנחנו שנזכה בדין ע"י התורה ומעשים טובים שיש בידינו הנסתרים מאתו, ואינו יכול לקטרג עוד עלינו.

ומובן מעצמו כי אעפ"י שהתירו הכמים לאכול ולשתות, בב"ז צריכין להיות נזהר למעט היום בתענוגי עוה"ז בכל מה דאיפשר, וזה ירמוז ענין כיסוי הלבנה בחג זה, כי הלבנה הוא דוגמת הכח החיוני המתעורר לממשלת הלילה, היינו לצרכי עוה"ז השפל הדומה ללילה (כמבואר בעקי"י שער כ"ב) — ותועלתו שהאדם ילמוד ממנו לעצמו דעת ותבונה, שכמו שהלבנה נתכסה היום ואינה נראית לעינינו, כן יכסה, יכבוש ויעצור האדם את דוגמתו והדומה לו הוא הכח החיוני שבו וימשול עליו ליתן מתג ורסן לתאוותיו.

וככה צריך האדם להתנהג בכל עשרת הימים עד אחרי עבור יום צום הכפורים, וע"ז אחז"ל (ויקר"ב פ' כ"ט) בחדש הזה תחדשו מעשיכם ובחדש הזה תשפרו מעשיכם, כי הדבר פשוט אצלינו שבימים אלו צריך האדם לחקור בהשגת הכרת מציאותו ויכלתו ית', וכדבעינן למימר לקמן, ומפני שאם ישתמש האדם בהנהגת הגוף ובתאוות הגשמיות יהי' נגרש מבית העיון האלקי ולא יוכל להשיג השלמות האחרון, וכמו שהאריך בזה הרב המורה (ח"א פ"ב ופ"ח), וז"ל צריך לאדם שלא יהרס לזה הענין הנכבד מתחילת המחשבה בלתי שירגיל עצמו בחכמות ובדעות ויזקק מדותיו זקוק רב, וימות תאוותיו ותשוקותיו הדמיונית כו' אז יקדים לחקירת בזה הענין הנכבד עיי"ש, ע"כ אחז"ל שבימים האלו יתרחק האדם מהתענג בתענוגי עוה"ז ויחדש מעשיו ועי"ז יצליח וישכיל בהשגת הכרת מציאות ית' והנמשך לאמונה הזאת.

וזהו שאמר הנביא ע"ה (ישעי' נ"ה) דרשו ד' בהמצאו קראוהו בהיותו קרוב כלומר בימים האילו דרשו וחקורו בהשגת הכרת מציאות הבורא ית"ש כי עתת הדבר קרוב להשיגו, והטעם כי בזמן הזה, יעזב רשע דרכו ואיש און מחשבותיו וישוב אל ד' בכל לבבו ובכל נפשו, וירחמהו השי"ת לחונן אותו דעת ובינה להשיג הענין הנכבד הלזה, ואחז"ל (יבמות דף מ"ט) אמר רבא מידן דייני' מנשה לישעי' וקטלי' א"ל משה רבך אמר (דברים ד') מי כה' אלקינו בכל קראינו, ואת אמרת דרשו ד' בהמצאו קראוהו בהיותו קרוב, מ"מ קשו קראי אהדדי ?, הא ביחיד והא בצבור, ויחיד אימת ? אמר רב נחמן אמר רבה בר אבוה אלו עשרה ימים שבין ר"ה ליוה"כ והפירוש הנכון בזה לענ"ד הוא כך, שישעי' אמר דרשו ה' בהמצאו כו' היינו בימים האלו שאין רודפין כ"כ אחרי הבלי עוה"ז ומטיבין מעשיהן והקשה לו הא משה אמר אשר לו אלקים קרובים אליו כה' אלקינו בכל קראינו אליו אף שלא הטבנו את מעשינו (עי' במב"נ ח"א פי"ח ע"פ קרוב ה' לכל קוראיו) אולם באמת לא קשיא הא דאמר ישעי' מיירי ביחיד, והא דאמר משה מיירי בצבור הקי"ל (יומא:ז)

חק לישראל

תני רב תחליפא אחוה דרבנאי חוזנאי, כל מזונותיו של אדם קצובין לו מר"ה עד יוה"כ כו' א"ר אבוהו מאי קראה (תילים פ"א) תקעו בחודש שופר בכסה ליום חגנו, איזהו חג שהחדש מתכסה בו (שהלבנה מתכסה בו שאינו נראית לכל אדם, רש"י) הוי אומר זה ר"ה (דאילו שאר יו"ט כבר נתמלאת הלבנה במקצת ונראית לכל אדם רש"י) וכתיב כי חק לישראל הוא משפט לאלקי יעקב, מאי משמע דהאי חק לישנא דמזוני הוא דכתיב ואכלו את חקם אשר נתן להם פרעה, (ביצה ט"ז):

נחקור להבין הטעם למה אוה לו ד' רק עשרת ימים אלו להקציב בהם פרנסת האדם? כן צריכין אנו להבין־אחרי אשר כלל גדול בידינו כי כל פעל ד' למענהו שנעבוד אתו את ד' או שנקח מהפעולה הזאת מוסר השכל לעבודת השי"ת, — על מה יהי' רצונו ית' לכסות הלבנה בחג זה, ובודאי לא דבר ריק הוא, ובטח רמז יש בו, ובעזהי"ת לא ננעלו מאתנו שערי התירוצים ונוכל לתרץ קושיא זאת כי כבר נהגו גאוני קדמאי להתענות בר"ה והטור חולק עליהם, וכתב שצריכין לאכול ולשתות ולשמוח בר"ה והביא ראי' לדבריו מהירושלמי (דר"ה פ"א ה"ג) עה"פ כי מי גוי גדול כו' איזו אומה כאומה זו? בנוהג שבעולם אדם שיש לו דין לובש שחורים ומתעטף שחורים כו' שאינו יודע איך דינו יוצא, אבל ישראל אינם כן אלא לובשין לבנים כו' ואוכלין ושותין ושמחים עי"ש. ולכאורה תמוה הוא, דמה חכמה יש בזה, הלא כבהימה יחשב מי שאינו מרגיש ביסורין המרחפין עליו, ולשמחה זו מה עושה, וראיתי שהרב הגה"ם מוה"ר הרד שלמה סלאסטש ז"ל מאדעססע כתב (בתומ"צ ש"ח ח"ג סי' י"ח) לתרץ, כי לבישת הבגדי חמודות שאנו לובשים בר"ה ואכילת משמנים ושתיית ממתקים, הנה לאות שמחת ותודה להמחיה חיים, שהחיינו וקימנו והגיענו לזמן הזה, ודבריו אלה לא ישרו בעיני במחכ"ת וע"כ אמרתי אנסה נא את כחי ליישב את זאת בעזרת צור מחוללי, וזה החלי — משל לראובן שהי' לו דין עם שמעון שונאו לפני השלטון ביום הכסה, והי' ראובן הולך ובכה על הצרה אשר מצאתהו ומרוב עצבונו לא אכל ולא שתה ולא התלבש בבגדי חמודות שהי' לו ויהי כאשר ראו אותו אוהביו וריעיו, כולם בפה אחד לו ענו ואמרו, הסכלת עשה בזאת, כי כשתבוא לפני השלטון בפנים זועפות ובמר לב ונדכה מלא רגשי צרות ויסורין, לא יהי' לך עוד כח לדבר אף דיבור היותר קל הכולל איזה טענה והצטדקות על מעשיך שעשית, אשר בעבורם הובאת לפניו לדין, והוץ מזה כי שמעון שונאך, כשיראה אותך ככה, לבבו יבין ויאמר, כי על כי גם אתה נפשך יודעת מאוד שאין לך שום זכות ככה תתנהג עתה, ע"כ זאת תעשה חיית, לך אכול בשמחה לחמיך, לבוש בגדי חמודות וכשתבוא לפני השלטון בלב שמח תוכל לטעון טענותיך והצטדקותיך כרצונך, ובראות השונא שלך כי אתה שמח וטוב לב, יאמר אל לבו כי בודאי יש בידך זכות וטענות טובות ע"כ אתה שמח, ועי"ז

פסחים ד׳ ז׳ ע״א ברש״י ז״ל ד״ה דיקא נמי וכו׳ ודשבת מתוקמא בחמץ נמור וביו״ד שחל להיות בשבת, רבים מתקשים בזה דא״כ מאי דייק הש״ס דילמא אדרבא דנקט היה יושב בביהמ״ד משום שבת וי״ד שחל להיות בשבת ומיירי קודם זמן איסורו דאם היה בביתו היה אוכלו או מאכילו לנכרים או נותנו לכלבים, והנ״ל בזה דע״כ אי מיירי בי״ד ויש תקנה אם היה בביתו א״כ היכי קתני דמבטל בלבו הא מחיוב לילך לביתו ולבערו מיהא מדרבנן וכמו״ש הרא״ש בפ׳ א״ע הולך לשבות שביתת הרשות יחזור מיד ופירש הרא״ש דאף הולך אצל רבו ללמוד קרי ליה רשות ומחיוב לחזור לבער החמץ. א״ו דמיירי הכא בגוונא דאין לו תקנה אף בביתו ולכך דייק שפיר דנקט היה יושב בביהמ״ד ולכך מוקי לה בעיסה מגולגלת וירא שמא תחמיץ דבכה״ג מבטלו בלבו ולא הוצרכו לילך לביתו לבער כיון דספיקא הוא אם יחמיץ לא הטריחוהו לבטל מלימודו ולילך לביתו לבער דהוי כמו סד״ר ולקולא ולפי״ז ניחא נמי הא דמשני הש״ס וירא שמא תחמיץ הא בשהה שיעור מיל משמע בש״ס ופוסקים דהוי חמץ ודאי וא״כ הו״ל לשנויי בפשיטות דמיירו בעיסה מגולגלת ויחמיץ ודאי כשישהה שיעור מיל א״ו דבכה״ג היה צריך לילך לביתו לבער אלא בכה״ג שאינו אלא ספק שמא יחמיץ לא הטריחוהו לילך לביתו ולבער דסד״ר לקולא ונכון ודוק.

ד׳ י״ב ע״א בתוס׳ ד״ה לר״מ יהבינן להו כו׳ ואור״י דלא תלינן כלל הטעות בב״ע כדפרישית לעיל יש להקשות דבשלמא בא אומר בג׳ וא׳ אומר בה׳ תירצו שפיר דלא תלינן הטעות בשניהם כדי להשוות עדותם, דשנים בודאי לא טעי וא״כ א׳ מהן משקר בודאי משא״כ הכא אכתי קשה האיך יכולין להזימם דילמא א׳ מהן טעה וקורא לד׳ ה׳ והמעשה היה בה׳ והעד הב׳ אף דלא טעה משקר בכוונה ואין דבריו של א׳ במקום ב׳, לפימ״ש ה״תשב״ץ בשו״ת בענין עגונה דהא דלא האמינה התירה ע״א לא משום דחיישינן דמשקר אלא דחיישינן דאומר בדדמי ושנים לא אמרי בדדמי וא״כ כיון דהתורה האמינה למזימם משום דאומרים אנוף העדים עמנו הייתם, א״כ בכה״ג לכך יכולין להזימם משום דלא חיישינן דשנים טעו ולמשקר לא חיישינן אפילו בע״א וא״ש ועדיין צע״ג בזה.

ד׳ כ״ט ע״א תוס׳ ד״ה בדין הוא וכו׳ וקשה דאי אפשר שלא יהא שלו בשעת אכילה וכו׳ ונ״ל לתרץ במוטו״ד דהנה במס׳ ע״ז ד׳ ס״ח איתא דנוטל״פ מותר, אבל השביח ולבסוף פגום אסור ו״כ שם תוס׳ הטעם משום כיון שהשביח מעיקרא בשעת נפילה חל עליו שם איסור ושוב אין לו היתר גם כשפגם אח״כ ע״כל, ולפי״ז מיושב קושית תוס׳ הנ״ל דנ״מ גדולה הא דחמץ של אחרים מותר באכילה לענין דאם נפל חמץ של אחרים בתוך תבשיל והשביח ולבסוף פגום מותר דהא הטעם דהשביח ולבסוף פגום דאסור משום דהיה אסור מקודם אסור גם עתה וא״כ בחמץ של אחרים דמותר אלא בשעה שאוכלו הוי שלו וא״כ בשעת השבח עדיין היתר הוא ולכך כשאוכלו בשעת הפגם מותר דהוי כפגום מעיקרא כנ״ל נכון ואחי היניק וחכים המופלא מוה״ר אריה ליב שיחיה תירץ עוד ע״ז חסינין דנ״מ לענין נ״ט בנ״ט דקיי״ל דבאיסורא אסור ובנ״ט בנ״ט דהיתרא מותר וא״כ בחמץ של אחרים נ״ט בנ״ט מותר דהא קודם שאכלו עדיין היתר הוא ונכון הוא בע״ה.

אמרינן כל היכא דאיכא לברורי ע"י בדיקה מבררינן וע' בפר"ח בקונטרס הספיקות ס"ב יע"ש, וצ"ל שאני התם כיון דצריך לבדוק החורין והסדקין הוי כמילתא דלא איפשר. וא"ל דיבדוק הבית עצמו בלא החורין, ד"א דהא הטעם דאמרינן בכל דוכתא כל היכא דאיכא לברורי מבררינן היינו משום דלמ"ל להכניס עצמו בספק איסור מוטב שיעשה ד"ז בהיתר, ודמי לדבר שיל"מ, ובדשיל"מ גופא פסקינן בש"ע יו"ר (סי' ק"ב וע' בש"ך שם) דלא אמרינן דשיל"מ אלא כשהמתיר עתיד לבוא בודאי, אבל אם ספק אם יבוא המתיר לא הוי דשיל"מ יע"ש וא"כ ה"נ כיון דא"צ לבדוק החורין א"כ כי יבדוק הבית בלא החורין אינו עתיד שיבוא המתיר בודאי דדילמא זה החמץ שהכנים העכבר הוא בחורין, וא"כ ל"ש כל היכא דאיכא לברורי מבררינן דהא כל הטעם דאמרינן כן, משום דלמ"ל להכנים עצמו בספק איסור כיון דאיפשר בהיתר והכא אינו עתיד שיבוא בודאי ההיתר, לא אמרינן כל היכא דאיכא לברורי מבררינן אבל הכא אפילו בספק חמץ צריך לבדוק, החורין דהא הרמב"ם פסק אמצעה של חצר א"צ בדיקה וכתב החי"ע דאתי למעוטי חורי חצר דצריך לבדוק, ובודאי חמץ אפילו האמצע דכל היכא דאיכא לברורי מבררינן, אבל בספק חמץ דהוי ס"ס, ס' לא הי' שם חמץ, ואת"ל דהוי ס' שמא אכלוהו וגם החזקה מסייע דאכלוהו, אז א"צ לברורי.

ולפ"ז מיושב קושיית המג"א דליכא למימר דמיירי בודאי חמץ, דהא הטעם דבודאי חמץ צריך לבדוק היינו משום דכל היכא דאיכא לברורי מבררינן, וא"כ אמאי אין בודקין לאור החמה, דהא התוס' כ' בפסחים דף ד' דהיכא דאמירת חשו"ק מסייע להחזקה אז א"צ לבדוקי יע"ש. אעפ"י שאמירת השו"ק אינו כלום דילמא משקרי, מ"מ כיון דמסייע להחזקה א"צ בירור, וא"כ ה"נ בדיקה לאור החמה ניהו נמי דאינה בדיקה, מ"מ הוי כמסייע דאין שם עוד חמץ, ולגבי בירור מהני, ודוק היטב בזה, שוב מצאתי לרבינו הגדול בעל פני יהושע, בסוגיא דתשע צבורין שהקשה נמי קושיא זו, אמאי אמרינן בבדיקת חמץ כל היכא דאיכא לברורי מבררינן והנלע"ד כתבתי, ולענין אי מהני בדיקה לאור החמה בחצר בודאי חמץ פסק החק יוסף דמהני, דומיא דאכסדרה, ובאמת דבריו נכונים מאוד, וכן לפמ"ש לעיל נמי מהני יע"ש, וכן מוכח בב"ח גבי אמצעה של חצר שהביא החק יוסף בסקט"ו יע"ש.

סעיף ז, חור שבין יהודי לחבירו כל א' בודק עד מקום שידו מגעת והשאר מבטל בלבו ודיו, וכ' הב"ח דבודאי חמץ צריך להוציא והחק יעקב פסק דאפי' בודאי חמץ א"צ להוציא, וכ"ד הע"ש, וכ"ד הפר"ח וע' בחק יוסף שהניח דבריו בצ"ע, ולא הבין ד' הפר"ח דהש"ס פריך התם אהא דקתני דחורין א"צ בדיקה ופריך הש"ס מהא דתניא זה בודק עד מקום שידו מגעת אלמא דצריך בדיקה, והקשה הפר"ח שפיר דילמא הא דקתני דצריך בדיקה היינו בודאי חמץ אבל בספק א"צ בדיקה, בשלמא לדעת הב"ח לק"מ דליכא למימר דמיירי בודאי חמץ דא"כ היכא קתני והשאר מבטל בלבו, הא בודאי חמץ לא מהני ביטול, אבל לדעת הפר"ח קשה, ולכך כתב הלשון דא"כ לכן תירץ דלשון בודק משמע בספק חמץ יע"ש, ובאמת מדבריו נראה שהבין שהמקשה ס"ל הטעם דחורין א"צ בדיקה היינו משום דהוי כמבוער, אבל ז"א מכמה טעמים חדא דמנ"ל להמקשן זה דילמא הטעם הוא דבחורין אין שם חמץ, ועוד דמהברייתא משמע דטעמו הוא דומיא דגג היציע, משום שאין שם חמץ.

שם, ושבין יהודי לא"י א"צ בדיקה כלל שמא יאמר כשפים הוא עושה לו ונמצא בא לידי סכנה, ופסק הב"ח דאפי' בודאי חמץ א"צ בדיקה כאן משום סכנה וקי"ל דלפ"ז למאי דתירץ הנב"י דקתני אין מחייבין אותו להכניס ידו מפני הסכנה,

וכשהגיע הזמן משמע דקודם לכן מותר והק' שפיר הא ח"ש קודם הזמן נמי אסור אבל הכא לקים קושית המ"א שם ד"ל דהפשט הוא חצי שעה קודם וזה ברור.

וי"א שצריך להפסיק. והק' הדרישה והט"ז דלדיעה זו ק' קושית הר"י מדקאמר אביי לא ליפתח איניש משמע דוקא אפתיחה קפיד אבל אם התחיל א"צ להפסיק ונראה לתרץ דהא המ"א הק' אמאי צריך להפסיק הא בדיקת חמץ דהפמ"ג ותירץ דבדיקת חמץ מה"ת כ"ז שלא ביטל וקי"ל דבדבר מה"ת פוסק וא"כ י"ל דאביי מיירי כשבטל תיכף קודם הבדיקה ולהכי אמר לא ליפתח אבל אם התחיל אין מפסיקין וקי"ל דאפילו ביטל כבר דלא הוי הבדיקה אלא מדרבנן אפי"ה לא ליפתח כנ"ל נכון והחק יעקב פסק דאפילו לדיעה הקודמת דסבר דצריך להפסיק ולא פליגי אלא בלימוד וטעמו של דבר ע' בח"י וכ"כ סברא זו בס' בגדי ישע שחיברה הגאון מוהר"ר ישעיה הלוי הורוויץ בעל שלה"ק ע"ש.

סי' תל"ב סעיף ב. יכול לבדוק כמה בתים החק יוסף הביא בשם זקיני הגאון בעל בית הלל ביו"ד סי' רס"ט סק"א דלא הוי הפסק הליכה מבית לבית כיון דאף אם שח א"צ לברך שנית, והפר"ח כתב דוקא כשהבתים אינם רחוקים דאל"כ הוי הפסק וצריך לברך שנית. מידי דהוי למי שלובש טלית קטן ומברך עליו והולך לבה"כ ומתעטף בטלית גדול דצריך לברך עליו משום דהליכה מביתו לבה"כ הוי הפסק וח"ח הכא, ולי נראה להלק בשלמא גבי ציצית, דהוי תרי מצות לכך הוי ההליכה הפסק, אבל הכא דכ"א מוזהר על חמץ שלו, ומה לו שהחמץ הוא במקום אחד, או בשני מקומות, לכך לא הוי ההליכה הפסק עכ"ל הח"י, ואני אומר דלא דק בזה כלל, דהפר"ח כ' דינו אמה שכ' בש"ע ויתפזרו לבדוק על סמך ברכה שבירך בעה"ב דדוקא כשהבתים אינם רחוקים, אבל כשהבתים רחוקים הוי הפסק היינו משום כיון דהשלוח צריך לברך כמ"ש החק יעקב, וא"כ כשהבתים רחוקים הוי הפסק בין הברכה לתחילת הבדיקה אבל כשהבעה"ב בודק בעצמו יכול לבדוק כמה בתים אפי' כשהם רחוקים, משום דהוי מצוה א', ובחנם עשה מחלוקת ביניהם, אך הלשון שכ' הפר"ח וצריך לברך שנית, בזה חולק החק יעקב דלא שייך לברך ב' פעמים אמצוה א' ועפ"ז מיושב ד' הטור שכ' וז"ל בברכה אחת יכול לבדוק כמה בתים ואם בעה"ב אינו רוצה לטרוח ולבדוק בכל המקומות שבבית יעמיד מבני ביתו אצלו וכו' ולכאורה ק' למה גאר הטור מהרבה בתים דמיירי בזה וכ' אינו רוצה לטרוח ולבדוק בכל המקומות שבבית, ולפמ"ש א"ש, דהא דכ' בברכה א' יכול לבדוק כמה בתים היינו אפילו כשהבתים רחוקים, דהא אף אם שח א"צ לברך שנית, כמ"ש זקיני הגאון ז"ל אבל בשמעמיד מב"ב אצלו בשעה שהוא מברך אין יכול לשלוח אותם לבדוק כשהבתים רחוקים, משום דהוי הפסק בין הברכה לתחילת הבדיקה, לכך כתב ואינו רוצה לטרוח ולבדוק בכל המקומות שבבית כנ"ל:

סי' תל"ג סעיף י. אמצעה של חצר א"צ בדיקה שאם היי שם חמץ העורבים ושאר עופות המצויים שם יאכלוהו וחנ"מ מספק חמץ אבל ודאי חמץ לא. זהו דעת הסמ"ק והאגודה ועי' בפר"ח שכתב שהוכיחו כן מהא דאמר הש"ס אמצעה של חצר א"צ בדיקה משמע דוקא ספק חמץ דהלשון לבדוק משמע דוקא ספק חמץ אבל ודאי חמץ לא יע"ש והק' המג"א דא"כ מאי פריך הש"ס אהא דקא אמרינן אין בודקין לא לאור החמה וכו' ופריך הש"ס אילימא בחצר והא אמר רבא חצר א"צ בדיקה דילמא הכי מיירי בודאי חמץ ונ"ל לתרץ דודאי אפילו בודאי חמץ החזקה הוא דאכלוהו עורבים וזהו דפסקו דצריך לבדוק בודאי חמץ היינו משום דכל תיכא דאיכא לברורי מבררינן אפי' לגבי חזקה כמ"ש בסי' תל"ז והא דפסק הטור בסי' תל"ט בדיני עכברי דאמרינן סד"ר זלקולא גמי בדיקה ולא

והביא ראיה מד׳ הרמב״ם בפ״ב מחו״מ ה״נ שכ׳ ואין קובעין מדרש בסוף יום י״ג שמא ימשוך וימנע מבדיקת חמץ בתחילת זמנה עכ״ל וד׳ הרמב״ם נלמד משה״ס דאמר אביי האי צורבא מרבנן לא ליפתח בעידניה באורתא דתליסר נגהי ארביסר דהוי סני ליה למימר לא ליפתח נגהי ארביסר, אלא מדקאמר באורתא דתליסר אתי לאוריי וללמד דמסוף יום י״ג אסור כ״כ הב״מ, ול״ל דילמא ס״ל כד׳ הראב״ד דמצוה היא בתחילת הלילה שיש בו עדיין אור ד״א דא״כ אמאי קתני שמא ימשוך תיפוק ליה דזמנה היא עכ״ל הח״י וכן הק׳ בס׳ א״ה, ונ״ל דהרמב״ם סבר דא״צ לבדוק בסוף יום י״ג כד׳ הראב״ד אלא דסבר דהבדיקה מהני בתחילת ליל י״ד דשייך נמי טעמא דבני אדם מצוין בבתיהם ואור הנר יפה לבדיקה לכך אסור ללמוד דחיישינן שמא ימשך וליכא למימר כמ״ש הח״י כדי שלא יהא יושב בטל וסברתו נכונה, ואף לפימ״ש החק יוסף בסו״ס תל״ז דלכתחילה אין לבדוק בליל י״נ כיון דאין לברך אז כיון דלא הוי זמן בדיקה כמ״ש הרמ״א בס׳ ת״לו כשיוצא לדרך קודם פסח דאין לברך אז כיון דלא הוי זמן בדיקה וא״כ ה״נ איך יכול לבדוק בתחילת ליל י״ד כיון דא״צ לבדוק אז וא״כ אינו יכול לברך נ״ל דבכה״ג מותר לבדוק ולא לברך כיון דאז אינו מחויב לברך אלא דלא הוי מצוה מן המובחר. וא״כ בכה״ג דאם לא יבדוק וילמוד חיישינן דילמא אתי לאמשוכי מותר לבדוק ועוד נ״ל לומר דהפר״ה חולק בס׳ ת״לו אהרמ״א וסבר כיון דמחויב לבדוק כשיצא לדרך שייך לברך, ובאמת סברתו נכונה וצ״ל דלא שייך לברך כיון דאם לא יצא לדרך א״צ בדיקה לא שייך לברך וסברא כזו כ׳ החיי בס׳ תפ״ט סק״ו בשם הרדב״ז וע׳ ברא״ש פ״ק דכתובות שתירץ הא דמברכין אשחיטה משום דכ׳ וזבחת ואכלת בלשון צווי יע״ש וא״כ כאן כיון דצריך לבדוק דלא יכול ללמוד כדי שלא ימשך וא״ל כסברת הח״י כדי שלא יהא יושב בטל כיון דיכול לבדוק לאלתר וא״כ כיון דמחויב לבדוק יכול לברך אקב״ו כיון דמחויב לבדוק, ודוק היטב בזה כי עמוק הוא, ולפי״ז מיושב מאי דקאמר בש״ס אהא דקאמר שם טעמא דצריך לבדוק אור לי״ד משום דבני אדם מצוים בבתיהם ואור הנר יפה לבדיקה וקאמר שם אביי הילכך האי צורבא מרבנן לא ליפתח בעידניה באורתא דתליסר נגהי ארביסר דילמא משכא שמעתתא ואתי לאימנועי ממצוה ולכאורה ק׳ מאי הילכך הוא זה הדין יכול לומר אמתניתין דקתני אור לי״ד דלא יפתח צורבא מרבנן באורתא דתליסר דילמא משכא ליה שמעתתא ומאי שייכות הוא לטעמא דאמר משום בני אדם מצוים בבתיהם ואור הנר יפה לבדיקה וכבר עמדו בזה הר״ן וטו״ז ולפימ״ש מיושב דהא דקאמר אורתא דתליסר נגהי ארביסר הינו בתחילת הלילה בסוף יום י״נ וא״כ מותר ללמוד כדי שלא יהא יושב בטל, אבל השתא דקאמר טעמא דבודקין משום דבני אדם מצוין בבתיהם ואור הנר יפה לבדיקה, וא״כ יוכל לבדוק בסוף יום י״ג דשייכי נמי טעמים הנ״ל וא״כ כיון דמותר לבדוק בסוף יום י״נ אסור ללמוד דיבדוק לאלתר וזה ברור וע׳ בח״י ברס״ז ודוק אך קשה לי על סברת החק יעקב לדברי הראב״ד והר״ן דצריך לבדוק דוקא בתחילת ליל י״ד, אם כן קשה מהגמרא ממ״נ אי מיירי קודם זמן בדיקה הא הח״י סבר דמותר ללמוד, ואי מיירי בזמן הבדיקה א״כ ל״ל למימר הטעם שמא משכיא ליה שמעתתא תיפוק ליה דהוי זמן בדיקה כמ״ש החק יוסף, ותימה גדולה לי על החק יוסף שלא הק׳ כן מג׳ וצ״ע, והנה החק יוסף הק׳ על המ״א דסבר דחצי שעה קודם בדיקה אסור ללמוד, הלא בס׳ תפ״ט ס״ד תמה על הרמ״א דהל״ל ח״ש קודם הזמן אסור דאמאי לא כ׳ כן ה״נ על ד׳ הש״ע ואאמו״ר הרב החריף הגדול מוה״ר זאב יצ״ו אמר דטעה בזה טעות גדול דשם הק׳ אהא דכ׳ הרמ״א שם ובשהגיע הזמן אסור לאכול עד שיספור והק׳ ע״ז דכ׳

הטור כתב בסימן ת"לו בשם בעל עיטור דצריך לברך על הביטול יעיין שם אלמא דסבירא ליה דצריך שיוציא בשפתיו הביטול וע"ש בבית יוסף לכך נראה לי עיקר כפסק המג"א והח"י שם בדעתו לחזור צריך שיבטלנו כשיצא, משום, דחיישינן דילמא ישכח לבטל כנ"ל ברור, ולענין הלכה א"צ לברך שהחיינו כפסק הבעל עיטור והרא"ש והטור והב"י ושאר אחרונים דלא כפר"ח, אחר שכתבתי זאת עלה בדעתי ליישב קושיא זו דצריך להבין אמאי כתב בעל עיטור דצריך לברך אביטול דוקא בשכח ולא בדק, צ"ל דכי בדק ובירך על הבדיקה תו אין צריך לברך על הביטול, דביעור כולל ביעור וביטול, וא"כ לק"מ מה שהקשיתי די"ל דבעל עיטור סבר דבמפרש ויוצא בשיירא צריך לברך אבדיקה דלא כמו"ש הרמ"א בהג"ה סי' תל"ו אלא כאותן דיעות שהביא הד"מ שם בשם הכלבו יע"ש, וא"כ צריך לבטל תיכף דאם לא יבטל תיכף יהיה צריך לברך לדעת הבעל עיטור ואפושי בברכות לא מפשינן, לכך צריך לבטל כשיצא אבל לדעת הטור בס' ת"לו דסבר דא"צ לברך אביטול דהוי דברים שבלב יע"ש, מותר לבטל כשיגיע פסח כפסק הטו"ז והח"י ודוק, אך באמת ז"א כלל דהא הב"ע כ' דאינו מברך אלא דוקא כשיש ודאי חמץ אבל בספק אינו מברך על הביטול, וא"כ כשבדק אינו צריך לברך על הביטול כלל, וא"כ יש לבטל דוקא כשיגיע פסח, וא"כ עדיין ק' אמאי לא כ' הב"ע שם בס' ת"לו כשיש ודאי חמץ דצריך לברך שהחיינו דלא שייך טעם הבעל עיטור לכך נראה עיקר כפסק המ"א וחק יוסף שם יע"ש וע' בס' תל"ו ס"א כ' תוך שלשים זקוק לבדוק, ופסק המג"א דיבטל תיכף שמא ישכח, והטו"ז וח"י פסקו דיבטל כשיגיע פסח ונ"ל ראיה לדברי המג"א, דהטור כ' כאן בשם בעל העיטור באם דעתו לחזור צריך לבדוק אפילו מר"ה ואם שכח ולא בדק דדינו שיבטל כשיגיע פסח. וכ' בע"הע דאם הוא יודע שיש לו חמץ מברך על ביטול חמץ ואם אינו יודע לא יברך והטור חלק עליו יע"ש ולפ"ד הח"י דיבטל כשיגיע פסח ק' אמאי לא הצריך בעה"ע שיברך שהחיינו בודאי חמץ דהא כ' הטור בס' תל"ב בשם בעה"ע דהא דאין מברכין שהחיינו על בדיקת חמץ היינו משום דלא קביע ליה זימניה דבמפרש בים ויוצא בשיירא ודעתו לחזור אפילו מר"ה זקוק לבער, וא"כ אי אמרינן דיבטל כשיגיע פסח א"כ אמאי לא מברכין שהחיינו על הביטול כיון דקביע ליה זמניה א"ו דבתוך שלושים יום יבטל תיכף, ובאמת הח"י לשיטתו דהרא"ש כ' הטעם דלא מברכין שהחיינו על בדיקת חמץ משום דסמכינן אזמן דרגל והק' הטו"ז בס' תל"ב בשם רש"ל דהא איסור חמץ קודם לרגל וא"כ יברך תיכף שהחיינו, ותירץ הח"י שם בשם חמיו הג' מוה"ר וואלף ז"ל דהרא"ש לשיטתו אזיל שפסק בפ"ק דפסחים דמה שמוציא החמץ מן חבית לא מתשביתו נפיק רק כדי שלא יעבור עליו בב"י ובב"י ומה"ת אינו עובר בב"י עד הלילה יע"ש, וא"כ י"ל דבעה"ע סבר דהבדיקה הוא משום תשביתו וא"כ לא מצי לתרץ כתירוץ הרא"ש מכח קושיות מוהרש"ל, אבל על הביטול דהוא מטעם ב"י וב"י בלא"ה ל"ק אמאי לא מברכין שהחיינו משום די"ל כתירוץ הרא"ש דסמכינן אזמן דרגל, אבל באמת ז"א כיון דבביטול מקיים העשה דתשביתו כמו"ש בס' בגדי ישע בשם מוהרש"ל יע"ש וא"כ אמאי לא מברכין שהחיינו אביטול כיון דהעשה דתשביתו הוא קודם יו"ט וע' בחק יוסף ס' תל"ב שהשיג שם ג"כ בזה על הח"י, וע' בס' ת"לא בחק יוסף סק"ב.

סי' תל"א ס"ב שלא יתחיל דעת המג"א דחצי שעה קודם לילה אסור אפילו ללמוד וחחק יעקב פסק דבלימוד אינו אסור חצי שעה קודם כדי שלא יהא יושב בטל, והרי התורה אמרה והגית בו יומם ולילה. והחק יוסף פסק כדי המג"א

ודעתו לחזור אפילו מר"ה צריך לבדוק, ול"ד הט"ז והח"י שפסקו בס' תל"ז ס"א דבדעתו לחזור צריך לבטל כשיגיע פסח, וא"כ ק' אמאי לא כתב הבעל עיטור דצריך לברך שהחיינו על הביטול דהא קבע ליה זמניה, וליכא למימר דסבר דא"צ לברך שהחיינו על הביטול, משום דהוי דברים שבלב דאינם דברים, ז"א דהא

בגדים, וה"נ כיון דגם כאן יבוא להזיק ע"י בדיקה זו, החמץ אשר ימצא, כי יבערה, ואין ביעור חמץ אלא שריפה, ור"י אומר מפרר וזורק לרוח או לים, ע"כ אין לברך שהחיינו, ואגב אכתוב מה ששאלני חכם מופלא א', בימי הספירה שנה זו, ע"ד שקנה כובע (קאפילישש) חדש, אם צריך לברך עליו שהחיינו, ורב א' הורה לו לברך שהחיינו והוא יענה אמן וכן עשה, ואמרתי לכאורה כי הרב הזה במחכ"ת שגה בשתים, א', כי מנין לו זאת, והוי ספק, וסב"ל אף בברכת שהחיינו, כמש"כ המפרשים בסי' תל"ב, וע' בשד"ח מערכת ברכות סי' הי', ב', כי הדבר היה בימי הספירה, וראיתי בס' צרור המור (פ' אמור) שמחברו הוא חד מגאוני קמאי שכ' דאין לברך שהחיינו בימי הספירה, ואמנם ראיתי בס' עקרי הד"ט (סוף סי' כ"א) שכתב שכיון שד"ז לא נזכר רק בס' דרשות, אין להחמיר ולהקפיד בזה ע"ש, ואאמו"ר הרב שליט"א אמר לי כי יש הרבה מחמירים שלא לברך שהחיינו בימי הספירה כמו שאין עושין נשואין, כי אסור לנהוג אז שמחה ואמר, סברא נכונה, שאין לברך שהחיינו, על הכובעים האלו, עפ"י המבואר בש"ע (או"ח סי' רכ"ג) דעל מנעלים אין לומר תבלה ותחדש משום דנעשה מעורות של בהימה, ומגיע צער לבע"ח ע"ש, וה"נ הכובעים האילו נעשים מנוצות שתולשים עם העורות, ע"כ אין לברך שהחיינו, ואמנם ע' בממ"ג (או"ח סי' כ"ב במשבצות) שכ' דהקונה בגד מעורות שועלים וכדומה, צריך לברך שהחיינו, ול"ד למש"כ ביו"ד (סי' כ"ח) דמזיק בידים, ול"ד לרכ"ג ס"ו בהג"ה, דאין לומר תבלה ותחדש שיצטרכו להרוג עוד עכ"ד ונ"ל דדמי למש"כ בסי' רכ"ג דעל פנומקאות ומנעלים אין לברך שהחיינו משום שאין לו הנאה כ"כ, וה"נ מהכובע אין הנאה כ"כ, דעיקר לבישתו ממדת הסידות, כמ"ש בסי ראשך כי היכי דתיהוי אימתא דמרך עלך, וע' בקידושין (דף ח' ע"א) לא אמרן אלא כגון רב כהנא דגברא רבא הוא ומיבעיא ליה סודרא ארישא ע"ש ברש"י ומשמע דאצל שאר כל אדם אין זה חשיבות כ"כ וע"כ לענ"ד אין לברך שהחיינו על הכובע, ואאמו"ר הרב שליט"א העירני מד' הט"ז (סי' ה' סק"ג) שכ' שיש איסור גמור מטעם אחר דהיינו כיון שחוק הוא עכשיו בין העכו"ם שעושין כן תמיד תיכף שיושבין פורקין מעליהם הכובע, וא"כ זה נכלל בכלל ובחוקותיהם לא תלכו, וסיפר לי כי בזכרונו כד הוי טליא בא מכתב מאיש א' מאנ"ש מסינסנעטי באמעריקא, לאביו זקינו, הגאון ז"צל, כי הממיף משם דרש לפניהם כי לפי שהמנהג כעת שם, שעומדים לפני השרים, ונכבדי ארץ בגילוי ראש, וזהו הכבוד, וע"כ מהראוי שגם בבואם לבית הכנסת (טעמפיל), ילכו ג"כ בגילוי הראש וזהו כבוד המקום, והשיב לו זקינו מכתב ארוך בתוכחת מגולה, שאין בדבריו ממש והם עקש ופתלתל, ואת אשר בזכרונו שכ' לו ד' הט"ז, הנ"ל שאדרבה, כיון שכן, הוא אסור משום ובחוקותיהם לא תלכו, וכדכ' הט"ז, דכ"ש בחוק זה שיש טעם הכיסוי הראש מורה על י"ש, כדהוא הסוף שבת, כסי רישך בי היכי דליהוי עלך אימתא דמרך, וכן בקדושין דל"ג תהוא גברא דלא מכסי רישי אמרו כמה הציף האי גברא וכו' וע' במס' כלה רבתי פ"ב, ש"מ גילוי הראש עזות תקיפאי ואני אמרתי שזהו שאמרו בסנהדרין ס' חלק דבעוקבות דמשיחא חוצפא יסגי, כאשר אנו רואין עין בעין שכדבריהם כן הואי כי ההמון מקילין והולכין בגילוי הראש שהוא חוצפה כנ"ל, השית יציל אותנו מעזי פנים ומעזות פנים, ומזכות אבות יושיע בנים, אמן.

דפיו נגד לבו אזליגן בתר פיו, ואף בל"ז א"ש. כיון דדעתו לבטל החמץ שאינו ידוע אף שהוא שוה כמה א"כ זה החמץ שמכר נמי הוי כמג. המץ שא"י כיון שהוא סבר שמכרו ולאו ברשותו קאי, ובאמת המכירה לאו כלום הוא והוא ברשותו הוי כמו חמץ שאינו ידוע והכי מוכח מהחי"ע בס' תמ"ח יעו"ש ואודות מ"ש שלא היה כאן קנין וחצירו לא קניא דאין שליחות לנכרי נ"ל דלאו כלום הוא כיון דבשעה שהביא הישראל השק חמץ הנכרי עמד שם קני כיון דעמד שם הוי כמו ידו וחצר משום ידו איתרבאי כשעמד שם ולא נרעה משליחות היכא דלא עמד שם וע"ש בחו"מ ס' רס"ח ובתוסיו"ט ריש נ' ב"מ ובודאי יש יד לנכרי לקנות, וא"ל דחצר משום יד איתרבי לגבי ישראל, אבל לא לגבי נכרי ז"א חדא מנ"ל לפלוגי בזה ועוד הא מבואר בפוסקים ביו"ד בס' ש"ך לענין הקנאת בכור לנכרי שיקנה לו המקום והמקום קונה לו האם, ואמאי הא אין שליחות לנכרי א"ו מיירי ההם כשעומד שם הנכרי לקני ליה מטעם ידו וכנ"ל, ועוד ראיה ברורה מע"ז ד' עד גמירא, ומקשה שם הג' ותיקני לו כליו ש"מ ע"ש. ולכאורה תמוה קושית הג' הא דכליו קונה לא עדיף מחצר. וחצר משום שליחות איתרבי, ואין שליהות לנכרי והתם מיירי בקונים נכרים א"ו כיון דהתם מיירי דהקונה עומד אצל הכלי הוי כמו ידו וחצר משום יד איתרבי אף לגבי נכרים, וא"כ היוצא מזה דלגבי מכירות החמץ מותר להקנות לו ההדר וממילא קונה החמץ מטעם חצר אם עומד שם רק האחרונים לא נתנו עצה|זאת שלא יבא לידי מכשול אם לא יהיה עומד אצל החצר וזה נ"ל ברור,* וצריך לעיין מאוד בשאר הענינים הנ"ל כי הוא שצע"ג, וגם לכאורה היה נראה ראיה מדפריך בשמעתא דנכרי שהלוה את ישראל על המצו וכו' וא"א נכרי מישראל לא קני נהי נמי בהרהינו אצלו הא אמרת נכרי מישראל לא קני ע"ש ולכאורה דילמא מיירי בביטלו הישראל ונעשה הפקר קו"ם וזכה בה הנכרי קו"ם והוי כנמכר לו קו"ם וכנ"ל והסיפא בישראל שהלוה את הנכרי משום דישראל מנכרי קני משכנו כרים, וא"ל לפלוג וליתני בדידיה בנכרי שהלוה את ישראל ובלא ביטלו הישראל| ז"א דהתנא דיבר בהוה דכל ישראל רגילין לבטל א"ו כמו"של דמשום הביטול לא הוי דנכרי רק לשיטת הבעל העיטור דס"ל דבביטלו אם מצאו אחה"ם אסור באכילה ומותר בהנאה. קשה כנ"ל ; מה שהק' הר"ן סה. בשמעתא לשיטות הרמב"ם דאף אם הגיע זמנו אחה"ם מותר בהרהינו אצלו ואמר לו מעכשיו ע"ש נימא הואיל אי בעי פרוק לה נ"ל דיש ליישבו דהסברא נותנת דהואיל לא הוי אלא כמו קבלת אחריות דהטעם שם ד"ה קרוב להאיל הואיל ואי יגנב וכו' מש"ה ע"ע אף דלא| נגנוב וגבן מצאתי כזה בס' פ"י ביצד מפרישין הלה בטומאה בד"ה הואיל והשתא דאתית להכי לק"מ דהוי כמו קיבל אחריות על המץ של נכרי בביהו של נכרי וצריך עוד להתישב בזה ודוק.

שאלה אם יש לברך שהחיינו על מצות ביעור.

תשובה בש"ע ס' הל"ב ס"א כ' דיבדק על ביעור המץ, ומברכת שהחיינו לא זכר כלל משמע דא"צ לברך, וכ"כ הטו"ז בשם בעל העיטור דא"צ לברך שהחיינו א) משום דלא קבע ליה זמניה, דהא מפריש בים ויצא לדרך בשי"א

שאגת יחזקאל

א) ע' במפרשי השו"ע במה שהרבו לפלפל בד' בעה"עט, ולענ"ד נ' שני טעמים דאין מברכין שהחיינו, א, דהמי להא דאין מברכין שהחיינו אספירת העומר, משום דליכא שמחה והנאה בדבר, וכמובא בת"י (סי' תפ"ט סק"ז) בשם הראשונים. ב, ע"פ מש"כ ביו"ד (סי' כ"ה ס"ב), דעל השחיטה לא יברך שהחיינו, דמזיק לבריה

ובהג"מ סי' רי"ש דכ"ז שלא פסק לא סמכה דעת שניהם שמא לא יסכימו על הסכום ע"ש וא"כ נשאר החמין ברשות ישראל ועבר בב"י וב"י, וא"ל כיון שהגיע סמוך לשש דמיד נאסר בהנאה סבור וקיבל הישראל מה שיתן לו הגוי יקבל וגם הגוי סמך דעתו בזה, ולענ"ד לא נהירא כלל מ"מ כיון דביד הישראל ליקחו מעכו"ם וידצה בעד החמין סך גדול לא סמכא דעתייהו בזה, וראיה מ"נ ע' פ"ה מ"ז, מדד עד שלא פסק דמים אסורים התם נמי נימא תיכף כשמכרו הישראל ליד עכו"ם דאז מיד נאסר בהנאה כמבואר שם סבור וקיבל לקבל מה שיתן לו עכו"ם, וגם הגוי סומך דעתו בזה, ודוחק לחלק דגבי המין יודע עכו"ם דיאסור לו מדמכרו לו, וגבי יי"נ אינו יודע, ז"א דהא כל הפוסקים סתמו בזה אך בעכו"ם היודע ע"ש ביו"ד א"ו כמו"ש ועוד אני הוכך בזה במה קנה העכו"ם לא במשיכה ולא בהגבהה, מה תאמר חצירו שמכר לו הישראל הראשון קנה לו, ז"א דהא מבואר בח"י סי' תמ"ח בשם מהר"שק דחצר העכו"ם אינו קונה, דחצר מטעם שליחות איתרבאי ואין שליחות לנכרי ע"ש. ולכאורה נ"ל כיון דכ"ע מבטליך ומדאורייתא בביטול בעלמא סגי ליה מותר לאחה"פ, ואף דפסקינן בס' תמ"ה כר"י בירושלמי דאסור ע"ש ויל בתר טעמא מטעם שמא יערים כיון שעשה שלא כהוגן, והכא הרי מכר אלא דהמכירה היה שלא כדין, אבל באמת הוא היה סובר דמכרו כדין ע"ש, בח"י ובתורת השלמים אך להחולקים על הח"יע ז"א היתה, וא"ל דהכא החולקים נמי מודים דבשלמא בנידון החי"ע שהוא סבר שנמכר החמין ובאמת לא נמכר כלל התם חלקו עליו דבאמת לא היה בחמין הנ"ל כי אם ביטול לבד. אבל הכא תיכף כשבטלו והחמין שלו היה מונח ברשות נכרי, קנה לו חצירו, וא"כ בפסח היה החמין של נכרי וא"כ מ"ל ע"י מכירה או ע"י החצר ואף שחצר הנכרי אינו קונה כנ"ל, טעם הב' בזה אכתוב בסמוך, לפע"ד ז"א כיון דלא היה דעת הנכרי לקנותו רק מטעם קנין ולא מהפקר לא קנה לו החצר כלל, והא דחצירו קונה לו שלא מדעתו היינו מטעם שליחות ואין שליחות לנכרי מה תאמר משום ידו כדלקמן הא (חסר תיבות) ולא מהפקר והקנין באמת אינו כלום, ולפי טעם הראשון מצד קנין לא היה דעתו כיון דלא (חסר תיבות) דעתו כיון דהגוי א"י כלל שהישראל הפקירו היה ראוי שחחצר תקנה לו מטעם ידו (חסר תיבות) לקנות הוי כמו דעתו להיפוך ודוק ועדיין צ"ע יע"ש בעירובין פ"ז מ' וראיה לזה מס' תמ"א בנכרי שהלוה לישראל על חמצו דבעינין הרהינו אצלו ומעכשיו אבל בלא מעכשיו אסור דבפסח ברשותו דישראל קאי ע"ש, ואמאי לא נימא כיון דמסתמא מבטל הישראל באמירת כל חמירא גם זה החמין נתבטל, ונעשה הפקר וזכה בו הנכרי מהפקר מטעם ידו כיון דקאי גביה, ואמאי אסור אחר הפסח א"ו כנ"ל. ויש לדחות משום דהתם אמרינין דשמא לא ביטל כיון דעביד שלא כהונן דחייב לבערו והוא סמוך אביטול, אך ז"א דכיון דכשמבטל אותו נעשה הפקר ונעשה מיד של נכרי, הוי כאילו נתנו לו מקודם הפסח ולמה אסור, א"ו משום דלא נתכוין הנכרי לקנות הן הפקר רק תופסו למשכון ודעתו לחזור לו אם יתן לו מעותיו, אך דא עקתא הא אינו מבטל אלא החמץ שאינו יודע ממנו אבל זה החמין כיון שסבר שמכר כדין לא היה דעתו עליו לבטלו, וא"כ לא היה בכלל הביטול כמו"ש לענין ביטול היום בס' תל"ד, אך לפימ"ש הת"ש בסו"ם במס' פסחים דכל מכירת חמץ שלנו הוי הערמה גדולה ולא היה מן הדין להועיל, רק כיון דמדאורייתא בביטול בעלמא סגי ע"ש, א"כ לפי דעתו ראוי להיות בלב כל אדם בשעת הביטול אף על החמין שמכר, ובאמת אינו כן, וצ"ל כיון דבאמת אמר כל חמירא, ואם באמת המכירה לנכרי לא היו להועיל כלל משום הערמה כמו"ש התבו"ש, א"כ החמין ברשות ישראל קאי אף זה החמין נתבטל ומ"ל שלא היה בלבו על זה החמין כיון

שאלה א' קנה כמה שקים התבואה שנתערב בהם חיטים שצמחו ובכל שק הי' כמה קווארט מהחטים שצמחו. תשובה נלע"ד ב"ה דמן התורה מחיוב לבערם לכ"ע. כיון דהוכר האיסור. ולא שייך ביטול, ואף דבכ"מ הוא רק חטה א' וההששא דאילו יתקבצו. בשני חצאי זיתים אפשר דאינו אלא מדרבנן, מ"מ הכלי מצרפן כמבואר בס' תמ"ב ואף לפי"ד הפר"ה בפירוש הירושלמי דדוקא בדבוקין החצאי זיתים, אבל בתלושין בטילין. נ"ל דהיינו דוקא בדבר שדרך להיות מחוברין. אבל בדבר שדרכו להיות כך ונותנים דמים עבור המדות שנתרבו מהם. עובר מה"ת וצריכין ביעור מה"ת אלא שהיה טורח רב בברירות החיטים. והאיש הנ"ל אמר שלא ידע שיש איסור בדבר מחמת התערובות, והנה בלא ידע החמץ כלל מבואר בח"מ ס' תמ"ח דהוי מקח טעות דהוי כמו הקונה גרוטאות מן הנכרי (ביו"ד ס' קמ"ו): אלא דיש לדון ולומר מכיון דידע שיש בהם חמץ היו לו לשאול מהמורה, וע' בס' מהנה אפרים בה' ריבית ס' ט"ז שכ' כיון שצריך לקנות החפץ אינו נאמן לומר שלא ידע ושאם היה יודע שיש איסור בדבר לא היה לוקחו וע"ש באורך אלא שיש לחלק בין איסור מה"ת לדרבנן. ובר מן דין תירצתי קושית המחנה אפרים שם בחידושי במקו"א בטו"טו ובלא"ה אין אנו צריכין לכ"ז דכ"ז לענין טענות ממון יש לדון אם נאמן, אבל לענין איסור אם ידע בעצמו בבירור שלא היה קונה אותו באיסור וחז"ל מקח טעות לגבי עצמו ואינו שלו ולא קנהו, ולא מחייבין ליה לבער מספק שלנו. וגדולה מזו כ' התבו"ש בבכו"ש ליבמות ד' פ"ז דאפילו בשני עדים המעידים שהוא אסור והוא יודע שמותר לצורך גדול מותר לאכלו בצינעא יע"ש אלא דיש לומר כיון דאם היו באין לדין לא הי' מחייבין להמוכר להחזיר המעות דאולי לא הוי מקח טעות, וא"כ אחריותו עליו, ואפילו בדינינו. והתרתי להחזירו לנכרי שקנה ממנו כנלע"ד:

שאלה יש לי דעת לשאול, היכא שבעה"ב א' מכר חמץ כדינו ואח"כ בא בעה"ב אחר עם שק חמץ והניחם בחדר שהחמץ הראשון מונח שם ואמר להנכרי בזה"ל הריני מוכר לך חמץ זה, ותו לא מידי, וכן אירע מעשה בק', ומה שאני מסתפק כי לדעתי הנכרי לא קנה החמץ כיון דלא היה פסיקות דמים כמבואר בג' ב"ב

שאגת יחזקאל

וע' בפר"ח שחלק עליו, וכ' דל"א רוצה בקיומו רק בע"ז ויי"נ וע' בשד"ח מע' חומ"צ (סי' ה' אות כ"ה) שהאריך בזה, וע"ש באות ל"ט. ובמחכת"הק של הגאון המחבר ז"צל, נעלם ממנו מה שיש לדון עוד בזה, כמו שכ' בהפלאה מס' קידושין (דף נ"ו) ד"ה והא דלא חשי' על הרמב"ם שפסק דקונה חמץ לא לקי, הגם דכ"מ דא"ר ל"ת אעל"מ, ולא קני, בכ"ז לוקה יען דעבר אמימרא דרחמנא ע"ש, ונראה ברור דפשיטא. דקונה חמץ בפסח לא קני, וכן כ' בס' דרך המלך מהגאבד"ק ראווא ז"צל (החומ"צ פ"א ה"ג), לענינו בזה"ל אבל בקנה חמץ לפ"מ דאמרי' כ"מ דא"ר ל"ת אעל"מ וכו' לא מועיל קנינו עכ"ל. (ואמנם דב"ק צל"ע טובא, לפי מש"כ הט"ז (הו"מ סי' ר"ח) הטעם דהקונה בשבת מקחו קיים, משום דהאיסור הוא רק מצד שהוא גורם ע"ש, וא"כ גם כאן נימא הכא ויהיה המקח קיים? ואכמ"ל בזה) ואולי י"ל דעד כאן לא אמרינן כ"מ דא"ר ל"ת אעל"מ. רק היכא דעביד בזדון משא"כ כשנעשה שלא בכוונה כגון הכא שלא כיון כלל לקנות האיסור ל"ש לומר כן. ואמנם ראיתי בשו"ת מהר"ם שיק חאו"ח (סי' רצ"ה) שכ' דנראה פשוט ומוכרח מסוגיא דתמורה (דף ו') דגם בשוגג אמר רבא דלא מהני, וכ"כ בנו"ב מהדו"ת (חיו"ד סי' ט') וצ"ע.

חשוכר, כסברת הטור סו״ס תל״ז, כיון דבידו תיכף ליכנס ולהחזיק כנלע״ד.

שאלה, אם ישראל קנה מן הגוי ד״מ מאה שקים תבואה כל שק מדה א׳, ונתן דמים ומשך, והכל היה באמצע הפסח ואח״כ נמצא שק א׳ מלא חמץ אם מותר להחזיר לנכרי המוכר החמץ והוא יחזיר לו הדמים, כיון דהוי מקח טעות ואיסורא לא ניחא ליה דליקני כמבואר בפ׳ תמ״ח יע׳ בח״י ולכאורה עלה בדעתי לאסור ושיהיה מחויב להשליך החמץ לים. ומנא אמינא לה, דאיתא בש״ע (יו״ד סי׳ קמ״ו ס״ג) הלוקח גרוטאות (פי׳ שברי כלי מתכות) ומצא בהם אלילים וכו׳ נתן מעות ומשך יוליכם לים המלח, וכ׳ הש״ך סק״ד, וטעמא דהשתא כיון שנקנה לו, אע״ג דהוי כמקח טעות מ״מ כשיחזיר ויקח המעות מחזי כמובין אלול, הילכך יוליכם ליה״מ ע״ש וא״כ ה״נ כיון דיחזיר לו השק חמץ ויקח ממנו המעות מחזי כמובין החמץ דאסור מה״ת. ודוחק לומר שאני התם דתופס את דמיו מה בכך כמבואר למבין, מיהו אם נמצא לאחה״פ החמץ א) נ״ל דמותר ליקח דמי׳ חדא דהא אינו אסור אלא משום דמחזי כמובין חמץ וחמץ שעעה״פ אינו אסור אלא משום קנסא בעלמא, ומי יימר דנאסר גביה משום מ״ע. ואף שהוכיח הש״ך בריש הבב״ת בס׳ ס״ז דאף בדרבנן ב) איכא משום מראית עין, מ״מ חמץ שעעה״פ קיל משאר איסור מדרבנן ועוד לאחה״פ ליכא מ״ע כי מי יימר שעע״הפ וק״ל, ומ״מ יש להסתפק, אם מיד במו״יוט מותר ליקח דמיו. ואחר שובי ניחמתי בעיקר הדין דאפשר לחלק. דלכאורה יקשה שם ביו״ד ס׳ קמ״ו למה מחזי כמובין אליל מכח המחויב האליל ומקבל דמיו. הא י״ל דמשכן ליה הנכרי האליל ועתה פדה אותו. וצ״ל א׳ מב׳ טעמים, א׳, או משום דמסתמא אין עכו״ם ממשכן אליל לישראל, והראיה דהא איכא לחד מ״ד דהוי ביטול, ב׳ או דהואיל ועכו״ם מאים ובדילי אינשי מיניה כדאיתא בג׳ ביצה בסוף, בודאי לא ילוה הישראל עליו, ומש״ה נראה כמובין אליל. ועוד י״ל דלק״מ דאם לוה עליו נמי אסור, דרוצה בקיומו וכדאיתא בסוס׳ קל״ב ע״יש, משא״כ הכא ג) י״ל דלוה הישראל עליו ועתה פודה אותו הנכרי, וגם לכאורה משמע כן מס׳ תמ״א דלא אישתמיט א׳ מהפוסקים לאסור אם ישראל הלוה לנכרי על חמצו. והנכרי פודה אותו בתוך הפסח דאסור. וצריך עדיין להתיישב בזה לדינא

שאגת יחזקאל

א) לכאורה חשבתי לדמותו להא שבי הרשב״ץ סי׳ ק״צט, ראובן אצר תבואה תחת הקרקע ובעי״פ מצא תבואתו שרויה במים ולא היה לו שהות למוכרה לעכו״ם והניחה עד אחר הפסח, אם נתבקעו אסור לאוכלם, ומוכרה לעכו״ם דאינו אסור בהנאה אלא מטעם קנס, ולזה אין לקונסו דמה היה לו לעשות אנוס הוא ע״ש, וח״נ אנוס הוא, אמנם באמת פסק מרן בש״ע [ס״י תמ״ח ס״ג] דחמץ שעעה״פ אפילו הניחו שוגג או אנוס אסור, וע׳ ארוכות בענין זה בשד״ת מע׳ חומ״צ (סי׳ ת׳ אות א׳), ועוד נ״ל דבכגון זה לא חשוב אנוס, דאי׳ במדרש לקח טוב המכונה פסוקתא זוטרתא (ס׳ ויגש) ע״פ מה זאת עשה אלקים לנו, ושה״כ אולת אדם תסלף דרכו ועל ה׳ יזעף לבו, שהיה להם לראות שקיהם, קודם שיצאו משם אם חמים נתנו להם או שעורים עכ״ל (וע׳ במס׳ תענית דף ט׳ ובתו״ת שם) וה״נ גם זה היה לו לבדוק השקים דשמא חמים חמוצים מוכר לו.

ב) וכ״כ בשנ״א סי׳ ש״א וע׳ בבית יצחק סוף חיו״ד בקו״א ס״י י״ז.

ג) לענ״דנ הלשי׳ הטור (בסוף סי׳ ת״נ) הנם בחמץ אסור רוצה בקיומו, בודאי נ״כ אסור להלות לנכרי עליו, ונפלאת הוא בעיני על רבינו הטור שלא העיר בד״ז

משום דילמא אתי למיכל מיניה, והך טעמא שייך גבי שוכר ולא במשכיר, מדהצריכו לכתוב, א"ל וכו' ולא הניחו כפשוטו. ואחכ"ז מצאתי בפ"י שלי בסוף הפירוש כנ"ל, אך החש"ם מסופק הואיל ומתחילה חל על המשכיר כמו"ש, התוס', וא"כ בהחזיק השוכר בי"ג, ובי"ד נכנס לבית, אף אם בתחילת ליל י"ד היה המפתח ביד המשכיר מהכ"ת לא יהיה צריך השוכר לבדוק דדילמא אתי למיכל מיני', וא"ת הואיל והיה חל על המשכיר, ד"א כלל למה הי' חל על המשכיר כיון דכבר החזיק השוכר הוי המשכיר כאיש אחר וא"ל א"כ בלא החזיק השוכר והמפתח היה ביד השוכר למה צריך לבדוק, ז"א דשם צריך לבדוק, משום דילמא אתי למיכל מיניה, מאי תאמר בתחילה היה חל על המשכיר, ז"א כיון דמסר לו המפתח לקנות ובידו לכנוס לא הי' הל כלל על המשכיר, משא"כ הכא, ומהר"ן אין ראיה דהר"ן אזיל לשיטתו בר"ש פסחים דהבדיקה הוא משום בל יראה, והעיקר שלא סגי בביטול משום בני אדם שלא יוציאו מרשותן במחשבתן לגמרי, ומש"ה לדידיה אם עד שלא מסר לו המפתח חל י"ד, על המשכיר לבדוק אף בהחזיק השוכר, משום דלדידיה כיון דבהתחלת זמן הבדיקה הי' המפתח ביד המשכיר ובידו ליכנס וליטול החמץ שלו מש"ה היה חל עליו חיוב הבדיקה, משא"כ אם מסר לו המפתח בי"ג מסתמא הפקירו והוציאו במחשבתו לגמרי כמ"ש הטור סו"ס ת"לו, משא"כ לשיטת התוס' דהבדיקה הוא משום אכילה מה בכך שהמפתח ביד המשכיר, כיון דעיקר הבדיקה הוא שלא יהיה היושב בבית נכשל לבוא לאכול, ודו"ק בזה היטב, הכלל העולה דלשיטת הר"ן מש"ה צריך המשכיר לבדוק משום דכשהמפתח בידו עדיין לא הוציאו במחשבתו לגמרי מרשותו, דאפשר ימשוך הדבר שלא ימסור לו המפתח אלא לאחז"א, ויעבור עליו, לפיכך עשו חכמים דין שוה, דצריך לבדוק אף אם השוכר נכנס בה קודם זמן איסורו, משום דתיכף חל עליו בדיקה מה"ט כנ"ל, משא"כ לשיטת התו"ס וכ"נל. ואח"כ חשבתי ליישב ד' האחרונים משום דכ' במקרא מ"ש א"ל דחמירא דידיה הואיל ואין אדם יכול לבטלו אלא הוא לפיכך צריך לבדוק, מה זו הסברא. הא גבי שוכר חיישינן דילמא אתי למיכל מיניה, וכמו"של, וכ' דה"פ דבג' פריך ונבטליה בד' ובה' ומשני כיון דלאו זמן איסורו הוא ולא זמן ביעור הוא דילמא פשע ולא מבטל, יע"ש בפי"רשי דמכח הבדיקה יזכור בביטול, וא"כ ה"פ הואיל ואין אחר יכול לבטל לפיכך צריך לבדוק כדי שיזכור הביטול ודהה התו"ס דא"כ לינקוט בי"ג ע"ש, אך לכאורה ק' למה באמת לא אמרינן זאת הסברא, וצ"ל דס"ל להבעיין כסברת הטור סוס' תלו, דמסתמא כשיצא הפקירו ע"ש, ולא שייך בזה דילמא ישכח ע"ש יע' סנ"א רס"ז, וא"כ לפ"ז י"ל סברת האחרונים דמש"ה אם עד שלא מסר המפתח חל י"ד על המשכיר לבדוק אף אם כבר החזיק השוכר, משום דס"ל כסברא ראשונה של תוס' וכמו"של, מש"ה צריך המשכיר לבדוק כדי שיזכור בהביטול, וא"ל דמסתמא יפקירנו וכדלעיל, ד"א דהא עתה עדיין המפתח בידו ובודאי מסתמא לא הפקירו ושמא לא ימסור לו המפתח אלא לאחז"א, משא"כ אם מסר לו המפתח ביום י"ג, בודאי כבר הוציאו מרשותו, אף אם עדיין לא החזיק

שאגת יחזקאל

להבירו השוכר, ואח"כ מצאתי בס' תן שמים מדי"נ ש"ב הגאב"דק פלונסק שי. שכ' נ"כ כדברי, ושמחתי שזכיתי לכוון לדעתו הגדולה ב"ה.

זמאי קושיא הא כל המנחות נילשות בפושרין. וא"כ מחמיצין אפילו הן מי פירות א"ו דמי פירות אין מחמיצין אפילו באפיה א) כנ"ל ברור בס"ד:

בסי' תס"ז ס"א דגן שנטבע בנהר וכו' הנה בתשובת מוהר"ם ח"ב חיו"ד ס"ב הקשה לפי פסק הרמב"ם דחיטין שלא נתבקעו אסורים מדרבנן אבל מדאורייתא אינו אסור א"כ אמאי אסרם דבא לזביני לנכרים דילמא יחזור וימכרנו לישראל הא הוי ספיקא דרבנן ולקולא ב) ולענ"ד לק"מ דהא ש"ס ס"ל דאיסורא מדאורייתא, אלא דהרמב"ם סבר דאינו אלא מדרבנן ולשיטתו לק"מ דהא הרמב"ם כ' הא דחמץ בפסח במשהו משום דהוי דשיל"מ אע"ג דחמץ שעעה"פ אסור, מ"מ ע"י תערובות מותר אחר הפסח, וא"כ ל"ק כיון דחיטין שלא נתבקעו אינו אסור אלא מדרבנן וא"כ מותר אחר הפסח דהא קיי"ל בסוס' תמ"ז דחמץ נוקשה אפילו בעיניה אם השהה אותו אינו אסור בהנאה אחר הפסח כיון דלא עבר בב"י וב"י, וא"כ ה"נ אם ישהה אותו אחר הפסח יהיה מותר, וא"כ הוי דשיל"מ, ולא אמרינן ביה סד"ר לקולא, וא"ל כיון דלכתחילה אסור להשהותו לא הוי דשיל"מ, ז"א דא"כ אמאי המין אסור במשהו משום דשיל"מ הא אסור להשהותו, א"ו כמו"ש הח"י בסי' תמ"ז סקס"ח, יע"ש, וע' בח"י שם סקנ"ג דחמץ נוקשה שהשהה אותו אסור באכילה אחר הפסח, וכ"ה בתשובת ריב"ש יע"ש, א"כ קושית מוהרי"ט במקומה עומדת אבל לפי שיטת מג"א שם לק"מ, וז"ב לפענ"ד:

כל האחרונים השיגו על הב"ח במה שפירש דהתוס' ס"ל דוקא בלא החזיק השוכר צריך המשכיר לבדוק אם המפתח בידו מבעו"י, אבל בהחזיק השוכר אף שהמפתח בתחילת ליל י"ד ביד המשכיר צריך לבדוק ע"ש ובח"י ולי לכאורה היה נראה כד' הב"ח, דהא מוכח מד' התו"ס ד"ה על, דהסברא החיצונה שיהיה מחוב השוכר לבדוק, דהא טעם בדיקת המין לשיטת התוס' ג)

שאגת יחזקאל

א) ע' בשד"ח מע' חומ"צ סי' י"ג אות ו', שכ' מי פירות דאין מחמיצין מסתמיות ד' הפוסקים בסי' תס"ב. משמע דאין חילוק בין אם המ"פ צונן או חמים דאפי' חמים אין מחמיצין ואמנם הרב באר המים, מסקנתו לדינא דכשהן חמים מחמיצין ובס' זכרנו לחיים הביא להיפך עכ"ד, ונעלם מהם ד' הרב אשל אברהם הנ"ל.

ב) ולי נראה בס"ד לתרץ קו' זו, דכ' התוס' במס' שבת (דף כ"ד) דלא חשיב גזירה לגזירה לפי שכשאינו מהותך בודאי ימה, מפני שאינו נמשך אחר הפתילה. וכה"ג ע' בש"ך (יו"ד סי' צ"ז סק"ב), דלא הוי ס"ס דכיון דהרגילות לאכול פת עם כל מיני אוכלין קרוב הדבר לאכלו גם עם הלב, ולפ"ז נ"ל ברור דהיכא דהדבר נוטה לאיסור, אז לא חשוב סד"ר, ואסור, וכעין זה ע' בטו"ז (יו"ד סי' קי"ג סק"ח) לענינו, ומיושב קושיית מהרי"ט, דכיון דהרגילות הוא למכור הדגן לכן שפיר אסור דבא למיזבנוהו לנכרים דילמא יחזור וימכור לישראל דבכה"ג אסור אף בדרבנן, דלא חשיב ספיקא, ועפ"ז תי' מה שהק' בס' בית האוצר (כלל קכ"ח) לטעמא דחיישינן באיסור דבוק שמא אותה חתיכה לבד נשארה ברוטב ונאסרה וחזרת ואוסרת האחרות, באיסור דרבנן למה נחוש לזה הא סד"ר לקולא, וע' בטו"ז (סי' ע"ב סק"י) ובהנ"ל מתורץ, דגם שם הדבר נוטה ורגילות להיות כן.

ג) ע' בשו"ם מהדו"ד (ח"א סי' ח) שהק' אותו ח"א בנ' זו, לפי שי' התוס, דטעם הבדיקה שמא יאכל ממנו, והרי המשכיר אינו באותו בית ולמה יהי' חייב בבדיקה? וע' מה שתי' הוא ז"ל בזה, ובאמת קדמו הצל"ח ע"ש. ול"נ לתרץ, דכמו שהוא צריך לבדוק שמא יבוא לו מכשול, כמו כן חייב לבדוק שמא יבוא מכשול

שאלה, אם אמרינן כבוש כמבושל לגבי חמץ בפסח, ואם יש לו דין היתרא בלע, או איסורא בלע.

תשובה, ע' בש"ע סי' תמ"ז ס"ז משום דאין מפליט בצונן וע' בד"מ סקי"ב שכ' דחמיץ שנשרה קודם פסח בכלי מעל"ע לא אמרינן כבוש כמבושל כיון דחמיץ קודם פסח הוי היתרא בלע, ומ"מ מסופק שם בזה א) יע"ש שאין בדבריו הכרע, ונ"ל דהוי כמבושל, דהא אנן פסקינן דהמיץ מיקרי איסורא בלע כמו"ש בסימן זה רמ"א בהג"ה, כל דבר שמבשלים בכלי חמין כגון מבושל או מרקחת וכדומה אסור בפסח, וכ' המג"א ולא שריא מטעם נ"ט בנ"ט דהיתרא דדוקא היתר גמור כגון בשר כשנתערב אותו טעם מועט בחלב אינו ראוי לחול עליו שם חדש דהיינו בב"ח אבל חמיץ הרי שמו עליו כמו שהיה אם מעט אם הרבה, אלא שעד עכשיו לא אסרו הכתוב ועכשיו הוא כחתיכת נבילה עכ"ל, וא"כ ה"נ אמרינן בה כבוש כמבושל וכ"מ בשו"ע ס' תנ"א ס"ה, דחמיץ הוי איסורא בלע וע"ש, אלא אפילו לדעת הסוברים דחמיץ מיקרי היתרא בלע אפ"ה אסור דהא המרדכי כ' הביאו הד"מ בס' תנ"א דכל כלי שתיה אסור, ואע"ג דתשמישו בצונן מ"מ לפעמים שורין בהם פתיתי להם והוי כבוש כמבושל גבי חמיץ, וכן משמעות האחרונים, וראיתי להרב הגדול בעל מקום שמואל בתשובתו ס' נ"ב שהאריך להוכיח דלא אמרינן גבי חמיץ כבוש כמבושל כיון דהיתרא בלע, מד' הד"מ ומד' השו"ע בס' תנ"א ומד' הרשב"א שכ' עליו הד"מ וכו' יעו"ש ולא יישב כלום דהא הב"י ורמ"א והרשב"א ס"ל דחמיץ מיקרי איסורא בלע גם ק"ל למה פסק כד' המרדכי דחמיץ הוי איסורא בלע ואיפשר כיון שכ' בסוף התשובה שיש עוד צדדים להקל לכך סמך אדיעה זו כמו"ש הח"י בס' תנ"א יעו"ש.

בס' תס"ב ס"ב ואם לש במי פירות יאפה מיד, וכ' המג"א, וצ"ע אם נפל מעט מי פירות לתוך העיסה ונאפה מיד אם יש לאסור דבהר"אש משמע דבדבר מועט אינו אוסר דכתב דקיטוף דבר מועט ואינו אסור וראיתי למאור הגולה מוה"ר אברהם ברודא בספר אשל אברהם שתמה עליו דהר"אש לא כ"כ אלא אליבא דמ"ד דס"ל מקטפין ולדחות ד' הרי"ף. אבל לפי האמת קי"ל כחכמים דאמרי מה שאין לשין בה אין מקטפין בה יע"ש שהאריך בקושיא זו. ול"נ דד' המג"א נכונים וברורים דהא דאסרו רבנן לקטף היינו משום כיון שטעם מי פירות הם בעין לכך ממהר להחמיץ אפילו מועט, אבל כשמעט מי פירות הם בתערובות אין כח במי פירות למהר להחמיץ, כיון שהמי פירות מועטים ומהיכי תיתי לאמר דחכמים פליגי בהא כנ"ל ברור.

זעוד ראיתי להגאון מוהרא"ב הנ"ל ז"ל בד' ל"ב שכ' שמשמעות ד' הפוסקים אף למאן דס"ל דמי פירות מותר להשהות כל היום מ"מ בשעת אפיה צריך ליזהר בכל הדיקדוקים שמדקדקים כשאופים במים. והוא האריך להחזיק בדין זה ובאמת לא ראיתי שום משמעות בשום פוסק, ועוד ק"ל דלדידיה דבשעת אפיה צריך לדקדק כמו בעיסת מים והטעם הוא כיון שהעיסה הוא הם ממהר להחמיץ אפילו ממי פירות. וא"כ כשמי פירות פושרין אסור ללוש בהן שהם מחממים העיסה ומחמצה. א"כ מאי פריך במנחות אהא דמנחת נסכים. והא מי פירות אין מחמיצין

שאגת יחזקאל

א) ומובא במג"א שם סקט"ז, וע' בתו"ד (יו"ד סי' ק"ה ס"ב) שהביא ראיה ברורה דבכבוש דהתירא בלע מותר. וע' ביד יהודה שם שחלק עליו. וע' בשד"ח מע' חומ"צ סי' ג' אות ד' וי'.

בעזה"י עש"ק נשא ה'תקע"ג.

שלום רב לכבוד אהובי אחי חביבי וידידי ה"ה המופלג החריף החכם השלם הכולל כש"ת מו"ה אריה ליב נ"י.

הנה נ"ק קבלתי ובתוכם חידושים מבנך המופלג נ"י, והנה קודם חג הפסח הייתי כלוא בחדר המטות וה' עזרני וגם כעת זה קרוב לשלשה שבועות איני בקו הבריאה כלל ואני מקבל רפואות. מ"מ פניתי לכבודכם להשיב מה שבדעתי אודות שאלתכם בקיצור נמרץ.

ע"ד השאלה שנמצא פת בבאר. מ"ש רומע"ל דבבאר לא שייך כבוש משום דבכל רגע נובע מים הדשים, א) הנה יש לפקפק בזה טובא אף שבודאי בנהרות גדולים ודאי יש פת באיזה מקום ואפ"ה שואבים בפסח, שאני התם שהמים שוטפים ועוברים, משא"כ בבאר, מנא ידעינן שלא ב) נשאב מים וקווים ועומדים מעל"ע, וגם לא הבנתי מה נ"מ בזה בנידון שאלתך, דממ"נ אם סיננו המים קודם הפסח. הרי כבר הסכים המג"א והח"י דמהני סינון, ואי לא סיננו רק עד הפסח, א"כ ניהו דלא הוי כבוש, מ"מ ניחוש שמא עבר דבר ממש שנפרר מן הפת ויצא דרך נקבי המסננת, וא"ל דהוי כמו לח בלח ג) מ"מ חמץ בפסח אסור במשהו, וע"ד מ"ש בליקוטי מוהרי"ל דבאר שנפל בו חמץ קו"פ מותר לשתות מימיו בפסח כשכבר נתבטל בהיתר ואם בפסח נפל אסור שמא עלה שום פירור וחב"פ במשהו ד) ע"כל ונ"ל עיקר דמוהרי"ש סובר כאותן הפוסקים דלא אמרינן חוזר וניעור אף יבש בלח, ול"ד לחיטה בתרנגולת דכ"ע מודים דאסור בפסח, דשאני הכא שהחיטה בעין ולא שייך בה ביטול, משא"כ פירור בבאר שהדבר אבוד לגמרי ושייך בה ביטול ושוב אינו חוזר וניעור. אבל אם נפל בפסח אף דלא נשתהה מעל"ע חיישינן שמא עלה שום פירור וחמץ בפסח במשהו, זהו נ"ל בכוונתו, ולדינא יפה כיוונתם שאסרתם, ואודות תשובת עה"נ, אני עוסק בזה"ז בדיני עגונה ולסדר כתבי ע"ז ואם איפשר להעתיק לי התשובות השייך לענין זה מה טוב ולע"ע איני בקו הבריאה כלל, השי"ת ישלח דברו רפו"ש, ובקשתי להתפלל עבורי, הכ"ד אחיך הדו"ש הטוב בלונ"ח. ישראל איסר.

שאגת יחזקאל

א) כ"כ בשו"ת טוטו"ד תליתאה (סוף סי' רי"ד) דבבאר שהמים נובעים כל שעה מקררים המים ולא שייך בהו כבוש, וע' בשו"ת מהרש"ם ח"א (סי' קפ"ו).

ב) לענד"נ דצ"ל שמא לא נשאב וכו' ועייז קווים ועומדים מעל"ע.

ג) בבית יצחק (סי' ס"ו) כתב דמשמע מפר"ח (סי' תמ"ז סקי"ב) דפירורין הואיל ונימוחין במים, הוו לח בלח, וא"כ אינו חוזר וניעור, והרב השואל השיג עליו, וכ' לו דלא משמע כן מד' הפר"ח ובודאי פירורין הוי דבר יבש והודה לו, ונפלאת הוא בעיני על הגאון המחבר זצ"ל שכ' ד"ז בסתם, ומנין לו זאת.

ד) וע' בשו"ת בי"צ (סוף חיו"ד קו"א סי' יו"ד) שכ' בכה"ג דבודאי החמץ הוא של נכרי דל"ש חמץ של ישראל, וחמץ של נכרי אינו אסור במשהו וסברא זו נמצאת בתשו' גוא"י סי' מ"ט, והובא נ"כ בשע"ת וכו' וגם הג' מהרש"ק פוסק כן בס' שנות חיים סי' ש' עכ"ל, ובדעת תורה סוף ה' טריפות, כ' ובזכרוני שראיתי בשו"ת שנ"ח וכו' איך שותים מן הנהרות שבודאי נתערב משהו חמץ ובע"כ דבשל עכו"ם ובשל הפקר לא נזהר במשהו עכ"ל, ונעלם מהם במחכת"ה ד' המהרי"ל הנ"ל וע' בס' מנחת משה קו' חוקת הפסח דין ל"ה.

דרישת שלום

כתיב, וקשרתם לאות על ידך והיו לטוטפות בין עיניך, וצריך להבין, מדוע צריך להניח של יד מקודם ואח״כ של ראש, והלא לפי הנראה הי׳ מהראוי להניח מקודם של ראש, כי הראש חשוב יותר, גם נשים לב, למה דאי׳ בגי׳ דמנחות, השח בין תפילין של יד לתפילין ש״ר חוזר עלי׳ מעורכי המלחמה, וצ״ב מה גדול זה העון, אשר יהי׳ צריך לחזור בשביל זה מעורכי המלחמה, ונקדים לזה גם מאמז״ל במס׳ ברכות (דף ז׳) ע״פ וראית את אחורי קשר של תפילין הראה לו הקב״ה למשה ולתרץ כ״ז נציע מה שכתב הרמב״ם ז״ל (ח״א פל״א) „ראוי לאדם הרוצה לעלות במעלות העיון שיהיה שלם במעלות המדות כי הם ההצעות להחכמות, שא״א שיהיה האדם חכם בתכלית השלימות, אם לא יהיה בעל מדות טובות״, עכ״ל, וידוע ג״כ מש״כ בס׳ הכוזרי, ששאל המלך הכוזר להחבר, איך מן מצות הקרבנות וכדומה המצות המעשיים אשר המה נעשים בפעולות הגשמיים יתמשך על ישראל דביקות הבוי״ת, אשר הוא משולל ומופשט מכל הענינים הנשמים, והשיב החבר כי זאת סגולה דבוקה בישראל, כמו שאנו רואין בחוש סגולת אכילה ושתיה, אשר אין לנפש הרוחני שום חלק והנאה מכל מאכל, ועכ״ז יש במאכל סגולה נפלאה לקשר הנפש עם הגוף, וכמו כן העם הישראלי יש להם סגולה מיוחדת, אשר המצות המעשיים אשר המה עושים, אף כי הם עסקים גשמיים, יקשרו בקשר מעדנות את הבוי״ת עם ישראל עם קדוש, לדבקה בו ולהיות משרה שכנתו ביניהם.

וז״פ מאמז״ל, דקשר של תפילין הראה הקב״ה למשה, היינו דתפילין הוא לשון חיבור כמו נפתולי אלקים, נפתלתי, ורמזו, שהקב״ה הורה לו איך שישראל קשורים ומחוברים ומדובקים בו ע״י מעשה המצות.

והנה ידוע כי מצות תפילין של יד, מרמזין על המצות המעשיים, ותש״ר על חלק העיוני, בדעות ואמונות ישרות, וע״כ צריך להקדים ת״שי ואח״כ ש״ר, כי כן ראוי להיות, שישלים האדם א״ע מקודם בחלק המעשיי, ואח״כ יגיע אל שלימות מעלות העיוני, וזהו ג״כ מה שהקדימו ישראל נעשה לנשמע, כי נשמע, ר״מז על החלק השכלי והעיוני כידוע, וידוע שיטת הפילוסיפים שאומרים, שחלק העיוני הוא העיקר, וזה כל האדם, וא״צ לעשות המצות המעשיים, אבל אנהנו מאמינים בני מאמינים, יודעים שהעיקר הוא עשיית המצות בפועל, וצריך להזהר להקדים זאת אל העיון, וע״כ אמרו כי השח בין תפילין ש״י לתפילין ש״ר, היינו מי ששח ואומר שהעיקר הוא תש״ר היינו חלק העיוני, הוא צריך לחזור מעורכי המלחמה, כי זה נחשב לחטא גדול, ולא יוכל לעמוד ביום קרב, אבל מי שמקיים המצות בפועל הוא יכול לצאת למלחמה על אויביו, ונתנו ה׳ בידו ;

על קדש ישראל להי על ראשית תבואתו קרן וחומש חומשו של קרן, ומאתים הם חומשו של אלף, עכ״ל. ופי׳ בעל פ״ד דהיינו שיצטרכו האומות לשלם כל מה שהיו ישראל יכולים להרויח במעות אלו פירות ופירי פירות והנה לפמ״ש ניחא, דבדיני שמים מחויב לשלם המבטל כיסו של חבירו, וזהו כוונת הכ׳, האלף לך שלמה שהקב״ה ישלם כל מה שהיו ישראל יכולים להרויח, לזה אה״כ דאל תתמה ע״ז, היושבת בגנים חבירים מקשיבים לקולך השמיעני, היינו חבירים המעשרים את התבואה ופירות, שהקב״ה מעשיר אותם, יש להם להשמיעני כיון שהם מתעשרים, אף דשכר מצוה בה״ע ליכא, מ״מ הקב״ה משלם להם הפירות מה שהיו יכולים להרויח, משום דבדיני שמים חייב המבטל כיסו של חבירו, וא״כ כש״כ דאותן המעות שנטלו האוה״ע מישראל שיצטרכו לשלם לישראל פירות ופירי פירות, דבד״ש חייב, ובזה י״ל כוונת הכתובים בתהלים ס״ב, אל תבטחו בעושק ובגזל אל תהבלו חיל כי ינוב אל תשיתו לב, אחת דבר אלקים שתים זו שמעתי כי עוז לאלקים ולך ה׳ החסד כי אתה תשלם לאיש כמעשהו, והפסוקים האלו מחוסרי הבנה, ובהנ״ל א״ש, דכבר כתבתי, דכשאינו מעשר ואוכל בלא מעשר ואח״כ מעשר ודאי נתעשר דכיון שעושה לפנים משוה״ד איכא שכר מצוה בה״ע, ועוד כתבתי דאף כשמעשר מקודם מתעשר ג״כ, משום דהקב״ה משלם מה שהיה יכול להרויח דהיינו הפירות, אך מ״מ בודאי יותר טוב המעשר מקודם, כיון דאיתא בתנחומא לך ה׳ הצדקה במה שהקב״ה מגדל צמחים, ואינו נוטל רק מעשר, והוי מצות השכליות וטוב יותר צדיק גמור מבע״ת, וכן הצדקה ממעות נמי כיון שהקב״ה זן ומפרנס לאדם ואינו מצוה ליתן רק מעשר ולכל היותר חומש, וכל המבזבז אל יבזבז יותר מחומש, וארום נוטל שליש או רביע, והנה בריש מס׳ תענית, אר״י ג׳ מפתחות בידו של הקב״ה של חיה, של גשמים שנאמר יפתח ה׳ לך את אוצרו הטוב של תחיית המתים, במערבא אמרי אף מפתח של פרנסה, ור״י מ״מ לא קאמר לה, אמר לך ר״י גשמים נמי היינו פרנסה, וזה כוונת הכתובים אל תבטחו בעושק ובגזל, דהיינו שלא יהיו מעשרים מפירות ומעות שירויחו, ואח״כ יתנו המעשר כדי שיתעשרו, כיון שהוא לפנים משוה״ד, לז״א שלא יעשו כן, אחת דבר אלקים שתים זו שמעתי, דהיינו הפ׳ יפתח ה׳ לך את אוצרו הטוב, דמיני׳ שמעינן שהגשמים ופרנסה בידו של הקב״ה, וא״כ העוז לאלקים, והוי מצות השכליות וטוב יותר לעשר מקודם, אך מה שאתה הפץ שלא לעשר מקודם כדי שתתעשר משום דשכר מצוה בה״ע ליכא, לז״א ולך ה׳ החסד כי אתה תשלם לאיש כמעשהו, היינו מה שהי׳ יכול להרויח דהיינו הפירות ושכר פירות אף בהאי עלמא איכא ואתי שפיר בס״ד הכל על נכון, ודוק.

אף שהוא ספק אם יחסר לת"ח אח"כ ע"כל, והנה נראה אף כשהדבר ספק אם יהיו שני בצורת מ"מ דין לדחות הע"ה מלפרנסו משום זה, אף שנראה שיהיו שני בצורת, כמו דלא דחינן הע"ה כשהוא מת ברעב, שמא יחסר לת"ח ה"נ כיון שהדבר ספק אם יהיו שני בצורת לא דחינן הע"ה משום זה שמא יהיו שני בצורת ושמא יחסור לת"ח, וזהו כוונת הכתוב תן חלק לשבעה וגם לשמנה דהיינו אף המעלה שמינית תאחוז בה, אף שהוא נכסף לדבר עבירה מ"מ בעני שאינו הגון טוב יותר שיכסף לדבר עבירה, לז"א הכ' כי לא תדע מה יהיה רעה על על הארץ, וידוע דכי משתמש בד' לשונות או דילמא וכו' לז"א בתנאי כי לא תדע מה יהי' רעה על הארץ, אז תתן לע"ה, אבל בשני בצורת לא תתן לע"ה כי יחסר לת"ח וא"ש ונכון.

ט. אך כל מה שכתבנו, דהא דאמרינן עשר בשביל שתתעשר, היינו דוקא בשלא עשר מתחלה, כמו"ש הרי"ף לא משמע כן מפשיטת כל הפסוקים, ודעת הטור הוא, דאף הצדקה בלבד מעשרת, אך צריך להבין לפ"ז למה מעשר וצדקה מעשרת, הא קיי"ל שכר מצוה בה"ע ליכא, והנראה בזה דהנה הגאון תורת חיים כ' אהא דאמרינן בפ"ק דב"ב, וילבש צדקה כשריון, לומר לך מה שריון כל קליפה וקליפה מצטרפת לשריון גדול, אף צדקה כל פרוטה ופרוטה מצטרפת להשבון גדול, ופי' התו"ח דקמ"ל משום דהקב"ה משלם בעבור הצדקה פירות ופירי פירות דהיינו כל מה שהיה להרויח במעות אלו עד עולם כך משלם לו הקב"ה דכתיב זרעו לכם לצדקה, וא"כ הו"א דוקא כשיתן סך רב בב"א שהיה יכול לסחור בו, לכך משלם לו הקב"ה, אבל כשנותן לצדקה פרוטה שלא היה יכול לסחור בו, אינו משלם לו הקב"ה הפירות, לכך קמ"ל דאף בכה"ג חושב לו הקב"ה כן כיון שהיה יכול לאסוף מזה סך רב עכ"ד, והנה המפרשים כתבו דלכך שכר מצוה בה"ע ליכא משום שלא יתכן שהקב"ה יתן שכר גשמי בעבור דבר רוחני, וכן מבואר בספר תפארת ישראת למהר"ל מפראג, וא"כ י"ל דלכך הצדקה מעשרת משום דבאמת על גוף המצוה אין הקב"ה משלם בעה"ז ועומד לו לעוה"ב, דשכר מצוה בה"ע ליכא, אך הקב"ה משלם רק בעבור הריוח, מה שהיה יכול להרויח בו, וגוף המצוה עומדת לו לעוה"ב כן נראה.

י. ובזה ניחא מה דמבואר בפסוק גבי ודוי מעשר שהיה אומר השקיפה ממעון קדשך מן השמים וברך את עמך את ישראל וכו' ויש לדקדק למה פרט הכתוב ממעון קדשך מן השמים דהרי ידוע שהקב"ה מעונו בשמים, ולפמ"ש א"ש דהנה יש להבין אמאי הקב"ה משלם מה שהיה יכול להרויח, הלא בחו"מ בסי' רצ"ב ס"ז בהגה מבואר דבעל הפקדון שהרויח במעות המפקיד פטור ליתן הריוח אך בש"ך מבואר שם בשם הרשב"ל דעיקר הטעם משום דמבטל כיסו של חבירו אינו אלא גרמא ופטור, והנה בר"פ הכונס מבואר דגרמא בנזיקין פטור מדיני אדם וחייב בדיני שמים לכך משלם הקב"ה מה שיכול להרויח משום דמבטל כיסו של חבירו חייב בדיני שמים וזה כוונת הפסוק השקיפה ממעון קדשך מן השמים וברך את עמך ישראל, משום דמה שהקב"ה משלם בעבור מעשר הוא רק הפירות שהיה יכול להרויח וחייב בדיני שמים, ופטור מדיני אדם, לז"א השקיפה ממעון קדשך מן השמים וברך את עמך ישראל, משום דבדיני שמים חייב לשלם, אף הפירות וגוף הקרן עומד לעוה"ב, וא"ש.

יא. ולפ"ז י"ל כוונת הב' בשה"ש כרמי שלי לפני האלף לך שלמה ומאתים לנוטרים את פריו היושבת בגנים חברים מקשיבים לקולך השמיעני, וכבר עמד בזה הרב בעל פרשת דרכים דה"ש כ"ו, והנה רש"י כ' כרמי שלי לפני וכו' ומאתים לנוטרים את פריו, כדין הנהנה מן ההקדש שמשלם קרן וחומש, אף אנו נשלם

אף שאינו מתעשר, יבטח בשם ה׳ ולא יעשר לבסוף ויתעשר, אך שלא תאמר הלא ירויח הרבה בזה, כי במקום שבעי״ת עומדים אין צדיקים גמורים יכולים לעמוד לז״א רבות עשית אתה ה׳ אלקי נפלאותיך ומחשבותיך אלינו אין ערוך אליך, דהיינו שהקב״ה הרבה עושה נפלאות גדולות, משיב רוחות ומעלה עננים ומוריד גשמים ומפריח טללים ומגדל צמחים ומדשן פירות, וא״כ הוי מצוה שהשכל גוזר שיקח חלק כדאי׳ במדרש, לז״א בכה״ג זבח ומנחה לא חפצת דהיינו שיעשר לבסוף שהוא לפנים משוה״ד, ואזנים כרית לי היינו שהוא מצוה שנכנס לאזנים, והשכל גוזר כן וכדאי׳ בפ״ב דיבמות, אזן וחקר, קודם שבא שלמה היתה התורה דומה לקופה שאין לה אזנים, ופי׳ רש״י אזן לשון אזנים בית אחיזה. כדאמרינן בעירובין לימד דעת את העם דאגמרי׳ בסימנים ואסברא בדדמי גמור מילתא ממילתא וכו׳ לז״א אזנים כרית לי, דהיינו שהוא מצוה שהשכל גוזר כן ויש לה אזנים, ולכך בכה״ג עולה וחטאה לא שאלת, דצדיק גמור עדיף, אז אמרתי הנה באתי וכו׳ ותורתך בתוך מעי, דהיינו שעשרתי מקודם, וזהו כוונת התנחומא, אמר דוד יבא עלי אם ירד לתוך מעי אלא דבר שהוא מעושר, דהיינו שעשר קודם האכילה, ובזה שבח עצמו שבטח בשם ה׳ ועשר קודם האכילה, ולכך מוקי לי׳ התנחומא במעשר ולא בנבילות וטרפות, שבזה מיושבים כל הפסוקים בטוב וכמו״ש וא״ש ונכון.

ז, ועפ״ז יש ליישב הפסוק בקהלת י״א, תן חלק לשבעה וגם לשמנה כי לא תדע מה יהיה רעה על הארץ אם ימלאו העבים גשם, וכו׳, והנה הפסוק תמי׳ מאד, והרבה פירושים נאמרו בו, ולפ״מש א״ש דהנה כבר העלתי דמצות השכליות טוב יותר שיכסוף לקיים המצוה מאליו, ובמצות השמעיות יותר טוב הנכסף לדבר עבירה ועושה מצוה בעבור רצון הבורא, כמו״ש הרמב״ם והנה הצדקה הוא ממצות השכליות, כמו״ש בשם התנחומא שהקב״ה זן ומפרנס אותנו, ואין אנו נותנים לו אלא המעשרות, אך מ״מ מצינו בצדקה מצות השמעיות, דהנה אי׳ בפ״ק דב״ב, דשאל טורנוסרופוס את ר״ע אם אלקיכם אוהב עניים, למה אינו מפרנסן א״ל כדי להציל בהן מדינה של גיהנם, א״ל אדרבה זו מחייבתן לגיהנם משל למלך בו״ד, שכעס על עבדו וגזר עליו שלא להאכילו ולא להשקותו, והלך אדם א׳ והאכילו והשקהו, כששמע המלך כועס עליו, ואתם קרוים עבדים וכו׳ א״ל ר״ע אמשול לך משל למלך שכעס על בנו וכו׳ ואנו קרוים בנים, וכו׳ א״ל אתם קרוים בנים ואתם קרוים עבדים בזמן שאתם עושים רצונו של מקום קרוים בנים, וכשאין עושין רצונו של מקום קרוים עבדים, ועכשיו אין אתם עושים רצונו של מקום א״ל הרי הוא אומר פרוס לרעב לחמיך ועניים מרודים תביא בית בזמן הזה וקאמר פרוס לרעב לחמיך, ופי׳ מהרש״א דר״ע הוכיח לו דאף שאין עושים דש״מ מ״מ קרוים בנים, יע״ש, הרי להדיא, דבעני שאינו הגון היה הסברא נותנת שאין ליתן לו צדקה דדומה למלך שכעס על עבדו, ומ״מ הורה לנו הכ׳ שיש ליתן צדקה וא״כ הוא ממצות השמעיות.

ח, והנה הרמב״ם והש״ע ביו״ד ס״י ר״מט ס״א, מנה שמנה מיני מעלות בצדקה, והפחות שבכולן שנותן לו בעצב, ופי׳ הש״ך בסק״א, דהיינו שצר לו בנתינתו אבל עכ״פ אינו מראה לו פנים זועפות, דא״כ לא נחשב בשמנה מעלות דהא הפסיד זכותו ועובר משום אל ירע לבבך עכ״ל, והנה לפמ״ש דבעני שאינו הגון הוא ממצות השמעיות שאין השכל גוזר כן, וא״כ בעני שאינו הגון, טוב יותר שייצר לו בנתינתו דכיון שהוא ממצות השמעיות טוב הנכסף לדבר עבירה, והנה בס׳ רנ״א ס״א מבואר בש״ע דמה שהיה רבי מצטער שנתן פתו לעם הארץ משום דהוי שני בצודת ומה שהיה אוכל ע״ה יחסיר לת״ח, הא לאו הכי חייב להחיותו,

לבסוף, ויהיה לנו שכר מצוה בה"ע שנתעשר, ואי משום חיוב מיתה מ"מ הרי מועיל תשובה, גם נבנו עושי רשעה גם בחנו. אלקים וימלטו. דהיינו שהועילה תשובתם ונמלטו מן המיתה, וגם נתעשרו, לד"א אז נדברו יראי. ה' וכו' ליום אשר אני עושה סגולה ושבתם וראיתם בין צדיק לרשע בין עובד אלקים; מתחלתו לאשר לא עבדו דהיינו שלא עבדו מקודם אף שחזר בו ועשה תשובה, מ"מ אין שכרו גדול כ"כ כדאמרינן בברכות דצדיקים גמורים עין לא ראתה אלקים זולתך וא"ש.

ה, ולפ"ז מיושב ד' התנחומא, וממילא יבואר הפסוקים בתהלים, אשרי הגבר אשר שם ה' מבטחו ולא פנה אל רהבים ושטי כזב, רבות עשית אתה ה' אלהי נפלאותיך ומחשבותיך אלינו אין ערוך אליך אגידה ואדברה עצמו מספר זבח ומנחה לא חפצת אזנים כרית לי עולה וחטאה לא שאלת אז אמרתי הנה באתי במגילת ספר כתוב עלי לעשות רצונך חפצתי ותורתך בתוך מעי והנה אלו הפסוקים קשים להבין, ולפמ"ש יובנו, דהנה כבר כתבתי דכשמעשר קודם האכילה אינו מתעשר דשכר מצוה בה"ע ליכא, אבל כשמעשר אחר האכילה דמן הדין אינו חייב לעשר וא"כ ענשה לפנים משוה"ד, ואיכא שכר מצוה ומתעשר, אך פן יש לבע"ד לחלוק ולומר שאוכל שאינו מעושר דוקא, ואח"כ יעשר ויתעשר, ואף שעבירה הוא לאכול שאינו מעושר יעשה תשובה, ואף שהתב"א אר"י דצ"ג עין לא ראתה, הרי אמרינן התם דר' אבוהו פליג ואומר במקום שבע"ת עומדים אין צ"ג יכולים לעמוד, הרי שבעלי תשובה חשובים מצדיקים גמורים, אך זה אינו לפמ"ש הרמב"ם בשמנה פרקים, לתרץ הא דמשמע בקראי דיותר טוב מי שאינו נכסף כלל להבר עבירה ורז"ל אמרו לא יאמר אדם אי אפשי בבשר חזיר אלא אפשי ומה אעשה שאבי שבשמים גזר עלי, הרי שיותר טוב הנכסף לדבר עבירה, ומחלק בין מצות השמעיות למצות השכליות, דהיינו דוקא בבשר חזיר שהוא חוקה ואו"הע משיבין עליה, שאין טעם לדבר, בכה"ג עדיף טפי מי שאינו נכסף כלל להעבירה, אלו הם תורף דבריו והנה לפ"ז נראה דכ"ש דבמצות השכלית, צדיקים גמורים חשובים מבע"ת, דאם מי שנכסף לדבר עבירה גרע ממי שאינו נכסף כ"ש הבע"ת מצדיק גמור, וכ"כ הבעל עקידה ו) יע"ש.

ו, והנה בתנחומא אי' וכן במדרש רבה לך ה' הצדקה ולנו בושת הפנים, תני בשם ר. חייא בנוהג שבעולם אדם שיש לו שדה תותנו לאריס למחצה לשליש ולרביע, אבל הקב"ה אינו כן משיב הרוחות מעלה עננים ומוריד גשמים ומפריח טללים ומגדל צמחים ומדשן פירות, ולא אמר להפריש לפניו אלא א' מעשרה, הוי לך ה' הצדקה ולנו בושת הפנים, וא"כ לגבי מעשר כיון שהוא מצוה שהשכל גוזר כן א"כ עדיף מי שמעשר קודם האכילה ממי שאוכל טבלתי מעושר ועושה תשובה ומעשר לבסוף, וזהו כוונת הכתובים אשרי הגבר אשר שם ה' מבטחו ולא פנה אל רהבים ושטי כזב, ומיירי לענין מעשר דהיינו שיותר טוב לעשר בתחלה

ו) לפי הנראה כוונתו למש"כ בעקי"צ (שער עס) בשם הרב רבינו יונה, מאמ"ש (ברכות ל"ד) במקום שבע"ת עומדים אין צדיקים גמורים יכולים לעמוד כי הבע"ת לא יקנו זה התואר באמת כ"א בהמצאם במקומות המסוכנים ההם כידוע, והצדיקים הגמורים אינם רשאים לעמוד במקום סכנה אבל חייבו להתרחק ולכאורה ק"ל מהא דאר"בע"ז (דף יז) א"ל איזך ניזל אפיתחא דזונות ונכפייה ליצרין ונקבל אגרא, יע"ש הרי דאף לצדיקים מותר להכנס בנסיון? ואולי י"ל דשאני התם העסק בתורה והיו שנים כמוש"כ המה"רשא ז"ל לעניננו, יע"ש.

עסק ומה שהקשתי דא"כ יהא חוטא נשכר? טעמא בבא איכא במילתא, דהנה המפרשים כתבו דאף למ"ד שכר מצוה בהאי עלמא ליכא, מ"מ היכא שעושה לפנים משורת הדין איכא שכר מצוה בהאי עלמא א) וכן במדרש איתא מי הקדמני ואשלם, מי קבע מזוזה עד שלא נתתי לו בית, ומי עשה ציצית עד שלא נתתי לו טלית, וכו' ובמקום אחר איתא, דמי שאין לו ממון ונותן צדקה עליו הקב"ה אומר זה הקדמני ואשלם, הרי דמן הדין אין חוב להקב"ה לשלם שכר, אלא במי שהקדים לעשות מצוה במה שאין חיוב עליו, וכבר הוכיח חי"ש דהיכא דמה"ד מגיע לו שכר לא אמרינן בכדי שלא יהא חוטא נשכר לא יגיע לה יעי"ש והנה הרמב"ם והטור והש"ע ביו"ד (סי' רצ"א) כתבו, האוכל פירותיו טבלים וכן לוי שאכל מעשר בטבל אע"פ שהם חייבים מיתה בידי שמים, אין משלמין המתנות לבעליהם, ולפ"ז ניחא דהיכא שמעשר בתחלה, אינו מתעשר משום דשכר מצוה בהאי עלמא ליכא, אבל היכא שמעשר לבסוף הרי הוא עושה לפנים משורת הדין, דהא פטור מדינא, ולכך בכה"ג מתעשר ולא אמרינן האיך יהיה חוטא נשכר בכה"ג, כיון שמגיע לו שכר מדינא בכה"ג, כמוש"ל, אך באמת לפ"ז יאמר האדם למה אתן מעשר בתחילה ולא אתעשר, אוכלנו בלא מעשר ואח"כ אעשרנו ואתעשר, ואף באחטא ואשוב מועיל לפעמים תשובה גמורה במ"ש המפרשים ב) אך בברכות סוף פ' א"ע אי' אריב"א אר"י כל הנביאים כולם לא נתנבאו אלא לבעלי תשובה, אבל לצדיקים גמורים עין לא ראתה אלקים זולתך.

ד; וזה הוא כוונת הכתובים, הביאו את כל המעשר אל בית האוצר ובחנוני נא בזאת והריקותי לכם ברכה עד בלי די: וכפי' הרי"ף, דהיינו שימלאו וישלמו כל המעשר שלא נתנו עד היום ובכה"ג יש שכר מיהם דכתיבנא, כיון שהוא לפנים משוה"ד איכא שכר מצוה בהאי עלמא, לז"א חזקו עלי דבריכם, אמרתם שוא עבוד אלקים מה בצע כי שמרנו משמרתו, דהיינו שאמרו שיש הפסד כשנעשר בתחלה דלא נתעשר, וכשמעשר לבסוף נתעשר, א"כ שוא עבוד אלקים, דמוטב שנעשר

דרישת יחזקאל

א) ועפ"ז ביארתי מה דאי' במדרש פ' פנחס בדין הוא שיטול שכרו, דאי' בני (סנהדרין דפ"ב) אע"פ שאמרו הבועל ארמית קנאין פוגעין בו, אם בא לב"ד אין מורין לו כן, הרי דמן הדין אינו מחויב, וא"כ עשה לפנים משוה"ד, ובצדק בדין הוא שיטול שכרו בעוה"ז, ובאמרי הרב שליט"א אמר עפ"ז הטעם דעי' המעשר מתעשרין אע"פ דשכר מצוה בהי"ע ליכא דאי' ב"נ ברכות [הק"לט] בא וראה מה בין דורות האחרונים לדורות הראשונים, דורות הראשונים היו מכניסין פירותיהן דרך טרקסמון [פירש"י דרך שערי החצר מבית] כדי לחייבן במעשר, דורות האחרונים מכניסין פירותיהן דרך גגות וכו' כדי לפוטרן מן המעשר, ע"ש, וא"כ הרי יש דרך לפטור מן המעשר, וכשעושה באופן שיתחייב הוי כעושה לפנים משוה"ד, ולכן מתעשר ואיכא שכר מצוה בהאי עלמא.

ב) בן כ' הרמב"ם בהל' תשובה (סוף פ"ד) כל אלו הדברים אע"פ שמעכבין את התשובה אם עשה אדם תשובה מהן ה"ז בע"ת ויש לו חלק לעוה"ב עכ"ל, ועי"ש בלח"מ והוא ד"ע בחעקבים מ"ד פכ"ת ובאמת יוקשה לפי ד' אא"ז הבעי"ש שהבאתי בדרש לשת"ר בטעם דאחטא ואשוב לא מועיל תשובה ע"ש אמנם י"ל דברי הרמב"ם דס"ל דגם זה מחוי תשובה, והוא משום דבקטן שנולד דמי כמובא שם בשם העקרים והבן.

שער המעשר

בתנחומא פ' ראה, בפ' עשר תעשר. הוא שהוד אמר לעשות רצונך אלהי חפצתי ותורתך בתוך מעי, א"ר אחא ב"ר עולא, וכי יש תורה בתוך מעים לא כך כתיב ועל לבם אכתבנה אלא אמר דוד יבא עלי אם ירד דבר לתוך מעי, אלא שהוא מעושר, הה"ד ועל אוצרות בית המלך וכו':

א. והדברים תמוהים דמאי דבותא דדוד, שלא אכל דבר שאינו מעושר, ועוד היכי מוכח דקאי לענין מעשר דילמא אמר לענין נבלות וטרפות, וכ"פרש"י בתהלים מ' והנראה בזה ובתחלה נבאר הפסוקים במלאכי ג' "למימי אבותיכם סרתם מחקי וגו' היקבע אדם אלהים וכו' הביאו את כל המעשר אל בית האוצר וכו' ובחנוני נא בזאת וכו' חזקו עלי דבריכם וכו', אמרתם שוא עבוד אלקים ומה בצע כי שמרנו משמרתו וכו' ועתה אנחנו מאשרים זדים, גם נבנו עושי רשעה גם בחנו אלהים וימלטו, אז נדברו יראי ה' וכו', והיה לי אמר ה' צבאות ליום אשר אני עושה סגלה וכו' ושבתם וראיתם בין צדיק לרשע בין עובד אלקים לאשר לא עבדו". והנה יש לדקדק בזה הרבה, דמתחלה משמע שכל התוכחה הוא בין הנביא וישראל בעבור המעשר ואח"כ אמר "אמרתם שוא עבוד אלקים". משמע שכפרו בהשגחה, ומאי, גם בחנו אלקים וימלטו, וגם מה דסיים לבסוף בין עובד אלקים לאשר לא עבדו. הו"ל בין אינו עובד אלקים חילוף הלשון עובד וגם הוא מיותר לגמרי דהיינו צדיק ורשע?

ב. והנ"ל בזה ע"פ מה דאמרינן סופ"ק דתענית א"ר מ"ד עשר תעשר עשר בשביל שתתעשר, ופריך השתא ומי שרי לנסויי להקב"ה והשני א"ר אושעיא תניא בזה שנאמר הביאו את כל המעשר אל בית האוצר ויהי טרף בביתי, ובחנוני נא בזאת אמר ה' צבאות אם לא אפתח לכם ארובות השמים וגו' עד בלי די, עד שיבלו שפתותיכם מלומר די, והנה הרי"ף הקשה לפי מאי דדרשו חז"ל במדרש עשר בשביל שתתעשר, עשר בשביל שלא תתחסר א"כ כל ההמון עם הבינונים היכי משכחת לה, שהרי אם עשרו ראוים להיות עשירים, ואם לא עשרו ראוים להיות עניים, ומתרץ הרי"ף, דלא אמרו עשר בשביל שתתעשר, אלא באדם שלא תמצא מעשרותיו כראוי לו, ויורד מנכסיו, ואם בא הוא לשלם כל מה שפיחת ממעשרותיו בזה אמר שיעשר, שסופו להתעשר, וישלם לו הקב"ה כל מה שפיחת באותן השנים שלא הוציא מעשרותיו כראוי, וכן משמעות הכתוב, הביאו את כל המעשר אל בית האוצר משמע דקאי על מה שאמר מקודם שקבעו ולא הוציא המעשר ואמר שיחזור לשלם והריקותי לכם ברכה עד בלי די. זהו תורף דבריו. ובאמת אלו הדברים מוקשים ומכ"ש אינהו דסמיך אם בכה"ג מתעשר יותר ממה שפיחת, א"כ יהא חוטא נשכר, דאם עשר מתחלה אינו מתעשר, ואם לבסוף מתעשר, ואם נאמר דבכה"ג אינו מתעשר אלא מה שפיחת כדמשמע מלשון הרי"ף להדיא, מ"מ ממה דקאמר והריקותי לכם ברכה עד בלי די, עד שיבלו שפתותיכם מלומר די, משמע שמרבה לו השי"ת הון רב?

ג. והנ"ל בזה, דלעולם בכה"ג שמעשר לבסוף יתן לו השם ברכה והון

כל המצוה לכך נענש א) ע״ב. ולפ״ז ניחא דהנחש ידע דאדם וחוה צדיקים גמורים הם. ובודאי יעשו תשובה על החטא הלזה, ותשובה היתה מקודם שנברא העולם, והנה במצוה זו שלא יאכל מעץ הדעת הכל היה תלוי באדם וחוה, ולא נמצא מקיים זולתם, כי כל הנשמות נאצלים מאדם וחוה, לכך פיתה הנחש מקודם שתאכל חוה מעץ הדעת ולגבי דידה תהני תשובה כיון שלא עקרה המצוה לגמרי, כיון דאכתי נשאר אדם, שיקיימה, אבל אח״כ כשחוה תפתה לאדם שיאכל אח״כ א״כ אדם יעקור את המצוה לגמרי, ולא יהיה נשאר שום מקיים, ולא יועיל אצלו התשובה וימות וישא הוא את חוה, וזה נכון.

דרישת יחזקאל

א) מצאתי בעזה״י מדברי האגרת המוזל הנ״ל בספר העקרים מאמר ד פרק כ״ז: וע׳ באוה״ח הק׳ פ׳ ברכה, ואאמו״ר הרב שליט״א, אמר לתרץ בזה מה דתמי׳ מילתא מדוע לא נמחל לשלמה על חטאו שהרבה לו נשים? ובהנ״ל א״ש כיון שלא הוו מקיימים אחרים דמצוה זו דלא ירבה לו נשים למלך לבד נאמרה בתורה ובדאי במדר״ר פ׳ וארא יעי״ש עכ״ד מו״ח. והנה מה מאד צדקו דברי הספה״ק ע״פ ויותר יעקב לבדו, שכל איש צריך לחשוב ולהיות דומה בעיניו כאלו הוא יחידי בעולם, כי כאשר יחשוב כן הלא אז יהיה זהיר מאד לשמור מצות ה׳ כי אם לא יקיים תמצא המצוה עקורה לגמרי, ולא יאבה ה׳ סלוח לו, ובזה אמרתי הטעם למה נברא אדם יחידי (סנהדרין דל״ח) כדי ללמדך שכל א׳ יחזיק א״ע כאלו הוא יחידי בעולם, ובזה יהיה לו התחזקות לעבוד את ה׳ משא״כ כשנותן אל לבו שיש עוד הרבה מקיימים, ואין מההכרח שהוא בעצמו ישתדל לעשות ככל התורה, רק בשותפות ובהתחברות כל ישראל יהיה קיום התורה, אדעליה נאמר (עירובין דף ג׳ ע״א) קידרא דבי שיתפא לא חמימא ולא קרירא וביארתי בזה הפ׳ (איוב כ״ג) והוא באחד ומי ישיבנו ונפשו אותה ויעש, היינו שכאשר „והוא באחד״ שחושב א״ע לאחד בעולם אז „ומי ישיבנו״ וימנענו לשמור מצות ה׳ כי כאשר ישים זאת אל לבו, אז „ונפשו אותה ויעש״ כל אשר ציוה ה׳, ובזה פירשתי מאמ״ז (בס״נ ממס׳ נדה) משביעין אותו תהי צדיק ואל תהי רשע, ואפילו כל העולם כולו אומרים לך צדיק אתה היה בעיניך כרשע והק׳ ע״ז בס׳ התניא (פרק א) מהנה״ק רש״ז מלאדי זצ״ל, דהא תנן (אבות פ״ב) ואל תהי רשע בפני עצמך ועמש״כ הוא ד״ל בזה, ולענ״ד עפ״י הנ״ל, והכי פירושו, אפילו, אומרים לך צדיק מצד כל העולם׳ ע״ד הנ״ל שבהשתתפות והתחברות המצות מכל ישראל הוא צדיק אתה היה בעיניך כרשע כי לא זה הדרך וכבר אחז״ל (באבות) אם אין אני לי מי לי ואמנם כ״ז הוא לענין זהירות לקיים מצוה בקום ועשה, משא״כ בהיפך כאשר הציה״ר מסיתו לעבור על מצות ה׳ ישים אל לבו כאלו רוב העולם חוטאים, ואם גם הוא יחטא אז יכריע ח״ו להובה, וכמש״כ הרמב״ם בה׳ תשובה (פרק ג׳) יעי״ש, וזה פרי מחשבות ר״ל באמרם ואל תהי רשע בפני עצמך, היינו שאל יחשוב כאלו הוא בעצמו רשע, ולא יכריע, רק אדרבה ומורא יעלה על ראשו שמא ח״ו חטאו האחד יצטרף לשאר חטאי העולם ויכריע, ויחדל מעשות מאחת ממצות ה׳ אשר לא תעשינה.

ג, והנה בדיני ממונות גופא אי' פלוגתא בפ"ק דסנהדרין (דף ג) דר' יאשיה יליף דדיני ממונות בג' מתלתא אלקים. ור' יונתן פליג דאין דורשין תחלות ואינו אלא שנים, אלא שאין ב"ד שקול בעינן ג' והנה לר' יאשיה דסבר דבעינן ג' מתלתא אלקים ל"מ קבלת יחיד, בדיני ממונות דהוי תרתי לריעותא, כיון דבעינן ג' והוא מקבל יחיד שיהא כג', וא"כ ה"ה במלקות ל"מ קבלת יחיד מומחה כיון דבעינן ג' מומחין, הוי תרתי לרעותא, אבל לר' יונתן דאמר דבעינן ג', משום אין ב"ד שקול מהני קבלת יחיד מומחה לענין מלקות והנה בסנהדרין שם בעי למימר דר"י ור' יונתן פליגי באם דורשין תחלות, והנה בפ"ק דסוכה (דף ו) ללישנא בתרא שם, מוקי פלוגתא דר"ש ורבנן בדורשין תחלות, דמ"ס דורשין תחלות, וסגי בג' דפנות.

ד. וזה הוא כוונת המדרש, שאיוב הי' בועט ביסורין וחרף וגדף, משום דדיני מלקות ודיני ממונות בעי ג', והקב"ה דן יחידי, ולכך אמר אערכה לפניו משפט, דהיינו שמשפט בג' והוא בא' ולכך הי' בועט ביסורין, ואי משום שקבלנו להקב"ה שידין אותנו, מ"מ ל"מ לענין יסורין שהוא כמלקות דבעי ג' מומחין ולא מהני קבלת יחיד, דהוי תרתי לריעותא, ולזה השיב לו הקב"ה למה ישבת בסוכת של ג' דפנות, וא"כ ע"כ ס"ל דאין דורשין תחלות וא"כ ה"נ לענין דיני ממונות ודיני מלקות, דיליף מיני' נמי אין דורשין תחילות, וא"כ ליכא אלא ב' אלקים, ובעינן ג' משום אין ב"ד שקול, וא"כ מהני קבלת יחיד מומחה במקום ג', דאינו אלא חדא לריעותא, כמו"של, וא"כ כיון שאנו קבלנו עלינו הקב"ה שידין יחידי אין להשיב עליו, ואין מקום לבעוט ביסורין, והדברים נכונים מאוד בס"ד ע"ד הדרוש.

שער האדם

בגמרא בפ"ק דסוטה, ת"ר סוטה נתנה עיניה במי שאינו שלה, מה שבקשה לא ניתן לה, ומה שבידה נטלו ממנה, וכו', וכן מצינו בנחש הקדמוני שנתן עיניו במי שאינו שלו, מה שביקש לא ניתן לו, ומה שבידו נטלו ממנו, אמר הקב"ה וכו' אמר אהרוג אדם ואשא את חוה לפיכך ואיבה אשית בינך ובין האשה עכ"ל.

א. והנה לכאורה תימה גדולה, דהוי' הנחש חשיא לחוה תחלת שתאכול מעץ הדעת וא"כ תמותי גם היא וכבר עמד בזה רש"י ז"ל בפירושו עה"ת, וגם המהרש"א ז"ל האריך ליישב זה, ותנראתה לי בזה, עפ"י מה שמצאתי בשם ס' אגרת הטיול, להגאון מוה"ח חיים ב"ר בצלאל הטעם שלא ויתר הקב"ה חטא של שאול, אף ששאול באחת ודוד בשתים לפי שכל מצוה ממצות התורה, צריך שיהיו מקיימים שלא יתבטל המצוה לגמרי, לכך דוד שחטא בזנות ורציחה לא עקר אותם לגמרי יען היו אנשים אחרים המקיימים אותם, אבל שאול נצטוה על מחיית עמלק, ואין למצוה זו מקיים זולתו, א"כ כשעקר עקר

משום דישראל הם נחלת הקב"ה לעולם, ומשועבדים הם לו לעולם, ויכול לומר עשה עמי ואיני זנך, לדא הד"מ מגיע לחם הנאה בעוה"ז דלא יפרשו בעת רעה, דלחבולי לית לי' רשות וגם בימי רעבון ישבעו, משום דבשני בצורת מוכרח הקב"ה ליתן להם מזונות דאינו יכול לומר עשה עמי ואיני זנך בשני בצורת, וא"ש ונכון מאד בס"ד.

שער המשפט

בס' מאמר מרדכי פ' אמור הביא מדרש, בשעה שבאו יסורין על איוב אמר מי יתן ידעתי ואמצאהו אערכה לפניו משפט והיה בועט ביסורין, א"ל הקב"ה למה ישבת בסוכה של ג' דפנות.

א. והוא תמי' מאוד הפלא ופלא, והנראה לי בזה ע"פ מה שהעלתי בחידושי לסי' כ"ה בח"מ א) להרץ קושיית הרמב"ן על בעל המאור ז"ל, דאם אחד קיבל יחיד הדיוט-כשנים, אינו מועיל הקבלה, דהוי תרתי לריעותא דהוא יחיד וגם הדיוט, משא"כ כשקיבל יחיד כשלשה לא הוי תרתי לריעותא משום דבעינן ג' והוא א' משום כיון דקיי"ל כר' יונתן בפ"ק דסנהדרין דלא בעינן שלשה אלא כדי שלא יהא ב"ד שקול, שאם יתווכחו ביניהם, יכריע הג' וא"כ כשמקבל א' במקום ג' לא הוי אלא חדא לרעותא דבחד לי"ש ב"ד שקול, כיון דיחיד הוא, וא"כ כשמקבלו כג' כשר הוא ומהני הקבלה, זת"ד שם וע"ש בארוכות, והנה מכוונת איוב, שאמר מי יתן וכו' אערכה לפניו משפט, נראה שכוונת דבריו היה, שיערוך לפני הקב"ה משפט דבעינן ג' והקב"ה דן יחידי, כדמסיים לבסוף והוא באחד ומי ישיבנו.

ב. ובמדרש שה"ש פליגי בפסוק זה, ר' פפוס ור' עקיבא, דר"פ סבר שהקב"ה דן יחידי, ור"ע סבר שדן עם הפמליא זהא דכתיב והוא בא' היינו שהוא יחידי, יע"ש והנה ישראל קבלו להקב"ה שידין להם כדכתיב אנכי ה' אלקיך ופירש"י דיינך ושופטך שלך, והנה בתשובת הרלב"ח באיגרת הסמיכה דעת הרב מהר"י בי רב, דמהני קבלת ב"ד הדיוטות, לענין מלקות וה"ה לענין יחיד מומחה, מהני הקבלה שידין לבדו לענין מלקות, והנה בפ"ק דסנהדרין (דף י') אמרינן דיני מכות בשלשה, מה"מ, אמר ר"ח אמר קרא ושפטום שנים ואין ב"ד שקול מוסיפים עליהם עוד א' הרי כאן ג' והנה לפי זה, מהני קבלת יחיד מומחה לענין מלקות, כיון דלא בעינן ג' אלא מטעם ב"ד שקול א"כ ל"ה תרתי לריעותא, כמש"ל, אך באמת מצינו למילף דיני מכות מדיני ממונות, והוא הביבמות (דף ס"ה) אמרינן אמר רי"ג גר צריך שלשה, מ"ט משפט כתיב ביה, ופרש"י התוס' משום דכתיב ושפטתם בין איש ובין אחיו, א"נ משפט א' יהיה לכם ולגר וא"כ במלקות דכתיב ושפטום וגם כתיב ונגשו אל המשפט בפרשת כי תצא א"כ ודאי חש ללמוד דיני מלקות מדיני ממונות דבעינן ג'

דרישת יחזקאל

א) נדפס בחיבורו שער המשפט סי' כ"ב (וע' בס' דברי מאיר סס' בהגה"ק):

ז. אך הפ"ת הארוך להשיג עליו, והוכיח בראיות ברורות, דזה ליתא דהקב"ה יודע מה בסופו, וא"כ עדיין הקושיא במקומה עומדת, הא הקב"ה יודע שיהיה צדיק אף לבסוף ואמאי לא יתן לו שכר, ועובר בבל תלין, והנראה בזה משום דישראל נקראו עבדים להקב"ה כדכתיב כי לי בני ישראל עבדים עבדי הם אשר הוצאתי אותם מארץ מצרים, הרי שישראל הם כעבדים כנענים להקב"ה שמשועבדים הם לעולם כמקנת כסף, והרי קי"ל דיכול הרב לומר לעבד הכנעני עשה עמי ואיני זנך לך והתפרנס מן הצדקה, וא"כ אינו מגיע שום שכר לישראל ואינו עובר בבל תלין, וכ"כ המהרש"א בפ"ק דע"ז ליישב הא דאמרינן אלא הוו כעבדים המשמשים את הרב שלא ע"מ לקבל פרס, והקשה הא לכל עבד מגיע מזונות, ותירץ דהוי כעבד בנעני, שיכול לומר לו עשה עמי ואיני זנך, ומה שהקב"ה נותן שכר הוא בחסדו ית"ש יע"ש, והנה עבד נקרא נחלה כדכתיב והתנחלתם אותם לבניכם אחריכם, וגם ישראל נקראו נחלת ה', מהאי טעמא, כדאי' בילקוט בשלח, ישראל נקראו נחלה, כדכתיב והם עמך ונחלתך אשר פדית בגדליך.

ח. והנה התוס' והרא"ש בפ"ק דגיטין (דף י"ג) הוכיחו דאף דיכול הרב לומר לעבד עשה עמי ואיני זנך, היינו דוקא בשהשנים כתיקנם, דימצא מרחמים עליו, אבל בשני בצורת דלא ימצא מרחמים כולי האי א"י הרב לומר לעבד עשה עמי ואיני זנך, גם כתבו שם, דאם הרב חבל בעבד חייב לרפאותו, דלחבלו לית לו רשות, וא"כ הי"נ כיון דהטעם דשכר מצוה בה"ע ליכא משום דיכול הרב, ובו' כנ"ל, וא"כ מחויב הקב"ה להציל בעת רעה ומחולי ושאר פורעניות דלחבלו לית ליה רשות, ובשני בצורת דלא ימצא הצדיק מרחמים עליו צריך הקב"ה ליתן לו כדי שביעה, דא"י עשה עמי ואיני זנך.

ט. וזה הוא כוונת הכתובים, טוב מעט לצדיק מהמון רשעים רבים, היינו הטוב לצדיק מעט, מממון רב שיש לרשעים, לזא דלא תימא הלכך אין למצדיקם ריוח בעו"הז, ולא חייש הקב"ה לבל תלין פעולת שביר, משום דדילמא יחמיין הצדיק ואינו מגיע לו שכר, והוי כא"י אם נתחייבתי לך, זכסברת הזול"בנ, לז"א, דזה ליתא, היודע ה' ימי תמימים שבודאי הקב"ה יודע הכל, זהא דאינו נותן להם שכר בעוה"ז משום ונחלתם לעולם תהיה"

הטוב יותר מהרע, ואצל אחרים הרע יותר מהטוב, ואמנם אף בזו שחלק הרע נמצא בו ביותר יכול להגביר הטוב על הרע כידוע, וכאשר כן עשה גם משה רבינו ע"ה, כדאי' בספה"ק אור פני משה וכסידורו של שבת שורש ב' ע"ת ובח"ב דרנשב, שנולד בטבע ומזג רע והוא ינע והפך מרע לטוב ומחושך לאור, ע"ש מעשה רב ומובא בארוכות בתפארת ישראל (שלחי מס' קדושין) ובס' יסודי העקרים מהר"נ הגאון ר' יצחק באנציג ממשמרבין א"י (ס' קדושים שער נח), ע"ש. ובזה אמרתי לתרץ הקושיא השלישית שהק' במהרש"א ז"ל על מאמר"ל בני חזקיה שראה שעתידין לצאת ממנו בנים בלתי הגונים, ולא רצה לישא אשה. שמאחר שהאדם בעל בחירה, איך ידע שמזה דשעם ואם הקב"ה יודע הסוף, מה יהיה האדם עמנם אין ידיעתו גורם מה"ש הבחירה, וא"כ למה אמר שעתידים לצאת ממנו בנים בלתי הגונים? ע"ש ולענ"ד מתורץ, ע"פ הנ"ל, דראה במזלם שטבעם ומזגם רע, ולהיות שהן אמת שיוכלו להיות אעפ"כ צדיקים וקדושים, מכ"מ הדבר רחוק וקרוב יותר לחססה, ועי"כ לא כצה, והבן:

והוא חסד גדול, וביכולת הקב״ה שאינו עובר בבל תלין, משום דהוי בכלל בדיבור אחד, ובזה נבין הפ׳ „משפטי ה׳ אמת צדקו יחדיו״ וקל להבין.

ו. ובדרך אחר נ״ל ליישב הקושיא האיך עובר הקב״ה על בל תלין, ובזה נישב הפסוקים, (תהלים ל״ז) טוב מעט לצדיק מהמון רשעים רבים כי זרועות רשעים תשברנה וסומך צדיקים ה׳, יודע ה׳ ימי תמימים ונחלתם לעולם תהיה, לא יבושו בעת רעה ובימי רעבון ישבעו, והנה הפסוקים האלו תמוהים מאד, ונראה, דהנה ראיתי בשם ס׳ תוזה דוד בשם הקדמונים, הטעם דשכר מצוה בהי״ע ליכא משום דדילמא יתמיין אח״כ וכל צדקותיו הראשנים לא תזכרנה עוד, ואינו מגיע לו שום שכר, ולפ״ז לק״מ קושיא הנ״ל דאינו עובר בבל תלין דהו״ל כא״י אם נתחייבתי לך דפטור, דדילמא יתמיין אח״כ, ואינו מגיע לו שום שכר, אך באמת זה התירוץ תלוי בפלוגתת הקדמונים, דהרמ״בם ד) הקשה האיך הקב״ה מעניש לאדם הא יודע מה בסופו וא״כ בטל הבחירה, ותירץ הרי״בש דהעיקר דהקב״ה יודע הבחירה דלבסוף, והרל״בג תירץ דכיון שהקב״ה נתן הבחירה לאדם אינו יודע מה יהיה בסוף, והביא היפ״ת דברים אלו באריכות בבראשית פרשה ב׳ וא״כ תירוץ הנ״ל לא יתכן רק לתירוץ הרל״בג שהקב״ה אינו יודע מה בסוף, לכן שמא יתמיין אין מגיע לו שכר, ואינו עובר בבל תלין.

דרישת יחזקאל

אך כפי הנ״ל נכון, כי כל עיקר שמירת שבת הוא בשב ואל תעשה, ועכ״ז הקב״ה נותן שכר על כל הל״ת של שבת כאלו פעל בקום ועשה, וזהו עפ״י פעלה, כאלו פעל כמה מ״ע בפועל עכל״הק, ועי׳ בעק״יצ, שער י״ז ובהעקרים מ״ד פנ״ח ובפ״ד ד״ד.

ד) בה׳ תשובה סוף ה״ה, וראיתי בס״הק אוהב ישראל פ׳ ראה שכ׳ דא״עפ שהקב״ה יודע הכל במחשבה, אע״פכ אינו מביא אותו אל האמירה וכמא״מל ואלו צדיק ורשע לא קאמר, כי האמירה של הקב״ה הוא עשיה ממש כמ״ש בדבר ה שמים נעשה, א״כ אם הי׳ בא לכלל דיבור שוב היה מוכרח האדם לעשות כן ויתבטל הבחירה מנודע מד׳ הרמ״בם ז״ל, עכל״הק, ותמיה לי במחכת״הק דהא הרמ״בם כ׳ בד״הל „אם ידע שהוא צדיק אי איפשר שלא יהיה צדיק״ הרי דהידיעה בלבד נ״כ מעכבת שיהי׳ כך, וכ״מש הרמ״בן (בפ׳ וירא) ע״ש כי ידעתיו למען אשר יצוה וכו׳ שידיעת השי״ת הוא השנחתו, ומובא בס׳ דרושי חפץ (דרוש ד), ועי׳ בס׳ מדרש אליהו (דרוש ט) שהקשה, שבהיות אמת שכל אדם הוא בעל בחירה, דצדיק ורשע לא קאמר, איך אמר הקב״ה לירמיהו הנביא בטרם אצרך בבטן ידעתיך ובטרם תצא מרחם הקדשתיך, שמשמע שגזר עליו להיות צדיק והקדישו מן הבטן, לפי שהדברים מורים על גזירתו ית״שעליו להיות צדיק, עכ״ק, ולע״נד בהור דכונת השי״ת שבטרם יצרו בבטן, נתן בו פעל דמיוני וכחות רוחניות, אשר ע״י יוכל להתחזק לעבוד את ה׳, (ובעין מש״כ אאמו״ר הה״ב שליט״א בס׳ בית ישראל פ׳ בראשית ע״ש, דברים יקרים בזה ותבין את דברי הקצרים), ואמר לו שכיון שנתן בו בשרונות קדושות כאלה, מהראוי שלא לאבדם, רק יעבוד בהם את ה׳ ויעשה רצונו ית״ש וסה שהקשה על מאמ״ל שאין העולם חסר מל׳ צדיקים כאברהם אבינו שמאחר שהאדם הוא בעל בחירה איפשר שלא ימצא אפי׳ א׳ ? — יש נ״כ לתרץ לפי הנ״ל, הכיון שיש כשרונות טובות דקדושות בכל ישראל, הדבר ברוב לכל בר שבל שא״א שכל ישראל יחטאו ויבחרו ברע, ובודאי לא יחסרו צדיקים שומרי מצות בעולם, והנה ידוע כי חלקי הטוב אינם נמצאים אצל הכל בשוה, רק אצל אחדים

בה"ע, וזהו כוונת הכתוב „אף ארח משפטיך קוינוך" שתציל אותנו מעבירת משום בל תלין, משום ד„לשמך ולזכרך תאות נפש" תאות נפש דייקא, דהוי צערא דגופא, ולא מחל אינש ומחויב להציל אותנו מעבירה.

ד. ועוי"ל דהנה מהרש"א הקשה שם האיך אמר דאי שכר מצוה איכא הו"ל לאינוני מהרהור עבירה, הא בפ"ק דסוטה אמרינן דמצוה אינה מגינה ותירץ מהרשא דס"ם מהרהור ע"ז מציל ב) וזהו כוונת הכתוב אף ארח משפטיך קוינוך לשמך ולזכרך תאות נפש", היינו שיהיה לשמך ולזכרך תאות נפש, שלא יהרהר בע"ז דעל הירהור עבירה מצלת, וקאי אדלעיל ישר מעגל צדיק תפלס וכפרש"י וא"ש ונכון.

ה. העולה מזה דשכר מצוה ליכא בהנאת ממון, רק על צערא דגופא מציל, והנה המ"ל הביא בשם מהר"א בן ששון, דאם כלל תנאי ממון ותנאי הגוף ביחד, נמי ל"ם, והביא ראיה מהא דהמקדש את האשה ע"מ שאין לך עלי שאר כסות ועונה דבטל בעונה ומהני בשאר, והמ"ל דחה סברתו מד' התוס' דשבועות, דזה לא הוי כולל כיון שפרט העונה בפירוש, אבל בכולל בדיבור א' מהני, יע"ש, וא"כ ה"נ כיון, שהקב"ה התנה „למחר לקבל שכרם", הרי כולל בדיבור א' הנאת הגוף וממון וחל על הכל, ולכך הקב"ה מייסר הצדיק ביסורין בעבור הדור, כמבואר בפ"ד דסנהדרין (דף לט) והנה התו"ת בחולין בפ' כסוי הדם, האריך דהא דהקב"ה מייסר הצדיק רק בעבור הדור, הוא מדת הרחמים וחסד הוא על רוב ישראל, וזהו כוונת הכתוב „אחת דבר אלקים שתים זו שמעתי" היינו „אשר אנכי מצוה אתכם היום לעשותם ולמחר לקבל שכרם" ונכלל הנאת ממון, והנאת גוף, ו„כי עוז לאלקים" שיכול לייסר הצדיק בלי שום עון, ואינו עובר על בל תלין, „ולך ה' חסד כי אתה תשלם לאיש" היינו להצדיק שנקרא איש „כמעשהו" ג), כאלו הוא עשה העבירות.

דרישת יחזקאל

ב) בקשתיו ולא מצאתי כן במהרש"א שם, רק במס' קידושין (ד' ל"ט) הק' כן ותי' דממעשה חטא אינה מציל, אבל מהירהור חטא מציל, יע"ש, אבל חילוק זה דבין חטא ע"ז לשאר, לא ראיתי, וכפי הנראה, שהגאון המחבר ז"ל, אגב חורפיה לא עיין בה, בעת כתבו, וכ' כפי מה שהי' בזכרונו ואולי ראה זאת בס' אחר, ושכח והי' בדמיונו שראה כזאת במה"רשא, והסכת ושמע בזה נועם שיח שרף קודש בס' אור החיים (פ' שלח ע"פ וילכו ויבאו) ;

ג). ומרן זקיני הרב הגאון הק' מו"ה ישראל זצ"ל כ' בחידושיו לפרש פ' זה, בה' אופנים, וזלה"ק, ולך ה' החסד כי אתה תשלם לאיש כמעשהו, נ"ל בזה כמה אופנים. א. דכל מה שהאדם פועל הוא בעזהי"ת כמ"ש חז"ל ואלמלא הקב"ה לא יכול לו, ועפ"ז הקב"ה משלם לו כמעשהו, כאלו הוא עשה הכל, ב. שאין הקב"ה דן על מחשבה רעה רק על המעשה וזה כמעשהו, ולא על המחשבה בלבה, ג. הנם שגודע להשי"ת שאדם יחטא לאח"ז, עכ"ז אין דן אותו על העתיד רק באשר הוא שם, כמו גבי ישמעאל, וזהו כמעשהו של עכשיו ולא על העתיד, ד. שהשי"ת שולח הנשמה לזה העולם כדי שלא תהנה מנהמא דכסיפא וזהו כמעשהו ולא שתהנה מנהמא דכסיפא, ה. ע"ד אמ"זל ישב אדם ולא עבר עבירה נותנין לו שכר כעושה מצוה וזהו כמעשהו, הנם שלא עשה מצוה בפועל רק בשב ואל תעשה, עכ"ז תשלם לו במעשהו ממש, ובזה י"ל מאמר „שכרו הרבה מאד על פי פעלו", אשר הוא תמיה, מאחר שהוא רק עפ"י פעלו, מדוע אומר הרבה מאוד, אשר מורה יותר מהמגיע

ונראה לי בזה דהנה השל"ך בחו"מ (סי' של"ט) מביא בשם ספר חסידים, דמי ששוכר פועל יתנה עמו בתחלה שלא יעבור על בל תלין, ולא הוי כמתנה על מה שכתוב בתורה, דבדבר שבממון תנאי קיים, והנה בפ"ק דע"ז ילפינן דשכר מצוה בהאי עלמא ליכא, מדכתיב אשר אנכי מצוה אתכם היום לעשותם היום לעשותם ולמחר לקבל שכרם, א"כ הרי התנה הקב"ה שלא יתן להם שכר רק בעוה"ב ואינו עובר על בל תלין.

ב. והנה לפ"ז יש ליישב מה דאמרינן בפ"ק דברכות כל מי שהקב"ה חפץ בו מדכאו ביסורין, יכול אפילו לא קבלם מאהבה ת"ל אם תשים אשם נפשו מה אשם לדעת אף יסורין לדעת, והנה לכאורה קשה דכיון שאם אינו מקבלם מאהבה הק"בה מפיסם, א"כ מתחלה מאי קסבר שבאו לו בלי שאלה, בתחלת היסורין הי"ל לשאלו אם יקבלם באהבה, ולפמ"ש ניחא, דהנה בפ' אע"פ (כתובות דף נו) אמרינן, המקדש את האשה ע"מ שאין לך עלי שאר כסות ועונה, ר"מ אומר תנאי בטל, ור"י אומר בדבר שבממון תנאי קיים, ופירש"י אבל בעונה תנאי בטל דצערא דגופא הוא ולא ניתן למחילה, וכ"פ הרמ"בם (ה' אשות פ"ו) א"כ לכאורה קשה דהאיך יכול הק"בה לייסר הצדיק ביסורין של אהבה בעון הדור, כמ"ש המהרש"א ז"ל, הא הקושיא במקומה עומדת דהא בודאי מגיע לו שכר שלא יהיה לו יסורין כדכתיב והסיר ה' ממך כל חולי וגו', וצערא דגופא לא מחל איניש, אך הרב בעל משנה למלך ומוהר"יט הקשו דברי הרמ"בם אהדדי, דפסק דעונה א"א למחול, ובפ"ב פסק, דאחר הנשואין יכול לילך ברשות כמה דבעי, וכן בב"ק (דף צ"ג) אמרינן דהכני פצעני ע"מ לפטור פטור, ותירצו דודאי כ"ז שאינה חוזרת יכול לילך כיון שמרוצה בצערא דגופא, אבל מ"מ ל"ם בזה מחילה, ויכולים להחזר כ"ז שירצו, יע"ש שתפסים זה התירוץ עיקר, ולפ"ז ניחא דתנאי התנה הק"בה עם ישראל היום לעשותם, ולמחר לקבל שכרם, דבעוה"ז אין מניע להם שום שכר אף להנצל מהיסורין, ולכך מי שהק"בה חפץ בו מדכאו ביסורין, אבל כשאינו מקבלם מאהבה הרי חוזר בו, ויכול לחזור אימת שירצה, ושוב אין הק"בה יכול להענישו דעובר בבל תלין.

ג. ולפ"ז יש ליישב דברי ישעיהו (סי' פ"ו) אורח לצדיק מישרים ישר מעגל צדיק תפלס, (ופרש"י שהק"בה יצילו מהעבירה), אף אורח משפטיך ה' קוינוך לשמך ולזכרך תאות נפש, והנה הפסוקים האלו תמוהים, ולפמ"ש ניחא דהנה בחולין (דקמ"ב) מוכיח הש"ס דשכר מצוה בהאי עלמא ליכא, שאמר לו אביו עלה לבירה והביא גוזלות ונפל ומת, וכו'. ופריך הש"ס ודילמא מהרהר בע"ז הוי, ומשני דאי שכר מצוה בהאי עלמא איכא, הו"ל לאגוני עליה דלא ליתי לידי הרהור, והעולה מזה, דאי שכר מצוה בהאי עלמא איכא, צריך המצוה לאגוני עליה להנצל מעבירה, והנה כתבתי לעיל דאף דשכר מצוה בהאי עלמא ליכא, היינו בהנאת ממון, אבל לענין צערא דגופא, איכא שכר

ובזה אמרתי לתרץ מה דהוי קשה לי על אומ"זל שהקב"ה משלם לרשעים שכר מצוה שעשו בעוה"ז כדי לטורדם מעוה"ב, הלא הקב"ה חפץ חסד הוא, והאיך יעשה כזאת לרעת האדם, ונ"ל דכל משפטי ה' אמת, דלרשע הנהו מוכרח לשלם בעוה"ז ולא לעכב שכרו לעוה"ב, דכיון שאינו יודע ואינו מאמין שהשי"ת משלם בעוה"ב, אם הקב"ה לא ישלם לו שכר מצותיו בעוה"ז, לפי חז"ל יעבור בבל תלין. וע"כ הוא משלם לו בעוה"ז.

אינה מקודשת, ואם היה אדם חשוב מקודשת, דקבלתו הוי כנתן הוא.

ח. והנה הקב"ה בפה שציוה לישראל ליקח לו תרומה, אין לך נתינה גדולה מזה, האין לך חשוב מהקב"ה ובפה שקיבל התרומה הוי כנתינה. ושוב מצאתי להאלגאזי שפי' כן הלשון ויקחו לי תרומה שמה שקיבל הקב"ה התרומה הוי כלוקחים הם התרומה, והנה אי' בש"ע אה"ע (סי' נ"א) בהג"ה, דהא דאמרינן כמה אתה נותן לבנך כך וכך וכו' הן הן הדברים הנקנים באמירה דדוקא דעמדו וקדשו מיד אבל לא קידשו מיד והפסיקו בדברים אינה מקודשת. וזהו כוונת חז"ל בשעה שאמרו ישראל נעשה ונשמע והיה הקב"ה חושב שזהו דבר שאינו קצוב, וא"כ לא מהני התחייבותם, ויוכלו לחזור בהם, לכן מיד אמר להם ויקחו לי תרומה שהוא קדושין להם ויקנה אף דבר שאינו קצוב ושוב אין מודעא, ונפל"נ אש"ם הדין זה נבון וא"ש.

שער הגמול

אחת דבר אלקים שתים זו שמעתי כי עוז לאלקים. ולך ה' החסד כי אתה תשלם לאיש כמעשהו. (תהלים ס"ב):

א. והדברים האלו תמוהים מאד, וע' מש"כ המפרשים, והנראה לי בזה, דהנה המפרשים הקשו אהא דקיי"ל (קידושין ל"ט) שכר מצוה בהאי עלמא ליכא, והא הקב"ה מקיים כל התורה כולה, והאיך עובר על לא תלין פעולת שכיר ? א) וכן איתא בילקוט תילים כ"ה שדוד שאל זאת יע"ש.

דרישת יחזקאל

א) ע' בדרשות חת"ס הנדפס בס' ארץ חמדה ח"ב ד"נא שהביא קושיא זו ותי' ח' תירוצים. וטרם אודיע דעתי בזה, אציע מה שעלה בלבי חקירה חדשה בענין שכר פעולת שכיר כי ידוע, שהשמש תקדם לזרוח ולשקוע בעיה"ק באסי' לערך שעה אחת וארבעים חלקים מקודם ללונדון, וא"כ האיך הדין באם שכר איש מלונדון פועל באסיא, אימתי הוא מתחייב בבל תלין, אם בעת שקעה השמש בעיר אסיא מקום ישיבת הפועל, או אינו מתחייב רק כאשר שקעה השמש בלונדון מקום ישיבתו ? והנה ע' במל"מ (פ"ז מה' אישות) שנסתפק במי שקידש אשה בדבר דלדידיה אינו ש"פ ולדידה ש"פ בתר מי אזלינן יע"ש, וראיתי במנ"ח (מצוה של"ו) שנסתפק בזאת לענין מקח וממכר, ונפסק דבתר המקנה אזלינן, וה"נ ג"כ דאזלינן בתר השוכר וכיון שאצלו יום הוא אינו מתחייב בבל תלין, והנה ידוע דיומו של הקב"ה אלף שנים, וא"כ לא נתחייב בבל תלין, כיון דאצלו עדיין הוא יום. ובעין מה שהבאתי לעיל בדרוש לשבה"ג בשם הגאון להקמי תודה על הקושיא הדיתאי יע"ש: ועי"ל ע"פ משנ"ב (סי' של"ט סק"מ) שכיר שמכיר בעה"ב שאין דרכו להיות בידו מעות אלא ביום השוק אינו עובר בבל תלין. וה"נ כיון דידוע לנו כי על הרוב השי"ת אינו משלם שכר מצוה בעוה"ז רק בעוה"ב, א"כ אינו עובר.

ובזה

דאין אדם יכול לחייב עצמו בדבר שאינו קצוב ואף קנין לא מהני וא״כ הכא שהשיבו ישראל למשה כל אשר דבר ה׳ נעשה הוי דבר שאינו קצוב, ואין אדם יכול לחייב א״ע בזה, אף בקנין, אך כ״ז הוא בשאר מצות, אבל ב״ז מצות שנצטוו ב״נ מקודם, הוי דבר שיש לו קצבה, וא״כ כשישראל אמרו כל אשר דבר ה׳ נעשה, מהני הקבלה לענין ז׳ מצות, ודמי למקבל עליו דבר שיש לו קצבה ואין לו קצבה דמהני מיהו לדבר שיש לו קצבה, וא״כ בז׳ מצות לא מהני טענת המודעא, שכבר קבלוהו עליהם ברצונם הטוב.

ג, אך זה תליא בפלוגתת הפוסקים באה״ע (סי׳ מ״א) באומר כולכם מקודשות לי והיו בהן אחיות, דפסק הרמב״ם דכיון שנתבטל הדבור לענין האחיות, אף האחרות אינן מקודשות, ויש פוסקים דמהני לענין האחרות, וא״כ ה״נ כיון שאמרו כל אשר דבר ה׳ נעשה לא מהני לשיטת הרמב״ם דכיון שנתבטל הדבור לענין שאר מצות כיון שאינו קצוב נתבטל נמי אף לענין הז׳ מצות, אבל לשיטת שאר הפוסקים מהני לענין שבע מצות, כיון שהם דבר קצוב, וזה הוא כוונת מאמד״ל, דשאלו לנביאים ולמלה״ש, על מה אבדה הארץ נצתה כמדבר מבלי יושב, והיינו כקושיית הרשב״א, דהא יש להם טענת מודעא, ואף שאמרו נעשה ונשמע, מ״מ הם סברו דכיון שנתבטל הדיבור לענין שאר מצות, נתבטל נמי לענין ז׳ מצות, לזה השיב הקב״ה על עזבם את תורתי אשר נתתי לפניהם, ר״ל שנתתי לפניהם מקודם, דהיינו לב״נ דהוא דבר שיש לו קצבה, ומהני קבלת נעשה ונשמע, לענין ז׳ מצות וליכא טענת המודעא, ולכך נענשו, ונ״ל בכוונת קושיית הרשב״א בקושיתו, דהנה אמרינן בפ״ק דע״ז ע״פ עמד וימודד ארץ ראה ויתר גוים, שהקב״ה התיר ז׳ מצות לב״נ ומשמע שם שהתירן תיכף לאחר דור המבול, דעמד וימודד ארץ קאי אדור המבול כפרש״י בחבקוק יע״ש, וא״כ למה נחרב הבית, דהא על קבלתם יש מודעא, ומה שנצטוו מב״נ כבר התיר להם ולא יקבלו שכר, כפרש״י בע״ז שם יע״ש, וא״ש.

ד, ועפ״ז תירצתי הילקוט ראובני בשם תנד״בא, הובא בס׳ בני שמואל, בשעה שאמרו ישראל נעשה ונשמע, מיד אמר להם ויקחו לי תרומה, עכ״ל והוא פלאי, ולפמ״ש נכון, דהנה העולה מזה דטענת המודעא הוא משום שאין אדם מחייב א״ע בדבר שאינו קצוב, והנה הרמב״ם פי״א מה׳ מכירה הק ומפני מה הפוסק עם אשתו לזון את בתה חייב לזונה, ותירץ מפני שפסק בשעת נישואין, ודומה לדברים הנקנים באמירה עכ״ל, והנה ידוע בזוהר ובשאר ספרים שקבלת התורה לישראל הוא דוגמת אירוסין ונשואין, וא״כ אכתי אין מודעא, מפני שמחיבת הנשואין נקנה אף דבר שאינו קצוב, והנה יש להבין במה קידש הקב״ה לישראל, וכבר דיברו בזה המפרשים, ונ״ל שקדשם במה שאמר להם ויקחו לי תרומה, דבפ״ק דקדושין, אמרינן נתנה היא ואמר הוא

שאם יהיה הגון יתן לו את בתו, אלא ודאי כדעת הרמב״ם, דמחייב עצמו דבר שאין לו קצבה אינו חייב, והלא עושר גדול הוא דבר שאין לו קצבה, ומה הועיל בזה שאמר יעשרנו הלא לא נתחייב אלא ודאי הכוונה שגם בתו יתן לו לאשה, ואגב היתון נתחייב כנ״ל ומוכח שני הדינים ע״כל, ודפח״ח ש״י, ולכאורה ק״ל דהא ידוע דאין למדין הלכה מאגדות [ירושלמי חגיגה פ״א ה״ח], אמנם י״ל ע״פ משי״כ הנרי״ב בתוס׳ ראשון לציון (ברכות ס״ה מ״ד) דבמקום שאין סתירה מג׳ דידן למדין מאגדות, וכ״כ שם גם הפר״ח בס׳ מים חיים ע״ש וא״ש.

"והיה עקב תשמעון" רמז למצות שאדם דש בעקביו, כפירש"י בחומש שם, וזה הוא כוונת הילקוט, דאיתא בס' החינוך, דחכמים הגדולים מבינים כל טעם החוקים רק טעם פרה אדומה לא ידע שלמה המע"ה, והנה דוד שבח כל התורה בפה מלא שהם מתוקים מדבש, א"כ ליכא שכר עה"ז, ואיכא מודעה לאורייתא, לד"א גם עבדך נזהר בהם בשמרם עקב רב, דהיינו כתירוץ חשני, דאם משמר מצות שאדם דש בעקביו יש לו שכר רב גם בעוה"ז, וא"כ ליכא מודעה, דכשיקיימו כל המצות יהיה להם שכר עוה"ז, וגמר ומקני, וכאשר חוזכר לעיל וא"ש בס"ד.

שער קבלת התורה

במס' נדרים [דף פ"א ע"א] איתא דבר זה שאל הקב"ה לחכמים ולנביאים ולמלאכי השרת ולא פירשוהו, עד שפירשו הקב"ה בעצמו שנאמר מי האיש החכם ויבן את זאת וגו' על מה אבדה הארץ נצתה כמדבר מבלי יושב, ויאמר ה' על עזבם את תורתי אשר נתתי לפניהם.

א. ותמהו כל המפרשים, וכי לא ידעו להשיב על עזבם התורה, ונ"ל לתרץ דהנה במס' שבת אמרינן אהא דא"ר אחא ב"י שכפה עליהם ההר כגיגית, מכאן מודעה רבה לאורייתא, ואעפ"כ הדר קבלוה בימי אחשורוש, והקשה הרשב"א דא"כ בבית ראשון למה גלו ישראל מעל אדמתן, הא היה להם טענת המודעה, ותירץ הפרשת דרכים, דבז' מצות ליכא טענת המודעא, ובבית ראשון עברו על ז' מצות כנודע, ולכך נענשו, אך שהאריך בטעמים למה בז' מצות ליכא טענת המודעא, ול"נ לתת טעם, דהתוס' הקשו שם, על הא דאמרינן דמודעה רבה לאורייתא, הא הקדימו נעשה לנשמע? ותירצו דילמא כשראו אש הגדולה חזרו בהם והוצרך לכפות עליהם הר כגיגית, והנה עדיין קשה, כיון שכבר קבלו עליהם לפני הקב"ה האיך יכולין לחזור בהם, וכן הקשה הרי"ף.

ב. ונ"ל לתרץ ע"פ מה שפסק הרמב"ם א) והוא בש"ע חו"מ [סי' ס']

דרישת יחזקאל

א) בה' מכירה פי"א הט"ז וראיתי בס' קודש הילולים, שהביא בשם הגאון מוה"ר אליעזר מטיסמיניץ ז"ל, שאמר שהרמב"ם פסק במחייב עצמו בדבר שאינו קצוב אינו חייב, והא דתנן במתניתין פוסק אדם לזון את בת אשתו, הוא אגב דמתחגי בשעת הקידושין, ותמהו כל הפוסקים מנין הוציא דינים אלו, ואמר הגאון הנ"ל שהוציא ב' דינים אלו מדברי אגדה אחת, דאמרינן במס' תענית ג' שאלו, שלא כהוגן, לב' השיבו כהוגן, וא' מהם הוא שאול, שאמר איש אשר יכה את הפלשתי יעשרנו המלך עושר גדול ואת בתו יתן לו לאשה, שמא עבד וממזר, והשיבו לו כהוגן ונזדמן לו דוד, וקשה הא בעלמא אמרינן את הפסיק הענין, וא"כ מנ"ל להש"ס דשאול שאל שלא כהוגן דילמא הכי קאמר יעשרנו עושר גדול, וזה מילתא אחריתי

עליהם הדר בבינית, דמה פעל בזה דאכתי יש מודעה לאורייתא, לזה בא כמתרץ ואמר „הצור תמים פעלו כי כל דרכיו משפט" שנותן שכר למקיים, וא"כ הוי כתלוהו חבין דהבינה זבינא. וא"ת דאכתי לא נמר ומקני כיון שהשכר אינו מזומן, והוי כשטר העומד לגבות דלאו כגבוי דמי לז"א „אל אמונה ואין עול" וגו' וא"כ כגבוי דמי כמש"ל, והנה אכתי קשה דהא חזינן רצדיק ורע לו, לז"א „שחת לו" דהיינו אף שיש צדיק ורע לו הוא משום „לא בניו מומם" דהיינו מחמת שרע לו הוי זכות להבנים, שאם לא יהיו צדיקים לא יהיה בהם מום, מפני שעומד להם זכות אבות, משא"כ בקבלת התורה, א"כ אם יקיימו כולם יהיה להם שכר, ונמדי ומקני משא"כ השתא אף שיש צדיק ורע לו היינו מפני שיבא אח"כ „דור עקש ופתלתול ועומד הזכות לבניו. ואח"כ אמר עוד תירוץ השני „הל ה' תגמלו זאת הלא הוא אביך קנך הוא עשך ויכוננך" וא"כ כיון שהקב"ה עשך והוא ברא אדם על תנאי שיקיים התורה, וא"כ הוי תלוהו וזבין, דלא הוי אונס כלל כיון שבראו על תנאי זה כמש"ל ואח"כ אמר עוד תירוץ אחר „זכור ימות עולם וכו' יצב גבולת עמים כי חלק ה' ה' עמו" דהיינו שהקב"ה נתן לכל האומות תחת השרים, רק ישראל לבדם תחת ממשלת הקב"ה שהם חלקו כדילף מקרא זה בפרקי דר"א וא"כ כיון דישראל לבדם תחת ממשלת הקב"ה מהני הכפיה מחמת דינא דמלכותא דהא השוה גזירתו לכל בני מלכותו, כמ"ש הפ"ד, ומרומזים בתורה ג' תירוצים הנ"ל:

ו. ועכשיו נבוא להמאמר הפותה קדים, דוד המע"ה אמר רבש"ע שמא תאמר מאחר שהן מתוקים כפרתי בהם וכו', דהנה כבר כתבתי דיש תירוץ על המודעא, משום דהוי תלוהו וזבין כיון דאיכא שכר עוה"ז, אך הקשיתי ע"ז דהא שכר מצוה בה"ע ליכא, וכתבתי לתרץ, דאיכא גווני דיש שכר גם בעוה"ז, דהא כתיב „אם בחקתי תלכו וכו' ונתתי גשמיכם" וכו' אך באמת הדברים סותרים זא"ז דהא כתיב היום לעשותם א) ונראה דיש לתרץ בזה ב' תירוצים, חדא דיש חילוק בין משפטים לחוקים, דבמשפטים כגון גניבה וגזילה וכיבוד אב שהשכל נוחר כן ליכא שכר עוה"ז, אבל בחוקים כגון לבישת שעטנז ובב"ח, שארז"ל שהשטן ואוה"ע משיבין עליהן, שקשה לקיימם איכא שכר.

ז. ועוד י"ל תירוץ אחר דבאמת בסתם מקיים המצות ליכא שכר מצוה בהאי עלמא, אבל בצדיק גמור שמקיים כל המצות אף שאדם דש בעקביו כדאיתא בילקוט ריש עקב ע"פ עון עקבי יסבני, דהיינו שאדם דש בעקביו יע"ש, ובאמת י"ל ששני התירוצים אמת הקרא „אם בחקתי תלכו' רמז לחוקים דאיכא שכר, וחדא

דרישת שלום

א) ועמש"כ חו"ז הגה"ק המפורסם מבארדיטשוב זי"ע בס' קדושת לוי, ע"פ ישלם ה' פעלך ותהי משכורתך שלימה, והנה קשה הא שכר מצוה בהאי עלמא ליכא, והתירוץ הוא כך לפי שיש בני אדם שעושין מצות עם פעולה, ויש בנ"א שעושין מצות בלא פעולה, וזה ידוע ששכר פעולה יש בהאי עלמא, וזהו „ישלם ה' פעלך" דהיינו שכר פעולה, אבל שכר מצוה בהאי עלמא ליכא, רק שהוא משומרת לעת"ל, וזהו „ותהי משכורתך שלימה" שתהא משומרת, בשלימות לעת"ל, עכלה"ק ומתורץ נ"כ קושיית הגאון המחבר ז"ל, כי מה דאמרה „ונתתי גשמיכם" וכו' הוא שכר על הפעולה, ומה דאמרה „היום לעשותם" ומחר לקבל שכרם הכוונה על שכר עשיית המצוה, ועפ"ז אמרתי לפרש הפ' בתהילים, יצא אדם לפעלו ולעבודתו עדי ערב היינו שיצא אדם לקבל שכר פעולתו בהאי עלמא, ולעבודתו ולקבל שכר על מה שעבד את ה' ושמר מצותיו ימתין עדי ערב היינו לעוה"ב:

הקב"ה, א"כ הושוה גזירתו לכל בני מלכותו, ושייך בי' דינא דמלכותא, ות"ח;

ג. ולפי"ז ניחא פי' הפסוקים הנ"ל, דהנה על המודעה יש ב' תירוצים. א' דדמי לחך דתלוהו וזבין דהוי זביני זביני, כיון שיש שכר עוה"ז. אג דהוי דינא דמלכותא. לזה בא משה רבינו בקושיות ממ"נ, הודיעני נא את דרכיך מפני מה יש רשע וטוב לו, צדיק ורע לו. וא"כ עכצ"ל דלאו בזכותא תליא מילתא דשכר מצוה בהאי עלמא ליכא אלא במזלא, והיעודים שבתורה היינו בשביל הצדיק הוא טוב על העולם. כדאיתא בגמ' (ברכות דף י"ז) כל העולם ניזון בשביל חנינא בני וחנינא בני די לו בקב חרובין; וא"כ לפי"ז תקשי דאיכא מודעה רבה לאורייתא ולמה כפה עליהם ההר כגיגית בחנם, ועכ"צל דהוי דינא דמלכותא דינא שישראל לבדם הם תחת הקב"ה בעצמו, כתירוץ תפ"ת, וא"כ וראה כי עמך הגוי הזה, וראוי לך לילך בעצמך עמהם.

ד. ועפי"ז יובנו פסוקים שירת האזינו, הצור תמים פעלו וכו' שחת לו לא בניו מומם וכו' הלה' תגמלו זאת וכו' הלא הוא אביך קנך וכו' זכור ימות עולם וכו' יצב גבולות עמים וכו כי חלק ה' עמו וכו' והנה בהפסוקים הללו יש לדקדק בהם טובא; ולפמ"ש א"ש דהנה כבר כתבתי סתירה להמודעה דהוי תלוהו וזבין כיון דאיכא שכר עוה"ז. אך ע"ז קשה דהא חזינן דיש צדיק ורע לו כשאלת מרע"ה הר"נ דהיינו דליכא שכר מצוה בהאי עלמא. אך הש"ס בפ"ק דברכות תירצו, דצדיק וטוב לו צדיק בן צדיק, וצדיק ורע לו צדיק בן רשע. והנה הש"ס דחי התם תי' זה דהא כתיב ובנים לא יומתו על אבות, והיינו כשאין אוחזין מעשה אבותיהם בידיהם; ונראה דיש לתרץ קושיא זו, עפ"י דאיתא במדרש רבה (פ' תשא, והובא בילקוט פ' עקב), ע"פ יד ליד לא ינקה רע, א"ר פנחס הכהן בן חמא: אם עשית מצוה אל תבקש מתן שכרה מיד ליד, למה שלא תנקה ורע אתה נקרא שלא בקשת להנחיל לבניך כלום. שאלו בקשו אברהם יצחק ויעקב מתן שכרן של מצות שעשו, האיך היה זרע צדיקים גמלם והאיך היו מזכירין זכור לאברהם וכו' הוי יד ליד לא ינקה רע, ע"כ. ולפמ"ז לק"מ קושית הש"ס הנ"ל די"ל, דצדיק וטוב לו צדיק בן צדיק דעומד לו זכות אבות וזכותו מניח לבניו, וצדיק ורע לו צדיק בן רשע דזכותו מניח לבניו וזכות אבות לית ליה. וא"כ לפי"ז איכא סתירה נמי להמודעה דהוי תלוהו וזבין. וא"ל דהחינך דצדיק ורע לו נ"א כהאי מכח מהמדרש, דהא דשכר מצוה בהאי עלמא ליכא היינו משום שצריך להניח אכותר לזרעו אחריו וא"כ אם היו כל הדורות שיבואו צדיקים היה ראוי שכל צדיק יהיה טוב לו כיון שא"צ להניח לבניו וא"כ בקבלת התורה, שכל הנשמות היו שם וכולם קבלו על עצמם שיקיימו את התורה, א"כ כשיקיימו כולם בודאי יהיה להם שכר עוה"ז, א"כ שפיר איכא למימר דאגב אונסא וזוזי גמר ומקני שיקיימו כולם ויהיה להם שכר עוה"ז.

ה. והנה יש עוד תירוץ על המודעה, דהנה אמרינן בפ"ק דע"ז ויהי ערב ויהי בקר יום הששי, מלמד שהתנה הקב"ה עם מעשה בראשית, אם יקבלו התורה מוטב ואם לאו יחזור העולם לתהו ובהו. וא"כ לפי"ז ליכא אונס כלל במה שכפה עליהם ההר, שעל תנאי זה בהאם שיקיימו התורה, וליכא למימר דאכתי לא קבלוה אלא באונס, אלא מרצונם הטוב, נ"ד דלא גרע מתלוהו וזבין דהמימית זביניה משום דאגב אונסא וזוזי גמר ומקני. בב"ש הכא דכיון שעל תנאי זה הוא קיום העולם וא"כ אגב אונסא גמר ומקני בהנאת קיום העולם, דהוי כמו תלוהו וזבין; מכן שברין הוא בכפה אותם, וזה ברור. ונעיר כבר בספרו תירוץ בשם חסיד דהתינא מלכותא דינא וכאן הוי כמשפט גזירתו על כל בני מלכותו כיון דישראל הם תחת הקב"ה ואומות תחת ע' שרים, וזה הוא כוונת הכתובים, דהנה קשה על האי שכפה הקב"ה

לאורייתא היינו שיש התנצלות בזה שלא יהא העונש חמור כ״כ. אבל מ״מ אם לדין יש תשובה, ואין כאן מודעא כלל, דהא קיי״ל בב״ב סחורה דתלוהו וזבין זביניה זבינא דאנב אונסיה חזוי גמר ומקני וא״כ ה״נ כיון שיש שכר למקיימי התורה בזה וכבא, הרי כמו תלוהו וזבין דהוי זביניה זבינא ב) וכ״כ מהר״ש אלגאזי בס׳ אהבת עולם. אך מ״מ עדיין יש להקשות דהקדמונים הקשו למה לא נכתבו בתורה רק שכר הגשמי ולא שכר הרוחני? ותירצו דישראל אז יצאו ממצרים, ואם היה אומר להם הקב״ה שכר הרוחני אין מי שיבונם, לכך הוצרך לומר להם רק שכר הגשמי, והובא בס׳ כלי יקר פ׳ בחוקתי, והנה בפ״ק דע״ז (דף ג) איתא אמר ריב״ל מ״ד אשר אנכי מצוך היום לעשותם, היום לעשותם ולא למחר לעשותם, היום לעשותם ולא היום ליטול שכרם. וא״כ אכתי קשה כיון דשכר הרוחני ליכא בעוה״ז וא״כ לא הוי זביני. אך י״ל דדוקא לגבי אדם אמרינן דשטר העומד לגבות לאו כגבוי דמי, דדילמא לא יבא לידי גביתא. אבל לגבי הקב״ה שהיכולת בידו תמיד ואל אמונה הוא, ההוא אמר ולא יעשה הוי כגבוי ולפ״ז ניחא דלכך ענש הקב״ה לאומות על קבלת התורה (בראי׳ ריש מס׳ ע״ז) כיון שלא קיימו ז׳ מצות ובתוכם ע״ז ולא היה להם אמונה בהקב״ה, א״כ אף שיכפה עליהם הר כגיגית, לא היה מועיל די״ש מודעא כיון דהשכר אינו במזומנים לגבי מחוסרי אמונה, אבל ישראל שהאמינו בהקב״ה מועיל להם הכפיה, ולכך העניש הקב״ה לאוה״ע על קבלת התורה בשביל שלא קיימו ז׳ מצות דהא בהא תליא משא״כ ישראל מאמינים בני מאמינים וא״ש:

ב. ועפ״ז נבין דברי משה רבינו (בפ׳ תשא) „ויאמר משה אל ה׳ ראה אתה אומר אלי העל את העם הזה ואתה לא הודעתני את אשר תשלח עמי [ופרש״י שלא רצה לילך בשליחות המלאך] . ואתה אמרת וכו׳ ועתה אם נא מצאתי חן בעיניך הודיעני נא את דרכיך וכו׳ וראה כי עמך הגוי הזה״, ודרז״ל בפ״ק דברכות, דמה שא״ל הודיעני נא את דרכיך, שאל לו מפני מה יש צדיק וטוב לו צדיק ורע לו, רשע וטוב לו רשע ורע לו, והנה לפ״ז א״כ אין שום חיבור לדברי משה רבינו במה, שביקש שהקב״ה ילך עמו. וגם במה שסיים וראה כי עמך הגוי הזה, ולפמ״ש ניחא, דהנה הפרישת דרכים (דרוש ב״ב) כתב עוד תירוץ על המודעא, משום דדינא דמלכותא ואף דר״ת פסק דלא אמרינן דינא דמלכותא דינא, אלא כשהמלך משוה גזירתו על כל בני מלכותו והכא הקב״ה לא נתן התורה אלא לישראל מ״מ הא בפרקי דר״א איתא, דבשעה שהפיץ ה׳ דור הפלגה הביא ע׳ שרים של מעלה, ונתן לכל שר אומה א׳ שתהיה תחת השר, וישראל נפלו בחלקו של הקב״ה שנאמר „בהנחל עליון גוים וכו׳ כי חלק ה׳ עמו״, וא״כ כיון שישראל לבדם תחת

דרישת יחזקאל

ב) לענ״ד יפלא, מה דמות יערכו לה להך דתלוהו וזבין, כי מה ענין זל״ז ומה קנה השי״ת מאתם? הלא נודע הדבר כי בעת מתן תורה ארש הקב״ה את ישראל לו לאשה וכמובא בהקדמת ס׳ המקנה, א״כ יותר יש לדמות לא למה דאמרו (במס׳ ב״ב דמ״ח) תליוה וקדיש, והנם דאיפסקא הילכתא דתליוה וקדיש לא הוי קדושין בכ״ז הכא בנידו״ד נ״ל ברור דהוי קדושין אעפ״י דהגו כאונס, דהא כל עיקר הטעם דתליוה וקדיש לא הוו קדושין מבואר בג׳ שם משום דהוא עשה שלא כהוגן לפיכך עשו עמו שלא כהוגן ואפקעינהו רבנן לקדושיה מיניה, נעיי״ש בפרש״י והנה כאן ליתא זה, ובודאי מסתפק כי הכפיה היתה כהוגן ולצורך, ולא עולתה, בו הוו קדושין גמורים, ודו״ק, וע׳ בתפארת ישראל למהר״ל מפראג פל״ב, ובעוללות אפרים עפ״ה כי מאמר קמ״ג

שער התורה

בילקוט תהלים [קי״ט] בפ׳ הנחמדים מזהב ומפז רב הובא מדרש, ר׳ תנחומא פתח בא וראה האיך דוד משבח את התורה, הנחמדים מזהב ומפז רב, ולא עוד בכל מיני תבואה אין חביב מסולת נקיה שהוא נפה בנפה וד״ת חביבין ממנה שנאמר ונפת צופים, א״ר חנינא אם תאמר שאין בכל המשקין מתוק מדבש, ד״ת מתוק מדבש, אמר דוד לפני הקב״ה אם תאמר מאחר שהן מתוקין בפרתי בהם חיו אלא גם עבדך נזהר בהם בשמרם עקב רב ואפילו מצות שאדם דש בעקביו ולפיכך מה רב טובך; עכ״ל,

א, והמדרש הזה הוא תמיה מאוד, ונקדים פסוקי משלי [קפיטל ה] קחו מוסרי ואל כסף ודעת מחרוץ, נבחר כי טובה חכמה מפנינים וכל חפצים לא ישוו בה אני חכמה שכנתי ערמה וכו׳, לי עצה ותושיה אני בינה לי גבורה וכו׳ עושר וכבוד אתי הון עתק וצדקה ויש לדקדק בפסוקים אלו הרבה; ונראה ע״פ מה דאמרינן במס׳ שבת [דף פ״ח] ע״פ ויתיצבו בתחתית ההר מלמד שהקב״ה כפה עליהם את ההר כגיגית, ואמר להם אם אתם מקבלים את התורה מוטב ואם לאו שם תהא קבורתכם א) אמר רב אחאי בר יעקב מכאן מודעא רבה לאורייתא, אמר רבא הדר קבלוה בימי אחשורוש והנה הק׳ הרשב״א דא״כ למה נענשו ישראל בחורבן בית א׳ כיון שיש מודעא, והרבה תירוצים נאמרו בזה, והנ״ל עיקר, דהא דאמרינן מכאן מודעא רבה

דרישת יחזקאל

א) חשבתי לנכון להעלות כאן אשר הגיתי בלבבי בעת אשר העתקתי דברי הג׳ כי יסכר פי כל דובר שקר, כופר ומוקר, שאינם רוצים להאמין באמיתת דברי התורה וחכמיה, עפ״י, הפש״ט, ומלגלגים על אפשרות ענין הר סיני, כפי שנכתב מתושב״כ ותושבע״פ, ואני מתפלא ומתמיה, על אשר אינם רוצים ליתן אמון בזה כי הלא נמצא כעת, הרים זורקי אש אשר יקראו מהמשפך אשר בראשם, תמרות עשן ואש הבאה מקרב הארץ, ותסיע עמה אבנים גדולות וכבדות ותשליך אותם כמה מאות רגלים עד למעלה מהראש בקול רעש גדול ולפידים נוראים, כאשר כתוב בספרי הגעאגראפיא, והדבר נודע ונאמן לכל, ואם אנו מאמינים לדבר הזה אשר גם כן לא ראינו בעינינו, רק קרינו אותו מעל הספרים א״כ איך בוש לא יבושו לאמר שאינם מאמינים בדבר אשר נכתב בתוה״ק שכל הבריה אמת וצדק: והיא אמריה תאמר „והר סיני עשן כלו וכו׳ ויעל עשנו כעשן הכבשן ויחרד כל ההר מאד״ והדבר מקובל ומאומת אצל כל עדת ישראל והנה לפי שהקשה לרז״ל מ״ש „ויתיצבו בתחתית ההר״, כי באופן בזה האיך היו יכולים להתיצב תחת ההר, ע״כ תירצו מלמד, שהקב״ה כפה עליהם את ההר כגיגית ואמר להם וכו׳ ר״ל שהקב״ה אחז את ההר בידו כמו שאדם אוחז וכופה בידו גיגית ואינו מפיל אותו למטה, כן אחז הקב״ה את ההר (היינו האש והאבנים שנתלשו מההר וע׳ בפירש״י פ׳ יתרו והבן) בידו לבל יפלו למטה להזיק לישראל רק כאשר לא ירצו לקבל התורה, אבל אם יקבלו מוטב, ורעה אליהם לא תאונה, כי הוא כל יכול ונותן גבול לים ואומר לו עד פה תבא, והכל בידו כחומר ביד היוצר, והדברים נכונים למאמינים;

מ"מ נפיחה לא חשיב כנגיעה, יעו"ש בארוכות, והנה לפ"ז א"כ מוכח ע"כ כתירוץ הב' שכתבנו, דלכן הכה הקב"ה בכורי מצרים משום דאין נכרים מטמאים דאין לומר כתירוץ הראשון שכתבנו דהוי פיקוח נפש שלא היה יכול להיות ע"י שליח, דאכתי קשה דהוי יכול לדון אותם בשריפה ע"י ניצוצות כבני אהרן שהוא ע"י הקב"ה, ואינו מטמא דכחו ע"י רוח אפי' לאו כנגיעה הוא, כפסק המנחת יעקב, א"ו כתירץ השני דנכרים אינם מטמאין.

יב, וזהו כוונת המדרש פליאה, וז"ל, בשעה שיצאו שני ניצוצות ונכנסו בחוטמן של נדב ואביהוא, אמרו מלה"ש לפני הקב"ה א"כ למה קרעת הים לישראל והיינו כיון שראו מיתת בני אהרן ע"י שריפה מחרון אפו של הקב"ה, א"כ קשה למה טימא הקב"ה עצמו במכות בכורות, היה לו לדונם בשריפה מחרון אפו כבני אהרן דאינו מטמא ועכ"צל דנכרים אינם מטמאין אף במגע קודם מ"ת משום דישראל לא יצאו מכלל ב"נ, וא"כ אין מינו מטמא באהל ואינו מטמא אף במגע וכמו"של. וא"כ קשה למה קרע הים לישראל, שהוא נס גדול שלא כדרך הטבע, והלא הללו עוע"ז והללו עוע"ז ואין לומר כמו שתיכבנו לעיל דישראל עשו תשובה, דהא קשה איך מהני תשובה לתקן מה שעבר עיות, וצ"ל כמ"ש העקרים דמה שעשה כטועה ובבלי דעת יחשב, וכשוגג, וא"כ כיון דמוכח דישראל לא יצאו מכלל ב"נ, א"כ עדיין לא הוי מועיל תשובה, דב"נ חייב על השוגג כמזיד, לזה השיבו שרפי קדש, השיבנו ה' אליך ונשובה חדש ימינו כקדם, פי' לא כמו שאתם סוברים דתשובה מועילה מטעם דמה שעשה מקודם כשוגג ובלי דעת יחשב אלא הטעם הוא כתירוץ השני של העקרים, א) דכקטן שנולד דמי ואין זה אותו שחטא לו כלל, וזהו כוונת הכתוב השיבנו ה' אליך ונשובה חדש ימינו כקדם, פי' דע"י תשובה תחדש ימינו כקדם, דהיינו כקטן שנולד וא"כ כיון דכקטן שנולד דמי, מהני התשובה אף בב"נ, וא"כ שפיר עשה הקב"ה נסים לישראל וקרע להם את הים דכיון שעשו תשובה צדיקים גמורים הם ונשתנו הללו מהללו, והכל נכון בס"ד;

דרישת שלום

א) ועפ"ז אמרתי לבאר הפ' (מלאכי ג') שהוא הפטרת שבה"ג לדעת הגר"א ז"ל, "וערבה לה' מנחת יהודה וירושלם כימי עולם וכשנים קדמוניות, אחז"ל בויק"ר (פרשה ז') כימי עולם כימי משה וכשנים קדמוניות כימי שלמה, וע' בעק"צ (שער נ"ז) נתי' כימי משה שנצטוו להקריב על החטאים, וכימי שלמה שהקריב עולות ונדבות עיש"ה הל"נ בוונתם, כימי משה, היינו כאותם שעשו תשובה בימי משה על חטא העגל, וקיבלם ה' לרצון מצד שהשבו בחטאם כשוגג, וזהו פי' כימי עולם כמו"א ומעלם הבבר, וגם העלם עלימו, ת"ד בימי שלמה, כוונתו שבימי שלמה נתקבלו ישראל לרצון לפני ה', שנמחל להם חטאם, שנחשבו כקטן שנולד (וע' מס' שבת דף ל' ע"ה "וילכו לאהליהם שמחים וטובי לב" מלמד שנמחל להם עון יוה"כ) וזהו כשנים קדמוניות פי' כאותן שנים שנחשבו קדמוניות, ונתחדשו לישראל:

הס״מ היה שהיה סובר דעדיין לא יצאו ישראל מכלל ב״נ, ולגבי ב״נ חייב שוגג כמזיד יע״ש,

י, והנה לפי מה דאיתא במדרש פ׳ שמות, וירא אלהים וידע אלהים, שכולם עשו תשובה וכן כתיב ופרעה הקריב ידרז״ל שהקריב לבם לתשובה, ואע״כ בלא״ה אין מקום לקיטרוג דהקב״ה מקבל תשובה, אך ראיתי בס׳ העקרים ב) שהקשה כי אחר שנעשה התשובה בפועל, מה תועיל התשובה בחרטה ובוידוי ותירץ עפ״י מה דאי׳ במס׳ נדרים [דף כ״ב ע״א] דפותחים בחרטה ואומרים לו אלו היית יודע שתחזור בך היית נודר, וכשאומר לאו, מתירים לו, והטעם דכיון שחוזר בו עכשיו מורה דמה שעשה מקודם היה בבלי דעת וכטועה יחשב וה״נ לענין תשובה כיון שחוזר בו מן העבירה ומקבל עליו שלא יעשה עוד כן מורה שמה שעשה מקודם היה בבלי דעת וכשוגג ומוטעה יחשב, ולפ״ז בב״נ כיון דחייב על השוגג כמזיד, א״כ אינו מועיל תשובה כלל, אך בס׳ אהבת עולם, הביא בשם העקרים, עוד תירוץ על קושיא, זו דלכך מהני תשובה משום דמי שעושה תשובה בקטן שנולד דמי, ואין זה אותו שחטא לו אלא איש אחר, ולפ״ז מהני תשובה גם בב״נ.

יא, ועפ״ז נבא אל הביאור, דהנה כבר כתבנו שני תירוצים, אמאי היתה מכות בכורות ע״י הקב״ה בעצמו, והא הקב״ה כהן הוא והאיך טמא א״ע, וכתבנו בזה תירוץ א׳ דהוי פיקוח נפש דאי היה ע״י שליח הי׳ תקלה אף לישראל דמשניתן רשות למשחית אינו מבחין בין טוב לרע אבל הקב״ה בעצמו מבחין, ועוד תירצנו דאין עכו״ם מטמאין אף במגע קודם מ״ת וא״כ עכ״צל דישראל לא יצאו מכלל ב״נ, כמש״כ לעיל באריכות, — והנה הגאון בס׳ מים יחזקאל הביא בשם הזוהר שאותן ב׳ ניצוצין יצאו מהוטמא דקו״בה, וכסר״שי בחומש גבי וברוח אפך נערמו מים, דכל חרון אף שבמקרא הוא מחסימות הרוח כשאדם כועס יוצא רוח מנחיריו יע״ש וכדכתיב ותצא אש מלפני ה׳ ותאכל אותם, ואיתא בילקוט [פ׳ שמיני] שהאש יצאה מהקב״ה בעצמו, והנה הגאון בעל מנחת יעקב פסק דאע״ג דאמרינן בכ״ד כחו כגופו דמיא

דרישת יחזקאל

ב) כן הוא בסכ״ז ממאמר הה׳ וכעין זה ראיתי בשם אא״ז הבע״שט זי״ע שאמר הטעם למאמז״ל במס׳ יומא, דהאומר אחטא ואשוב אין מספיקין בידו לעשות תשובה, כי איש כזה עבר בדעת ובמזיד ולא שייך גביה לומר שטעה או שגג, דהא ידע בעת עשייתו שהוא חטא ושיצרך אח״כ לעשות תשובה ע״ז. ודפח״ח ש״י וע׳ בזוה״ק פ׳ נשא דק״ב ע״א שהקשה ג״כ כקושיית העקרים ותירץ עפ״י דרכו בקודש, וע׳ בדרך המלך על הרמ״בם בהלכות תשובה, שהביא קושיא זו בשם ס׳ מדבר קדימות מרחיד״א ז״ל, וי״ל ע״ז מדנפשיה כתירוץ העקרים דנעלם ממנו במחכ״תהר שכבר קדמו בזה העקרים ז״ל ומש״כ עפ״י הש״ס כתובות (דף ע״ד) יע׳ בס׳ בכור שור למס׳ יומא דף פ״ו, וע׳ בכתנות אור [פ׳ נצבים] שהקשה נ״פ איך מהני תשובה והרי קי״ל נראה ונדחה אינו חוזר ונראה וכ׳ שחפש ולא מצא עוד קושיא זו בשום ס׳ ותי׳ עפ״י מה דאי׳ בזבחים [דף ל״ד] דהיכא דבידו לתקן חוזר ונראה ע״ש וה״נ ביד כל אדם לעשות תשובה, ובס׳ דנן שמים מידי״נ ש״ב הגאבד״ק פלונסק שליט״א, למס׳ פסחים [דף ס״ח] הביא בשם דלחמי תודה תי׳ ע״ז משום דיומו של הקב״ה אלף שנים, וכל דביומו לא השיב דיחוי [זבחים די״ב] ע״ש ואנכי פי׳ לתריץ עפ״י מה דאיתא במס׳ יומא [דס״ד ע״א] רב אמר בעלי חיים אינם נדחים, וכן פסק הרמ״בם בה׳ מעה״ק [פ״ט ה״ד] והוא נכון בס״ד, וע׳ בס׳ היקר שער החצר [דכ״ט סי׳ קל״ו] שהביא שבס׳ עיר דוד הביא קושיא זו בשם הרא״ש;

אני אפילו נפש בהמה ת"ל לאביו ולאמו בנפש אדם הכתוב מדבר ר' ישמעאל אומר א"צ הרי הוא אומר ועל כל נפשות מת לא יבוא בנפשות הטמאות בביאה הי"כ מדבר דהיינו באהל, אלמא דאינו מטמא במגע אלא דוקא במקום ששייך טומאת אהל, והגאון בעל משנה למלך תירץ שם. (בפ"ג מה' אבל), דס"ל להרמב"ם דאף לר"י לא מעט קרא אלא דוקא בהמה, שאין במינה שמטמא באהל, אבל עכו"ם כיון שיש במינם שמטמא באהל דהיינו ישראל מטמא במגע יע"ש, ולפי"ז ניחא דלכך טימא הקב"ה עצמו לבכורי מצרים, כיון שזה היה קודם מ"ת, ואז כל מין אדם לא מטמא באהל, דעכו"ם אינו מטמא באהל וא"כ אף במגע נמי לא מטמאי דקרא קפיד דאינו מטמא במגע, אלא דוקא בדבר שאינו מטמא באהל, וקודם מ"ת עדיין לא היו ישראל בעולם, ואין אוה"ע קרואין אדם, וכולם כבהמות נדמו, ואינו מטמא אף במגע, ונכון;

ז. אך יודע דמחלוקת קדומה הוא, והאריך בזה הפ"ד, אם ישראל קודם מ"ת יצאו מכלל ב"נ או לא וא"כ אי אמרינן דישראל יצאו מכלל ב"נ אף להקל, הקושיא במק"ע, וצ"ל דישראל לא יצאו מכלל ב"נ; והנה ראיתי מביאים בשם העשרה מאמרות א) דהא דמשה רבינו לא זכה ליכנס לא"י הוא משום שבא מפסול משפחה שעמרם נשא דודתו, והנה טעם זה לא יתכן אלא אי אמרינן דישראל יצאו מכלל ב"נ אף להקל, אבל אי אמרינן דישראל לא יצאו מכלל ב"נ, וא"כ אין נענשים כלל אף בעונשי שמים, דאינו מצוה ועושה הוא, כמ"ש הפ"ד בדרוש ג', א"כ מה שנשא עמרם דודתו אין בזה שום עונש דיוכבד היתה אחות קהת מן האב ואין אבות לעכו"ם כדאמרינן בפ' ד' מיתות.

ח. ובזה מתורץ הספרי דיד החזקה קאי על עשר מכות, דכתיב נטה ידך, ואף אם נאמר דיד החזקה קאי על מכות בכורות, דגביה כתיב בפרשת קדש לי כל בכור כי בחוזק יד הוציאני ה' ממצרים, וכ"כ האבן עזרא שם, יע"ש, ובזה הוא כוונת הכתוב ה' א' אתה החלות להראות את עבדך את גדלך ואת ידך החזקה, פי' דאתה בעצמך ובכבודך הכית בכורי מצרים, וקשה הא כהן הוא ואיך טמא א"ע, ואין לומר משום פקוח נפש דקשה, מי אל בשמים ובארץ אשר יעשה כמעשיך וכגבורתך, וא"כ היה יכול להוציאם באותות ובמופתים, וצ"ל דעכו"ם אינו מטמא באהל, וא"כ אינו מטמא נמי במגע, וא"כ אעברה נא ואראה את הארץ, כיון דמוכח דישראל לא יצאו מכלל ב"נ, א"כ אין ראוי לשום עונש בידי שמים על מה שעמרם נשא יוכבד דודתו דאין אבות לב"נ ויש לי להכנס לא"י:

ט. ועפ"ז נבוא לבאר המדרש פליאה. "בשעה שיצאו שני ניצוצות ונכנסו בחוטמן של נדב ואביהוא אמרו מלאכי השרת לפני הקב"ה א"כ למה קרעת את הים"—דהנה הפ"ד בדרוש א' ובו' הביא בשם המדרש אבכיר ע"ס והמים להם חומה, שירד סמ"ם וקיטרג הללו עוע"ז והללו עובדי עוע"ז, והשיב הקב"ה שלא עבדו אלא מתוך שיעבוד, וטירוף הדעת ואתה דן שוגג כמזיד ופי' הפ"ד בדרוש ב' שעיקר טענת

דרישת יחזקאל

א) כן הוא בע"מ מאמר חקור דין (ח"ג פ"ד) יע"ש, ובזה הבנתי בס"ד מה דאי' במס' פסחים דלעת"ל יאמרו להצדיקים לברך יע"ש שכל א' אומר פסול ועון א' ומרע"ה ענה לא אברך לפי שלא זכיתי לכנס לארץ, והוא פלאי, דמה שייך זילה, אמנם בהנ"ל א"ש דכוונתו לרמז להם שבא מפסול משפחה כנ"ל שע"כ לא בא לארץ, ודי לחכימא ברמיזא, ועי' במדרש אליהו דרוש א':

ופסק הש"ך בשם כמה פוסקים דאף בעת שמטמא לקרוביו אסור לטמאות אף לאחרים משום דאסור להוסיף טומאה על טומאתו, יע"ש, ולפ"ז י"ל דלכך היו צריכים להיות גם מלאכים במ"ב, דהנה בפ' הכונס אמרינן "דבר בעיר כנס רגלך" שנאמר ואתם לא תצאו איש מפתח ביתו עד בוקר, ונאמר לך עמי בוא בחדריך וסגור דלתיך בעדיך וכו', וא"כ הכא כיון דמה שטימא הקב"ה עצמו אף שהוא כהן, הוא משום ישראל, כדי שיבחין בין טוב לרע, ומפני פקוח נפש הוא, וא"כ דוקא בפנים הותר להקב"ה לטמאות, כיון שא"א בענין אחר, משא"כ בחוץ כיון שאיפשר להיות ע"י שליח, וישראל לא יצאו מפתח ביתם, כדאמרינן דבר בעיר כנס רגלך, והיה אסור להקב"ה להוסיף טומאה על טומאתו, וע"כ היה בחוץ מכ"ב ע"י מלאכי חבלה, ומדוקדק בזה הפסוק, ואתם לא תצאו איש וכו' ולא יתן המשחית לבוא אל בתיכם לנגוף הרי להדיא דהמשחית לא היה לו יכולת לבוא אל הבית אף שהיו שם ישראל ומצרי יחד, אלא שהמצרי היה נגוף ע"י הקב"ה בבית, והמלאכים לא היה להם שליטה אלא בחוץ, משום דהקב"ה אסור לו לטמאות עצמו בחוץ כיון שאפשר ע"י שליח.

ד. והנה בילקוט הביא בשם התנחומא, אין לי אלא בכורי מצרים בכורי כוש ופוט ולוד מנין, ת"ל ויך כל בכור במצרים ראשית אונם באהלי חם, והנה לפי מה שכתבתי לעיל, הבכורים שבשאר מדינות נמי הוכו ע"י המלאכים, דכיון שלא היה שם ישראל א"כ היה איפשר ע"י שליח, ואסור להקב"ה לטמאות עצמו שהוא כהן, וזהו כוונת הכ' ישלח בהם, חרון אפו עברה וזעם וכו', דהיינו שכל המכות היו ע"י שליח דהא. בפ' הלק דרשינן ממרום שלה אש ע"י שליח, אך יקשה ע"ז דהא מ"ב היה ע"י הקב"ה בעצמו דכתיב אני ה' לזה בא במתרין יפלס נתיב לאפו, דקאי על הקב"ה בעצמו, דהיינו שהקב"ה עשה נתיב לאפו ולא השך ממות נפשם, דאי היה ע"י שליח היה צריך להגין על המצרים שבבית הישראלים, והיו ניצולים כמה מצרים, וחייתם לדבר הסניר, דהיינו להדבר שבחוץ עשה הסגרה שלא יהיה לו יכולת לבוא אל הבית, ובזה ויך כל בכור במצרים ולא נמלט א' מהם וע"י המלאכים ששלח בהם הכה ראשית אונם באהלי חם שהי' צריך להיות דוקא ע"י שליח וכמו שכתבתי לעיל;

ה. ועפ"ז נבוא לבאר הפסוק דהאתחנן לפי פי' הספרי, היד חזקה קאי על יציאת מצרים, דהגות הגאולה ספ"ז, דהא דהקב"ה טמא א"ע במכות בכורות אף שהוא כהן ואפשר היה ע"י שליח, הוא משום דישראל היו אז צדיקים שאינם גמורים, ואם היה ע"י שליח היה התקלה אף לישראל, לכך היה צריך להיות ע"י הקב"ה שהוא מבחין בין רעים לטובים, ועוד נ"ל לתרץ דלכך טמא הקב"ה עצמו אף שהוא כהן ואפשר ע"י שליח, משום דאמרינן בפס' ב"מ (דף קי"ד ע"ב) וכ"פ כל הפוסקים דקברי עכו"ם אינם מטמאין, וא"כ כיון שהמצרים אין מטמאין י"ל שהקב"ה הכה בעצמו בכורי מצרים משום דחביבין ישראל כדאיתא במדרש שהבאתי לעיל ארי"ש כמה חביבין ישראל וכו', אך לשיטת הרמ"בם בפ"ג מה' אבל דפסק דנכרי דוקא באהל אינו מטמא, אבל במגע ומשא מטמא, א"כ הבא דהקב"ה בכבודו ובעצמו הכה בכורי מצרים, אכתי קשה האיך טמא עצמו במגע כיון שהוא כהן?

ו. ונראה לתרץ, דהנה הנחום מייטוני שם הביא בשם הר"אם בספר יראים שהקשה על הרמב"ם מדאמרינן בנזיר ועל כל נפשות מת לא יבא שומע

שער הגדול

במדרש פ' בא, ע"פ ועברתי בארץ מצרים א"ר שמעון גדולה חבתן של ישראל שנגלה הקב"ה במקום ע"ז, ובמקום טומאה, כדי לגאלן, משל לכהן שנפלה תרומתו לבית הקברות אמר מה אעשה לטמא א"ע אי איפשר, להניח תרומתי א"א, מוטב לי לטמא א"ע פ"א וחוזר ומטהר ולא לאבוד תרומתי, כך ישראל הם תרומתו של הקב"ה איך אני גואלם, להניחם א"א מוטב לירד להצילם שנאמר וארד להצילם מיד מצרים, עכ"ל המדרש:

א. והקשה המוהרש"א יפה, כי המשל אינו דומה לנמשל, שהכהן לא יכול להוציא תרומתו מבית הקברות, בלתי שיטמא א"ע, אבל הקב"ה היה יכול להוציא ישראל ממצרים באותות ובמופתים בלי שיכנס למצרים, ותירץ שהיצרך הקב"ה בכבודו ובעצמו לבוא למצרים למכות בכורות, כדכתיב ועברתי בארץ מצרים אני ה' ולא מלאך וכו' ע"כ, למדנו מזה דטמא הקב"ה עצמו במכת בכורות היינו משום שאי איפשר להיות ע"י שליח, אך באמת טעמא בעי למה לא יכול מכות בכורות להיות ע"י שליח, וי"ל דע"י שליח לא היה יכול להיות דאינו מבחין בין טוב לרע, דא"כ בע"כ ניצילו גם המצרים לכך הוצרך הקב"ה בעצמו להיות במכות בכורות.

ב. ונפרש בזה פסוקי תהלים (קע"ח) "ישלח בהם חרון אפו עברה וזעם וצרה משלחת מלאכי רעים יפלס נתיב לאפו ולא חשך ממות נפשם וחיתם לדבר הסגיר ויך כל בכור במצרים ראשית אונים באהלי חם", ויש לדקדק דמאי הוא הלשון יפלס נתיב לאפו דמשמע שהקב"ה היה לו כמה דרכים במצרים, ובחר לו דרך לעצמו, וגם לא חשך ממות נפשם, משמע שמן הדין היה לו להציל המצרים, וגם כפל הלשון וחיתם לדבר הסגיר ויך כל בכור וכו', וכבר נדחקו בזה המפרשים ז"ל, והנראה לי בזה, דהנה כל המפרשים הקשו על הא דאיתא במכילתא, אני ה' ולא מלאך, דמוכח דמכת בכורות הי' ע"י הקב"ה, והא קרא כתיב ואתם לא תצאו איש מפתח ביתו עד בוקר, ואמרינן בפ' הכונס דמשניתן רשות למשחית אינו מבחין בין טוב לרע, משמע להדיא שהיה ע"י שליח, וכן כתיב ולא יתן המשחית לבוא אל בתיכם לנגוף וכן כתיב והי' הכה כל בכור, ופירש"י ז"ל הוא ובית דינו, אלמא משמע להדיא דהיה ע"י שליח, ותירצו המפרשים דהיה ע"י שניהם שהקב"ה התחיל והם גמרו, וכן כ' בתרגום יונתן, שהקב"ה ותשעין אלפין רבוא מלאכי חבלה הכו במצרים, אך מ"מ הדבר תמוה וכי הקב"ה צריך ח"ו לעוזרים, וכי לא היה יכולת בידו לבד להכות כל בכורי מצרים.

ג. וי"ל לתרץ דלכך היה צריך מכות בכורות להיות ע"י הקב"ה וע"י המלאכים, דהנה איתא ברמב"ם פ"ב מ"ה אבל ובש"ע יו"ד (סי' שע"ג ס"ז) דאסור לכהן לטמאות עצמו למת אף בשעה שמטמא לקרוביו לפיכך כהן שמת לו מת, צריך לקברו בסוף בית הקברות כדי שלא יטמא למתים אחרים

יקבלם תחילה, ואח״כ ישובו ישראל, א״כ איכא הלאו דמחיר גרושתו, וליכא למימר דעשה דוחה ל״ת, דהא בעידנא דמיעקר לאו, לא מקיים העשה, ובכה״ג לא הוי ל״ת כמש״כ הפוסקים בכמה תכתי. אך בעושה תשובה מיראה יכול הקב״ה להחזירם תחילה, אף שלא עשו תשובה גמורה, בכדי שלא יעמדו בקלקולם, ויוסיפו לחטוא, דבכה״ג מוטב לעשות איסור קל, בכדי שלא ישארו בקלקולם, כמש״כ הב״י דמצוה לשום לדרך פעמיו בשבת להציל בתו מהמרת הדת, ואף דבעידנא דהולך חוץ לתחום עדיין אינו מצילה:

יד. וזה הוא הויכוח שבין הקב״ה וישראל. א) דכנס״י אמרו שלך הוא, שראוי שהקב״ה יחזירם תחלה, כדרך האב המרחם על בנו, והשיב הקב״ה שלכם הוא, שנאמר שובו אלי ואשובה אליכם, אבל אני איני רשאי להשיב אתכם בתחילה, משום דבעידנא דמיעקר לאו, לא נתקיים העשה, לזה השיבו כנ״י „שובנו אלהי ישענו והפר כעסך עמנו״ התינח בתשובה מאהבה, אבל אנחנו עושים תשובה מיראה, ובכה״ג לא בעינן בעידנא, לכך אמרו והפר כעסך עמנו, שילך עמם במדת הרחמים, דמהני תשובה מיראה, ובכה״ג לא בעינן בעידנא, ולז״א השיבנו ה׳ אליך ונשובה חדש ימינו כקדם, כימי משה, שעשו תשובה במעשה העגל, מיראת העונש, וביקש משה עליהם אנא חטא העם הזה חטאה גדולה ויעשו להם אלהי זהב, שיוסיפו לחטוא מכאן ואילך אם לא יקבלם בתשובה וכדפרישנא לעיל, וא״כ בכה״ג יכול הקב״ה להשיבם תחלה, דלפי סברא זו, לא בעינן בעידנא, כמש״כ, והדברים נכונים;

דרישת שלום

א) ולבי יהגה בביאור המדרש הזה, בהקדים הפ׳ שובה ישראל עד ה׳ א׳ כי כשלת בעונך, דהנה הגאון המחבר ז״ל הביא לקמן בדרוש לשבה״ג, בשם העקרים, ב׳ תירוצים על מה דמהני תשובה, א׳ משום דכשעושה תשובה ומתחרט ומתודה על חטאתו מורה כי מה שעשה מקודם היה בבלי דעת, ולכן אין מהדין לישא עליו חטא בזה, ב׳ משום דכשעושה תשובה הוא כקטן שנולד דמי, — והנה מי שמתבונן בשכלו מעצמו איך שחטא נגד ה׳ ומתחרט ועושה תשובה, תשובתו נתקבלה גם במדה״ד, כידוע, [וזש״א הנביא לישראל, „שובה ישראל״, התבונן נא בחטאך ועשה תשובה ואז יגיע תשובתך ותתקבל „עד ה׳ א׳״, לפני מדה״ר וגם לפני מדה״ד, והטעם כי גם במדה״ד תתקבל ולא יחשב לך עון „כי כשלת בעונך״, שהיה בדרך כשלון, הבא לאדם בבלי דעת ובונה לשמור א״ע, אבל מי שאינו עושה תשובה בהתעוררות לבו, אשר לבבו יבין ושב, רק ע״י אתערותא דלעילא אז הוא מתקבל ממדה״ר מצד שנחשב כקטן שנולד, והמדה״ד אינו מסכים, דאדרבא עוד מקטרג ע״ז, לכן אמר הקב״ה לישראל, התשובה שלכם הוא, שנאמר שובו אלי ואשובה אליכם, היינו שיותר טוב לפניכם שתהיה התשובה שלכם, שאז תתקבלו במדה״ר ובמדה״ד והמדה״ד לא יקטרג עליכם, ע״ז השיבו ישראל „שובנו אלהי ישענו״ היינו שובנו באופן שיהיה גם האלקי׳ המדה״ד „ישענו״ ועומד לימיננו להצדיק אותנו, „והפר כעסך עמנו״ שתסיר ותבטל את הכעס ומדה״ד, ויכבשו רחמיך את כעסך, ונפלו תפלתם לפני השי״ת, „השיבנו ה׳ אליך״ מקודם ואח״כ „ונשובה״ „חדש ימינו״ היינו שתחשב כאלו מימינו אלו חדשים, „כקדם״ כאלו הם קטנים, וכאשר הזכרנו לעיל כי מצד מדה״ר מהני תשובה ע״י אתערותא דלעילא בהיותו נחשב כקטן שנולד, והשי״ת יזכנו לשוב אליו ולהתקרב לעבודתו בלב שלם, והוא יגאל אותנו בקרוב גאולת עולם אמן;

הוא, ומוטב שיעבור הקב"ה בלאו, בכדי שלא יבוא לידי איסור חמור, וישאר בקלקולו תמיד, כמו"של, ועוד מי זה האיש ירא ה' יורנו בדרך יבחר, היינו שמי זה האיש ירא ה' יכול להגביר אי"ע על תעצה"ר, אלא שהשי"ת יורנו בדרך שיבחר בו הקב"ה בעצמו, כדאמרינן שיצרו של אדם מתגבר עליו בכל יום, ואלמלא הקב"ה עוזרו לא יכול לו, וא"כ כיון שהקב"ה לא עזר לי, בכדי להורות תשובה, חשוב אני כאתם ובכה"ג אמרינן לאדם חטא בשביל שיזכה חבירך, וכמ"ש התוס' הנ"ל, וא"ש ונכון.

יב. ולפ"ז יש ליישב כוונת הכתובים בתהילים, (קפיטל ו') לכו שמעו ואספרה כל יראי אלהים אשר עשה לנפשי אליו פי קראתי ורומם תחת לשוני און אם ראיתי בלבי לא ישמע אדני. אכן שמע אלהים הקשיב בקול תפילתי ברוך אלהים אשר לא הסיר תפילתי וחסדו מאתי" ומקראות הללו, הם מחוסרי הבנה, ולפמ"ש יש לתרצם בטוב, דהנה כבר כתבתי, דיש לחקשות איך הקב"ה מקבל תשובת השבים, הא א"א לאדם חטא וכו' וכתבתי דלכך מהני תשובה, משום דאם לא יקבלם ישארו בקלקולם לעולם, ובכה"ג מוטב לעבור על איסור קל בכדי שיזכה חבירו שלא ישאר בקלקולו לעולם. אך טעם זה לא יתכן אלא בתשובה מיראה, אבל בעושה תשובה מאהבה, לא שייך זה, וצ"ל דלגבי הקב"ה ליש הל"ת דאל הוא, ולא איש, כדאיתא בספרי, והנה איתא בס' עמודי שש בשער התשובה, דתשובה מיראת העונש מן הדין לא היתה ראויה להתקבל כלל, אלא שהקב"ה מקבל במדת הרחמים, ובזכות אבות, והנה ידוע דהניצל בזכות אבות אינו רואה במפלת השונאים, והנה דוד המע"ה שראה מפלת שונאיו כדכתיב ובאויבי ראתה עיני, בודאי עשה תשובה מאהבת דמהני זכות דידיה לראות במפלת שונאיו, וזה הוא כוונת הכתובים, דדוד המע"ה אמר נגד יראי אלהים, דתשובה לא מהני אלא מיראה, דבכה"ג מקבלם בכדי שלא יחטאו יותר וישארו בקלקולם, אבל מאהבה אין הקב"ה מקבל משום חל"ת דמחויב נרושתו, לז"א לכו שמעו ואספרה כל יראי אלהים אשר עשה לנפשי" והיינו מה שהראה לו הקב"ה במפלת שונאיו, לז"א "אליו פי קראתי ורומם תחת לשוני", דהיינו שרוממתי אותו מאהבה, יראת הרוממות ולא יראת העונש, לז"א "און אם ראיתי בלבי", דהיינו שאם לא יקבל אותי הקב"ה אחטא מכאן ואילך "לא ישמע אדני", שהוא מדה"ד, אכן היה להיפך דשמע אלהים, שהוא מה"ד, בקול תפלתי, לז"א "ברוך אלהים אשר לא הסיר תפלתי וחסדו מאתי" מאתי" דייקא, דהיינו בשביל זכותי, ולא משום זכות אבות;

יג. מעפ"ז נבוא למאמר הפותח קדים, הוויכוח שבין הקב"ה וכנס"י, דהנה כבר הבאתי שיטת המהרי"ש אלגאזי, דאין עשה דוחה ל"ת רק כשהן שמקיים העשה בזהה הל"ת, והא דהקב"ה מקבל תשובת השבים, הוא משום דאם לא יקבלם יעמדו בקלקולם ויוסיפו לחטוא יותר, ובכה"ג מוטב שיעשה איסורא זוטא בכדי שיזכה חבירו, אך זה הטעם לא יתכן אלא בשב מיראת העונש, אבל במי ששב מאהבת לא שייך זה, והשב מיראת העונש אינו מקבל הקב"ה אלא במדת הרחמים, ובמדה"ד אינו ראוי לקבלו, כמ"ש הגאון בס' עמודי שש, אבל לשיטת הרב מהר"ם בן חביב דעשה שהוא בחברה אחת דוחה ל"ת, אף שלגבי אי מהם לא הוי העשה חיוב, וא"כ יש טעם פשוט שהקב"ה מקבל תשובת השבים, דעשה דוחה ל"ת, והנה לפי סברא זו, יש נפ"מ, דישראל צריכין לשוב בתשובה, ואח"כ יקבלם הקב"ה, דאם הקב"ה,

אלא כשזה שמקיים העשה דוחה הל"ת, אכתי הקושיא במקומה עומדת דהאיך נשא אותה כיון דגבי דידה איסורא הוא, ואסורה לבוא בקהל ישראל כקושיית מהר"ם בן חביב, והנה הזאג וסייעתו תפסו החבל בתרין ראשין, דאמרו דאינו מועיל תשובה לדוד, משום הל"ת המחזיר גרושתו, דאף דהתשובה מ"ע הוא, מ"מ הקב"ה בעצמו אינו מקיים העשה, וכסברת האלגזי, א"כ מוכח ע"כ דדוד כשר לבוא בקהל דמואבי ולא מואבית, דאל"כ איך נשא בועז את רות, דליכא למימר דאתי עשה דיבום ודחי חל"ת דפסולי קהל, דהא לגבי דידה ליכא עשה, וא"כ הזאג וסייעתו שאמרו על דוד שהקב"ה לא יקבלו בתשובה וגם שדוד הוא מפסולי קהל הוא שקר ממ"נ, וזה הוא כוונת דוד, באמרו, בני איש עד מה כבודי לכלימה, דהיינו שאומרים שהוא בא מפסולי קהל, וגם תאהבון ריק, שאומרים שהקב"ה שוב לא יקבל אותו, ובדבר הזה תבקשו כזב סלה, שהוא שקר ממ"נ כמ"ש לד"א ודעו וכו' רגזו ואל תחטאו, במה שאומרים דמפסולי קהל הוא בא כדהז"ל;

י. ועפ"ז יש ליישב הפסוקים בתהלים (קכ"ה) „למען שמך ה' וסלחת לעוני כי רב הוא, מי זה האיש ירא ה' יורנו בדרך יבחר". והנה אלו הפסוקים קשי ההבנה, חדא דמדוע הגדיל דוד החטא, באמרו כי רב הוא, וגם מה זה שאמר למען שמך ה', וגם הא דקאמר מי זה האיש ירא ה', אינו ענין לכאן, ולפמ"ש א"ש, דהנה כבר כתבתי ב' טעמים למה הקב"ה מקבל תשובת השבים הא איכא ל"ת דמחזיר גרושתו, תירוץ א', מה שתירץ הקב"ה בעצמו כלום כתבתי אלא איש ואנכי אל ולא איש, כדאיתא בספרי, ועוד כתבתי תירוץ אחר, דבדבר שחבירו יזכה ע"י שלא יעשה איסור רב ולא ישאר בקלקולו תמיד, בכה"ג אמרינן מוטב שיעבור על איסור קל, משיעשה חבירו איסור חמור וישאר בקלקולו תמיד, ועוד יש לתרץ תירוץ אחר על אדוננו דוד ע"ה דהנה התוס' בגיטין (דף מ"א) הקשו על הא דאיתא במשנה מי שחציו עבד וחציו בן חורין, כופין את רבו שישחרר אותו בכדי שיקיים העבד מצות פו"ר, והקשו התוס' והלא המשחרר עבדו עובר בעשה, וא"א לאדם חטא בשביל שיזכה חבירך, ותירצו דהיכא שלא פשע זה הזוכה מוטב שיעשה איסור קל בכדי שיזכה חבירו וסיימו התוס' שם, והציה שפחה וחציה בת חורין דכפו את רבה משום דנהגו בה מנהג הפקר, אע"ג דהם פושעים, כיון שהיתה מחזרת עליהן ומשדלתן חשיבי כאנוסים, עכ"ל:

יא. והנה בפ"ק דע"ז אמרינן, לא הי' דוד ראוי לאותה מעשה אלא כדי להורות תשובה דיחיד, והקשה התוס' הלא הכל בידי שמים, חוץ מיראת שמים, ותירץ דהיה ראוי שהקב"ה יעזור לו בכדי שלא יבא לידי חטא, וכדאמרינן בפס' קדושין (דף ל') יצרו של אדם מתגבר עליו בכל יום ואלמלא הקב"ה עוזרו לא היה יכול לו, אלא כדי להורות תשובה לא עזרו הקב"ה, ותו תורף דבריו, וכעין זה כ' המהרש"א, וא"כ לפ"ז גבי דוד המע"ה ראוי שהקב"ה יקבלו בתשובה, דלא שייך כאן א"א לאדם חטא, כיון שיצרו של אדם מתגבר עליו בכל יום, גבי צדיקו וכמש"כ הרי"ף בפס' סוכה (דף נ"ב) גבי צדיקים נדמה להם כהר, יע"ש, אלא שהקב"ה עוזרו, וא"כ לגבי דוד שלא היה הקב"ה עוזרו דמי לאונס, ודמיא למי שחציה שפחה וחציה בת חורין, כיון דמשדלתם לזנות חשיבי באנוסים, כמ"ש התוס' וזה הוא כוונת דוד המע"ה, למען שמך ה' וסלחת לעוני, היא שאתה ה' ולא איש, ולא שייך גבך הל"ת דמחזיר גרושתו כמו שתירץ הקב"ה בעצמו, ועוד שחטא שלי רב

גרושתו לכך ביקש דוד לעבוד ע"ז, היינו שרצה לבוא למדריגת העושה תשובה מיראת העונש, שבאם שלא יקבלו יעבוד ע"ז, ובכה"ג שלא ישאר בקלקולו מחמת התשובה, דיקבלו הקב"ה, ובאמת רצה דוד שהקב"ה יקבלו, אלא שבא למדריגת יראת העונש, לדא לו חושי הארכי יאמרו מלך שכמותך יעבוד ע"ז פי' מלך חסיד שכמותך יעשה תשובה מיראת העונש, לזה השיב לו כדי שלא יתחלל ש"ש, והשיב לו חושי שאין מתחלל ש"ש בכך שכל הנושא, יפ"ת יוצא ממנו בן סו"ם וא"ש תכון.

ח. ובזה יש לפרש הפסוקים בתהלים (ד) בני איש עד מה כבודי לכלימה תאהבון ריק תבקשו כזב סלה, ודעו כי הפלה וכו' רגזו ואל תחטאו וכו', והנה על הא דאמר תאהבון ריק פרש"י דהיינו מה שאומרים שהקב"ה לא יקבלו בתשובה, וכן הוא בשוחר טוב, ויש לדקדק על הא דקאמר תבקשו כזב סלה, הלא לא נתכוונו לכזב, אלא שסברו כך דאדם ששבה את הכבשה וכו', וגם הוא כפל במלות שונות, דכבר אמר שהוא דבר ריק, ולמה הוסיף תבקשו כזב, ולפמ"ש א"ש, דהנה כבר כתבתי דסברת דואג היה שהקב"ה לא יקבלו בתשובה משום הל"ת דמחזיר גרושתו, ואי משום דעשה דוחה ל"ת, ליתא משום דהקב"ה הוא צריך לעבור הל"ת, וישראל העשה וא"א לאדם חטא בשביל שיזכה חבירך, והנה מהר"ם בן חביב בספרו תוספת ר"ה דף שכ"ה ע"ב, חלק על מהר"ש אלגאזי וס"ל דכל מ"ע דרמיא על איש ומוטלת עליו לעשותה בחברת אחר דוחה ל"ת, אע"ג דלגבי א' מהם ליכא עשה והוכיח כן מדאמרינן פ"ב דיבמות, דחייבי לאוין יכולים לייבם, משום דאתי עשה דייבום, ודחי ל"ת, אף דעשה דייבום אינו מקיים אותו רק היבם, והאיך תעבור היבמה על הלאו, מבלי שתקיים העשה יע"ש, והנה אף דאשתמיט לי' דברי התוס' בב"ב (דף י"ג) ד"ה כופין, שמבואר להדיא כמוהר"ש אלגאזי, מ"מ ראיותיו של מהר"ם בן חביב, עצומות יע"ש ו).

ט. והנה דואג וסייעתו אמרו על דוד, שבא מפסול משפחה, שרות היתה עמונית, והנה מוהרש"א ז"ל הקשה ביבמות פ' הערל, (דף ע"ז) האיך חשבו דואג וסייעתו לאסור עמונית ומואבית, והיאך חשבו שבועז זה אבצן והיה שופט כל ישראל ישא פסולי קהל ברבים, ותירץ דדין יבום נהג אז אף בקרובים, והותר לו ליקח אותה דאתי עשה דיבום ודחי ל"ת, כדאמרינן בפ"ב דיבמות, והנה אי אמרינן כסברת הר"ש אלגזי, דלא אמרינן דעשה דוחה ל"ת

דרישת יחזקאל

ו) ראיתי באהי"ע (ש"ז ח"י סי' י"ג) שהביא כי בשו"ת קול אליהו (סי' כ"ה) נסתפק בהא דקיי"ל עשה דוחה ל"ת, אם הדין כן אפילו היכא דהעשה מקיים א', והל"ת עובר איש אחר? — וסיים דל"ש באיש א' ול"ש בשני אנשים, אתי עשה של זה ודחי ל"ת של חבירו דקיי"ל כל ישראל ערבין זל"ז, וכיון שכן מה לי איש א', מה לי ב', הלא זה ערב בעדו לקיימה עכ"ל, ועי"ש מש"כ בזה הה"ג העורך נ"י. ואאמו"ר הרב שליט"א כ' להביא ראיה לדברי מהר"ם ב"ח, ממ"ש הר"ן בפ"ב דקידושין, אהא דתנן האשה מתקדשת בה ובשלוחה ואמרינן מצוה בה יותר משלוחה, דאע"ג דאין אשה מצווה על פו"ר, מ"מ כיון דאין האיש יכול לקיימה בלא האשה, מיקריא האשה נמי עושה מצוה יע"ש, א"כ כיון דבמה שהיא מסייעת הויא עושה מצות עשה, א"כ בודאי דדי ל"ת, והפמ"ח ש"י, ועי' בס' דרכי נועם דרוש א':

גדול, וישארו בקלקולם לעולם, וראוי לך לקבלם בתשובה, דמוטב לעבור לאו נרידא משיעשו ישראל איסור חמור תמיד וא"ש ונכון.

ה. ולפי"ז יש ליישב דברי המדרש שוחר טוב בפסוק, רבים אומרים לנפשי, ר' שמואל פתר קרא בדואג ואחתופל, שהיו רבים בתורה, אמרו איפשר אדם שסבה הכבשה והרג את הרועה יש לו תשועה, אין ישועתה לו באלקים סלה. עכ"ל, ויש לדקדק דמה ענין התואר שהם רבים בתורה לכאן, ועוד איך עלה בדעתם שאין מועיל תשובה הלא מקרא מלא הוא ושבת עד ה' אלקיך? ולפמ"ש א"ש, דדואג ואחיתופל היה קשה להם היאך מועיל תשובה הא איכא ל"ת דמהזיר גרושתו, ואי דעשה דוחה ל"ת, הלא אין אומרים לאדם חטא בשביל שיזכה חבירך, לזה סברי דדוקא בצבור מהני תשובה, הבמצוה דרבים לא אמרינן זה הכלל, כמו שכ' התוס' במס' גיטין (דף מ"א) בד"ה כופין, לחד תירוצא יע"ש, משא"כ ביחיד.

ו. אך איתא בילקוט ישעיהו (סי' נ"א) בשם ספרי, עתידה כנסת ישראל שתאמר לפני הקב"ה אתה הכתבת לאמר הן ישלח איש את אשתו, אמר הקב"ה כלום כתבתי אלא איש, והלא כבר כתבתי אל אנכי ולא איש, יע"ש, וזה הוא כוונת הכתיב, רבים אומרים לנפשי אין ישועתה לו באלהים סלה, והיינו מפני שהם רבים בתורה, סוברים דאין תשובה מועיל ביחיד, משום הל"ת דמהזיר גרושתו, ואין אומרים לאדם חטא, וכו', לדא ואתה ה' מגן בעדי דהיינו מפני שאתה ה' ולא איש, מגן בעדי, ול"ש גבך הל"ת דמהזיר גרושתו כמו שאמר הקב"ה בעצמו ה) וא"ש.

ז. ובזה ניחא מאמר חש"ס ביקש דוד לעבוד ע"ז דהנה כבר כתבתי דדואג ואחתופל סברי דלא מהני תשובה ביחיד, משום הלאו דמהזיר גרושתו, וא"א לאדם חטא וכו', אך כבר כתבתי דיש טעם לקבלת התשובה הבכה"ג שלא ישאר בקלקולו לעולם, אומרים לאדם חטא בשביל שיזכה חבירך, אך זה הטעם לא יתכן אלא בעושה תשובה מיראה, שייך שפיר דאם הקב"ה לא יקבלו בתשובה לא יעשה תשובה וישאר בקלקולו, משא"כ בעושה תשובה מאהבה שהוא עושה מאהבת הקב"ה ולא משום שכר ויראת העונש א"כ לא שייך טעם זה ואין הקב"ה מקבלו בתשובה, בכדי שלא יעבור הלאו, והנה הנה המע"ה היה ראש לבעלי תשובה ביחיד בדאי בפ"ק דע"ז, והיה עושה תשובה מאהבה שהיה צדיק גמור והגה משראת שנרדף מאבשלום הוה מסופק בסברת דואג ואחתופל דדילמא לא מהני תשובה ביחיד, משום הלאו דמהזיר

דרישת יחזקאל

ה) הנה לכאורה קשה לי טובא, ממה דאיתמר בירושלמי ר"ה (פרק א) בנוהג שבעולם מלך בו"ד גוזר גזירה רצה מקיימה, אינו רוצה אחרים מקיימים אותה, אבל הקב"ה אינו כן, אלא גוזר גזירה ומקיימה תחלה, יע"ש. ואמנם יהוע"פ אין משיבין על אגדות... בחידושי כ"י לפרש, איך הוא באפשרות שהקב"ה יקיים כל המצוות, והא רוב המצוות תלוים במעשים גשמיים. ואמרתי שכוונתם עפ"י מאמ"זל (סנהדרין דצ"ט) כל המעשה את חבירו לדבר מצוה מעה"כ כאלו עשאה. והנה הקב"ה עוזר ומסייע לבני אדם לעשות המצות כאמז"ל (קידושין דף ל) ואלמלא הקב"ה עוזרו אינו יכול לו, ע"כ שפיר נופל לומר שהוא מקיים ושומר התורה. וא"ש. שו"ר בס' שם משמואל ... קושיא זו בשם אי הגאון ... ז"ל יע"ש מש"כ לתרץ ושמחתי שזכיתי לכוון לדעתו הקדושה ב"ה.

ג. ונ"ל לתרץ עפ"י מש"כ הב"י בטוא"ח בס"ס ש"ו. שהרשב"א בתשובה, מסופק בסי שלחו לו שהוציאו בתו בשבת להוציאה מדת ישראל אם רשאי האב לילך חוץ לתחום בשביל להוציאה. אם הוא בכלל א"א לאדם חטא בשביל שיזכה חבירך והכריע הרב"י עפ"י מש"כ התוס' להד תירוצא דהיכא שהוא מצוה רבה, מוטב שיעשה הוא איסור קל בכדי שיעשה חבירו מצוה רבה. וא"כ הכא אין לך מצוה רבה מזה שלא תטמע בין העכו"ם, וכן פסק הרב"י בש"ע ס"ס ש"ו, והעלה המג"א שם, דדוקא הכא שתשאר כל ימיה בין העכו"ם, הוא דמצוה לילך חוץ לתחום להצילה בכדי שלא תעבוד ע"ז כל ימיה, אבל היכא דהוצים לאונסה לעבוד ע"ז בפעם אחת אין לאדם לעבור אף על איסור קל, יעו"ש, וא"כ ה"נ כיון שאם הקב"ה לא יקבל שום תשובה לא ירצה העובד ע"ז לשוב בתשובה, כיון שהקב"ה לא יקבל ממנו, וכ"כ רש"י בפ"ק דע"ז (דף ד') על הא דאמרו שם לא עשו ישראל העגל אלא כדי להורות תשובה, ופירש"י כדי ליתן פתחון פה לבעלי תשובה, שאם יאמר החוטא לא אשוב שלא יקבלני, אומרים לו צא ולמד ממעשה העגל שחזרו בתשובה ונתקבלו, וכ"כ בס' העקרים, עה"פ כי עמך הסליחה למען תורא, שהקב"ה מקבל תשובה בכדי שיתייראו ממנו שבאם לא יקבלם לא ירצה החוטא לשוב בתשובה כלל יעו"ש ד), וא"כ בכה"ג מוטב שיעשה איסור קל בכדי שלא ישאר החוטא בקלקולו לעולם.

ד. וזה הוא כוונת משה בתפלתו, כי ישראל היו ראשונים אז בקבלת התשובה כדאמרינן בפ"ק דע"ז, והיה ירא משה, שלא יקבלם בתשובה משום הלאו דמהדיר גרושתו, ואין אומרים לאדם חטא בשביל שיזכה חבירך, לז"א אנא חטא העם הזה חטאה גדולה, ויעשו להם אלקי זהב, היינו שאם לא תקבלם בתשובה, ישארו בקלקולם, „ויעשו להם" מכאן ואילך „אלהי זהב", וא"כ בכה"ג ראוי לעבור הלאו דמהדיר גרושתו בכדי שלא יעברו ישראל איסור

דרישת יחזקאל

בהגהותיו על הרי"ף, (סוף פי"ד ממס' שבת) נסתפק לפי ד' הרשב"א הנ"ל, אם יהא נמנע היחיד מלעבור על איסור אפילו כדי להציל הציבור, וסיים בצ"ע, ובס' מנחת כהן, (מערכת א' כלל ג') ב' להוכיח מתשובת הרשב"א (סי' קכ"ז) דרשאי היחיד לחטוא, כדי לזכות את הרבים אפילו אם לא יהי' לו שום זכות בזה יעו"ש, וה"נ רשאי הקב"ה לעבור על איסור דמחזיר גרושתו, כדי שיזכו ישראל הרבים, ודו"ק; ואח"כ מצאתי דין זה מפורש יוצא מפי התוס' במס' גיטין דמ"ב ע"ש;

ד) כן הוא בהעקרים (מאמר ד' פכ"ו), וע' בעקי"צ שער נ"ג, ושער צ"ב, ובזה ביארתי מאמז"ל (יומא דף פ"ז) האומר אחטא ואשוב אין מספיקין בידו לעשות תשובה, כי הקב"ה נתן לנו תקנה ע"י התשובה, למען כי אם ח"ו עברנו איזה עבירה, לא נאמר כי כבר אבדנו ומותר לנו לחזור ולחטוא, אלא נשוב בתשובה ולא נוסיף עוד לחטוא, ונתחרט על מעשה החטא, ואז יסלח לנו ה', אבל אם ע"י מה שיודע כי תשובה מכפרת מוסיף לחטוא לאיש כזה אין הקב"ה רוצה למחול ע"י התשובה ובזה ביארתי הפסוק (משלי ג' ה) בטח אל ה' בכל לבך ואל בינתך אל תשען, היינו שיבטח בה' כי הוא הוא יהיה בעזרו, לטוב לו כל הימים, בלי שיעשה העבירה ואל בינתך אל תשען, שאל ישען ויסמך על התשובה שנקראת בינה כידוע מזה"ק כמו"א ולבבו יבין ושב, כי יתכפר לו ע"י על חטאו, אלא תמנע עצמך מעשות רע ואז אשריך וטוב לך.

ב. והנראה לי בכל זה, ובתחילה ניישב לשון הפסוקים בפ' כי תשא, בהתחנן משה לפני הקב"ה במעשה העגל, ויאמר משה אנא חטא העם הזה חטאה גדולה ויעשו להם אלהי זהב, ועתה אם תשא חטאתם וכו', ויש לתמוה מאד, כיון שבא משה לרצות הקב"ה, איך הגדיל החטא באמרו שחטאו חטאה גדולה, הלא דרך המרצה להקטין החטא, ועוד יש לדקדק, במאי דקאמר ויעשו להם אלהי זהב, חו"ל ועשו להם אלהי זהב, והנראה בזה דהנה אמרינן במס' יומא (דף פ"ו) אמר ר"מ גדולה תשובה שדוחה את ל"ת שבתורה, שנאמר (ירמי' ג') הן ישלח איש את אשתו והלכה מאתו והיתה לאיש אחר, וכו' עד ושובו אלי נאם ה', והקשה הרב מוהר"ש אלגאזי בספרו אהבת עולם דמאי רבותא דתשובה דוחה ל"ת, הלא כך הוא המדה דעשה דוחה ל"ת? ותשובה מ"ע הוא דכתיב ושבת עד ה' אלקיך, ותירץ דהיכא אמרינן דעשה דוחה ל"ת, היינו היכא שזה שמקיים העשה הוא דוחה הל"ת, אבל הכא, שהל"ת דוחה הקב"ה שמחזיר את ישראל, והם מקיימים העשה, בכה"ג אין עשה, דוחה ל"ת, עכת"ד וסברא זו לא נפלאת הוא שכ"כ התוס' במס' ב"ב (דף י"ג ע"א) ד"ה פופין את רבו יעו"ש, אך יש להקשות אמאי דוחה הקב"ה הלאו דמחזיר גרושתו, בשביל ישראל, והלא קיי"ל בפ"ק דשבת, דאין אומרים לאדם חטא בשביל שיזכה חבירך אפילו לעבור על שבות דרבנן בכדי שלא יבוא חבירו לידי איסור סקי' ג) וכן ראיתי קושיא זו בשם ספר בני חייא.

דרישת יחזקאל

ג). הנה לכאורה עלה בדעתי לתרץ קושיא זו, באשה נחלק ונאמר, דכ"ז אמרינן רק לגבי חבירו, משא"כ לגבי שאירו הקרובה אליו אשתו דכגופו דמיא, אמרינן לאדם חטא בשביל שתזכה אשתך, וכמו כן הוא לגבי שאר הקרובים כגון בניו וכדומה, וא"כ ממילא מתורץ קושיא זו דישראל הם בחי' אשה להקב"ה. וגם נקראו בנים למקום, כידוע, אמנם נזכרתי כי בשנה העברה (תרס"ז) הגיעני ס' שערי תורה, מהרב הגאון הגדול מו"ה יצחק פיינגנבוים נ"י מווארשא וראיתי שם (בח"ב קו"א סי' ח') בחי"ת מהרב הגאון הגביר מו"ה שלמה אברהם רזעכטי נ"י מאוארקאוו, מח"ס שו"ת בכורי שלמה, שכ' לחדש בתוך ענינו, דהא דאמרינן אין אומרים לאדם חטא בשביל שיזכה חבירך שייך אף לגבי הקרובים אליו ממשפחתו, ואפי' בנגד אשתו, אעפ"י דאשתו כגופו דמיא, והביא ראיה לדבריו ממש"כ הסמ"ג (עשין מ"ב) וז"ל „ונשים אין מתעסקין בהם להקוע בשבילן דאין אומרים לאדם חטא זכו' ע"כ ולמה לא יצא לחלק דלבעל מותר בשביל אשתו, אלא ודאי ל"ש" זת"ד, וכתבתי לו כי נ"ל להביא עוד ראיה לסברתו זאת, ממש"כ הרשב"א בתשובה מובא בב"י או"ח (סי' ש"ו) וז"ל „נשאל הרשב"א על א' ששלחו לו בשבת שהוציאו בתו מביתו להוציאה מכלל ישראל, אם מותר לו ללכת חוץ לתחום להצילה, והשיב אין דוחין שבת על ההצלה מעבירות לפי שאין אומרים לאדם חטא בשביל שיזכה חבירך". וכו' יע"ש, משמע מזה דאף בכה"ג שייך כלל זה, ואמנם נפלאת הוא בעיני, הלמה ליה להביא ממרחק לחמו מד' הסמ"ג, וחלא היה יכול להביא ראיה לדבריו מ"ע דשבת (דף ד') דאיירי בה מרחינן ולא מתלקינן למר דאם הניחה האשה פת בתנור מותר לבעלה להורידה, ע"ב מוכח דאין שום חילוק בין שאירו ובין אחר, והשיב לי בתשובתו היקרה לתרץ א"ע באופן ואין המקום גורם להעתיק דבריו הנעימים:

ואמנם נלע"ד לתרץ קושית הגאון ז"ל דהנה הגאון בס' חידושי אבשב שם,

שער התשובה

השיבנו ה׳ אליך ונשובה, אמרה כנסת ישראל שלך הוא השיבנו אמר הקב״ה שלכם הוא, שנאמר שובו אלי ואשובה אליכם, אמרה כנסת ישראל שלך הוא שנאמר שובנו אלקי ישענו, לכך נאמר השיבנו ה׳ וכו׳ חדש ימינו כקדם, מאי כקדם בימי משה א) וכו׳, (מדרש שלהי איכה).

א, המדרש הזה הוא תמיה מאוד, וכבר עמד בזה בס׳ שבט מישראל סי׳ פ׳, ונקדים עוד מאמר תמי׳ בש״ס בפרק חלק, אמר רב יהודה אמר רב, בקש דוד לעבוד ע״ז שנאמר ויהי דוד בא עד הראש אשר ישתחוה, ואין ראש אלא ע״ז שנא׳ הוא צלמא רישא דדהב טב, והנה לקראתו חושי הארכי וכו׳ א״ל לדוד, יאמרו מלך שכמותך יעבוד ע״ז, א״ל מלך שכמותי יהרגנו בנו, מוטב יעבוד ע״א ולא יתחלל שם שמים בפרהסיא, א״ל מאי טעמא נסבת יפת תואר (פירש״י דאמו של אבשלום מעכה בת תלמי מלך גשור ותפשה דוד במלחמה). א״ל יפ״ת רחמנא שרייא, א״ל לא דרשת סמוכין דסמיך ליה כי יהיה לאיש בן סורר ומורה, כל הנושא יפ״ת יש לו בן סורר ומורה: עכ״ד הג׳, והנה יש לתמוה מאוד האיך יעלה על הדעת שדוד ביקש לעבוד ע״א, וגם מאי דאמר לי׳ מלך שכמותך יעבוד ע״א, ופירש״י חסיד שכמותך, ב) וכי מי שאינו חסיד מותר לעבוד ע״א?

דרישת יחזקאל

א) סיום הדרוש מאי כקדם, כימי משה, לא נמצא במדרש רבה שלפנינו. ובודאי מצא הגאון ז״ל באיזה מקום נוסח כזה.

ב) לא מצאתי כן בפירש״י, רק ברש״ה יאמרו מלך שכמותי, פירש״י חסיד שכמותי ואמנם נפלאת היא בעיני מנ״ל לרש״י לפרש מלך שכמותי חסיד, ונ״ל שהוא ע״ד מאמז״ל (ברכות דף ד׳) לדוד שמרה נפשי כי חסיד אני, אמר דוד לפני הקב״ה רבש״ע לא חסיד אני שכל מלכי מזרח ומערב ישנים עד ג׳ שעות, ואני חצות לילה אקום להודות לך, הרי משמע דיתרון דוד המע״ה הי׳ על יתר המלכים, שהיה חסיד וזהיר בכבוד שמים, א״כ א״ש וניחא פירש״י ז״ל, כי הי׳ קשה לו לרש״י מה טעם הוא זה שאמר שיען כי הוא מלך צריך להקפיד ביותר על קידוש השם, ובהנ״ל א״ש, שכך אמר, מלך שכמותי היינו שכל מלכי מזרח ומערב ישנים עד ג׳ שעות, והם שכחי אלהים, ובודאי אינם מקפידים ע״ז, משא״כ מלך שכמותי ר״ל מלך חסיד, אשר חצות לילה אקום להודות לה׳, ואני זהיר תמיד בכבוד השי״ת, יהרגנו בני ויתהוה עי״ז חילול השם? אין רצוני בזה אלא מוטב יעבוד אבד, והוה כתות בש״ש ז״ל, והנה ידוע מאמז״ל בירושלמי (ר״ה פ״ג ה״ה) ד״ת עניים במקום אחד ועשירים במקום אחר, וה״נ אע״פ שרש״י לא פי׳ כן בד״ה מלך שכמותך, מ״מ כיון שפי׳ כן לקמן בד״ה מלך שכמותי בודאי גם שם הפי׳ כך, ונכונים דברי הגאון המחבר ז״ל, וע׳ בארץ חמדה (פ׳ וירא) מהגאון מלבים ז״ל מש״כ בביאור ע״ז זה, גם הגאון באפיקי יהודה (חלק ראשון) כ׳ בזה דפח״ח.

הקדמה

ישמחו המבינים, ויתענגו המעיינים, בראותם יחד תפארת ונועם הספר „דרישת האר"י" אשר אנכי נותן לפניהם, מאת הגאון המובהק המפורסם בכל תפוצות ישראל, מו"ה ישראל איסר זצ"ל שהי' אבד"ק ווניצא, מח"ס שער המשפט, ושערי דעת אשר ע"י סיבה מהמסובב העליון ית"ש, בא לידי, והוא כולל שמונה דרושים, והגאון המחבר ז"ל כתב י"ב דרושים, כי הדרוש הראשון שמצאתי בהכתי"ק היה מצוין עליו „דרוש ה'", ואמנם אנכי לא מצאתי כי אם השמנה האלו, והארבעה הראשונים נאבדו, ועליהם נוכל לזמר חבל על דאבדין ולא משתכחין, כי דב"ק הם מתוקים מדבש, נאמרים בשכל זך וישר, ואם אמנם נמצא בם איזה דברים מועטים קשי ההבנה, יבין הקורא מעצמו, כי אין לתלות בוקי סריקו במרן המחבר ז"ל, כי מי כמוהו דעה מורה, בשכל וסברא ישרה, ורק הסיבה בזה, כפי הנראה, הוא מפני שהגאון ז"ל מרוב טירדתו בשקידתו על התורה ועל העבודה, לא הספיק לו הזמן לכתוב זאת בעיון ובצירוף וזיקוק, לעשות מהדורא תנינינא או אולי יש בזה, איזה סיבה אחרת, הנעלמת מאתנו, האמנם גם בבני המעתיק נ"י, אין לתלות אשמה בזה, כי הוא פרח וינע להעתיק ולהגיה כראוי, וידוע מאה"ח, חכם לבב יחזה הטוב והיופי, ואדם נבוב יביט הרע והדופי, ע"כ אליכם חכמי לב! אוהבי תורה! אשים דברתי, ראו נא והביטו בנועם דברי הגאון המחבר, ותתענגו על טובם ועל יפים, ותברכו גם אותי על הברכה אשר הבאתי לפניכם, ואני תפלה, כי זכות הגאון ז"ל יעמוד לי ולזרעי, ולכל המסייעים בידי, להוציא לאורה, זו התורה, וישפיע לנו השי"ת ברכה והצלחה, תענוג ונחת, ורב טוב לבית ישראל, וכיר"א.

שלום גוטמאן בה הגה"ק מו"ה ישראל זצ"ל, הרב ביאססי.

יהא רעוא דאימא מילתא דתתקבל, (ביצה דף ל"ח ע"א)

הן כל איש אשר הננו ה' בדיעה ובינה, ועשתונותיו יולידו פרי תבונות, רוח אלהים תפעמהו לבל יעצור אותם בלבבו, כי אם להלק ולהפיץ מעינות חכמתו החוצה, וחפץ לבבו ותשוקתו, כי כל רואיהם יכבדום ויקבלום בספ"י, ועל זאת יתפלל כל מוציא רעיונותיו החוצה, הן בדיבור, והן במעשה הכתב והדפוס, וכולם בפה א' יערכו תפילה, לפני שוכן מעלה, כתפלת ר' אבא הנ"ל, וגם אני ראשית אענה דבר, אערוך שועי, לפני צורי ומושיעי, „יהא רעוא דאימא מילתא דתתקבל".

בגמרכם „הנותן מתנה לחבירו צריך להודיעו" (שבת ד"י ע"ב) בטח לא תשאו עלי חטא, על אשר הרהבתי עוז בנפשי, לעמוד במקום גדולים, לדבר דבר בפתח הס' הנשגב הזה, יען כי רבות יגעתי ועמלתי, עד אשר הבאתיו לפני הוד מעלתכם, כלול בהדרו ויפיו, ולפי דברי הכמינו הנ"ל חשבתי לנכון כי צריך אני להודיעכם, אשר בישע עליון, ובעזרת אאמו"ר הרב שליט"א, ואחרי העמל והיגיעה שהיתה לי בהעתקת והגהת הספר, בא לפניכם ככה, וכאשר תתענגו מנועם דברי הגאון המחבר זצ"ל תזכרו גם אותי לטובה ולברכה, ותקבלו בספ"י גם את הדברים אשר שמתי למטה, שחידשתי בעזהי"ת בעת העתקה, וזכות הגאון ז"ל עמדה לי להעיר בדב"ק, ולבאר על ידם מקראי קודש ודחז"ל, ובהשעני על מאמר החכם (כד הקמח דף ק') „הוי שקוד לדבר בפני גדולים שאם תשכיל ישבחוך, ואם תסכל ילמדוך", שמתי הדברים לפני כבודכם חרמה, ושוכן ברמה, יתן לכם ישועה ונחמה, ותזכו במהרה לגאולה שלימה, אמן. דברי הצעיר מתתיהו יחזקאל גוטמאן.

הסכמות הגאונים המפורסמים יחיו!

כן בקודש חזיתי עלה לתרופה, ממעשי ידי אמן מופלא באנשים, איש מיוחד בין אנשי שם שבדורו דור דיעה, הגאון האמיתי קש"ת מוהרי"א זללי"ה, שנודע בין החיים גדולת חכמתו במינופיו שיצא בעולם יקרים ונכבדים, ספר שער המשפט ושערי דיעה, וגם הניח אחריו ברכה כתבי קודש מאשר הגות לבבו הנאמן וטהור, והכין ופעל באגדות חז"ל כי בשר צדק בקהל רב ובשם דרישת ארי נקרא, נשלח אלי מאת כבוד ש"ב ומחו' הרב המאוה"ג המפורסם בר אבהן קדישין כש"ת מו"ה שלום נ"י גוטמאן הרב ביאסי, ונפשו היפה תדרוש ממני לעלות בהסכמה על ספר תורה הזאת, אך הוא למותר כי הוד והדר פעלו בספריו הטהורים ומזוקקים שבעתים כמו כסף צרוף, וגם נפשי יודעת מאד כי קטנו של הגאון המחבר זללי"ה היה עבה ממתני וכי יעוף בעל קצוץ כנפים ויאמר לשכון על כנפי נשר אשר יעוף בשמים, ומחברת זה א"צ לא לדידי ולא לדכוותי, אפס באתי להיות מודע לרבים כי שמתי עיני על הערות וחידושי הרב המאוה"ג מוהר"ש נ"י ובנו יניק וחכים טובא בהוויות דאביי ורבא בן פורת החריף מו"ה יחזקאל שי' והוטבו בעיני, ודבריהם הם זר זהב למחברתו של הגאון המחבר זל"ה. וכל איש אשר ידבנו לבו לקנות ספר זה בכסף מלא ולתמוך ידי עושי חסד של אמת הרב המדפיס נ"י. לבי נכון בטוח שזכות הגאון המחבר זצלי"ה דנפיש טובא יגן עליו ויעמוד לו ליום הכסא הבעל"ט שיעמוד חי הוא וביתו ויתברך בשנה טובה ומעוטרת בשבעין עיטורין, כו"ח פה באטשאן עש"ק ח' אלול „מבורכת" לפ"ק.

הצעיר חיים טויביש בעהמ"ח שו"ת חיים ש"ש ס"א וס"ב וס' עט"י וס' אגד"ה וכעת שו"ת חיים ש"ש השלישיות.

כבוד ידידי הרב הגאון החסיד בנש"ק מפורסם לשם, כקש"ת מ' שלום נ"י גוטמאן רב ביאססי.

מכתב כת"ה הניעני בצירוף עלה לתרופה מדרישת האר"י החי הגאון המובהק בעל שער המשפט ז"ל, יישר כחו וחילו לאורייתא, ואשר ביקש ממני לתת הסכמתי על הספר ההוא, מה יוסף תת כח מקטן על דברי גאון עולם זצ"ל. בשנם כי הדברים דברי פלפול אגדה המה, לא נצרכא אלא לעורר את נדיבי עם אלקי אברהם כי יקחו ברכה אל תוך ביתם, ויקנו את הס' הנכבד דרישת הארי, בכסף מלא, והנני מברך את מעכת"ה כי תתחדש עליו השנה הזות לטובה ולברכה, ויכתב יחתם בספרן של צדיקים גמורים לחיים ולשלום, כחפצו וחפץ ידידו דושת"ה באהבה, מצפה לישועת ישראל, כו"ח פה זאווירציע מדינות רו"פ מנחם מענדל חיים לנדא אבד"ק הנ"ל וגליל קרימלוב ומלפנים אבד"ק נאווידוואר בהגה"צ ר' יעקב לנדא אבד"ק נאשעלסק בהגה"ק ציסו"ע המפורסם אדמו"ר ר' אברהם מטשעכנאווי.

כבר נודע לכל באי שער המשפט כל מעשה תקפו וגבורתו של הגאון הרי"א מווינצא ז"ל, ועתה נפרש אור לפני הדורשין ונשמע קול שאגת האר"י אשר דרש בספרו, דרישת הארי, ונשלחו אלי עלים לדוגמא מהס' היקר הזה, מידידי הרה"ג החריף ובקי וכו' מו"ה שלום גוטמאן מיאסי נ"י, ואחרי אשר טעמתי מעט דבש מנוית האר"י, ועם דרישת שלום, מתקו לי אמרותיו, ונעמו לחכי מדברותיו, ואמרתי לפעלא טבא יישר, ויהי ה' אלקינו עמו לבצע את. אשר החל לשמחת לב כל אוהבי תורה ושוחרי תושי', ויראה שכר טוב בעמלו, כנפשו וכנפש תדרשהו לטובה, הבו"ח עש"ק כ"ב אלול ת"ר חיים לפ"ק.

חיים נעלערנטער אבד"ק קוטב והגליל. מח"ס פע"ח. שה"ח עונג חיים לשבת.

הסכמת הרב הגאון הגדול, לו זרוע עם גבורה, ללחום מלחמתה של תורה, חריף ובקי בכל חדריה, חכימא דיהודאי, ממנו נהגין עצה ותושיה, מפורסם לשבח, כקש״ת מרן ר׳ **משה נתן הלוי רובינשטיין** שליט״א האבד״ק וויניצא.

למרבה המשרה ולשלום אין קץ חיים ארוכים וכל טוב לכבוד
מר ידידי ורב חביבי הרב הגאון המפורסם, ערוגת הבושם. גן הדסים,
שושילתא דיחוסא, מוכתר בנימוסא, מו״ה שלום גוטמאן נ״י הרב ביאסי.

ששתי בקבלת הס׳ היקר „דרישת הארי״ מגאון ישראל והדרו, מופת דורו, אביר הרועים, מרנא ורבנא ישראל איסר זצוק״ל אב״ד דפ״ק יצ״ו, טעמתי מנועם אמריו כצוף דבש מתוק לפה, וערבים לנפש היפה, מסולה, ומנוקה בשלש עשרה נפה, כן בתוספת אמרי נועם הערותיו „דברי שלום״. ודברי יחזקאל למר ברי׳ רב חביבי, איש אשר כלבבי, חריף ושנון, מחודד ומפולפל, מוכתר ברום המעלה, מר מתתי׳ יחזקאל נ״י, כל הרואה אומר ברקאי, איהו וגולתי׳ יאי, נפשי הראי, אולם אשר דרש דעתי העניה, נפלאתי כי מי בדורנו יערב נפשו להעיד, הלא אור תורתו מכרזת עליו מסוף העולם ועד סופו, בספרו הנפלא „שער המשפט״, אשר זכה להאיר פני תבל תבונה בעודנו בחיים חיותו, בפי כל חכמי התורה תהלתו מתון ומסיק שמעתא בסברא ישרה, לאמיתה של תורה, מלבד יראתו הקודמת לחכמתו, כנודע לכל באי שער גלילותנו בכלל, ועירנו בפרט, ממרותיו הנפלאים, ומאסהרותא דמרנא קדישא אספקלריא המאירה החוזה הטהור מלובלין (בעל זכרון זאת וכו׳) זי״ע בבוא חתנו (של הגאון ר׳ ישראל איסר הנ״ל) לפני כ״ק וכתב בפיתקא שם כל ב״ב ובראשם שם הותנו הגאון אמר עליו כי הוא אדם גדול בהפלגה נפרזה, והגאון הקדוש איש אלקים קדושת לוי מברדיטשוב זי״ע, בהיותו פה על משפט א׳ נהג בו כבוד גדול וקבל פניו בשבת קודש אחר התפלה, וכהנה רבות יסופר מהתלהבות יראתו, וקדושת תורתו, אשר מקורו חוצב מגזע קדושים, ראשי הדורות אלים ותרשישים, כאשר רמז בקצרה, בפתח שער ספרו שער המשפט לתפארה, הנהו נכד רבינו הגדול המהרש״א, וממחצב שורש הקדושה ראש החסידים רבינו הר״י החסיד בעל ס׳ החסידים בן רבינו שמואל הנביא בעל התוס׳. (כמ״ש בשו״ת שם ארי׳ חיו״ד סי׳ ז״ך בשם הגה״ק ר״ם מסטנאב, כנודע) ומצד השני הי׳ נכד רבינו חבית הלל, (אשר רבינו התב״ש לא זז מחבבו וקבע הלכה כמותו מפני שהי׳ זקן ויושב בישיבה והורה רוב ימים בכמה קהלות גדולות יע׳ בס׳ ל״ה סקמ״ז, ושי״ד) עמיתו של רבותינו הגדולים הש״ך והשער אפרים וברכת הזבח, נכד הגאון הצדיק ר׳ שמואל מבריסק (הוחנו של רבינו בעל מגיני שלמה ושו״ת פ״י) בן הגאון ר׳ משה (חתן הג׳ ר׳ יהודה יודל אבד״ק גלונא רבתי בן הג״ר אבינדור מגזע משפחת קרא מפראג) בן הפרנס החסיד ר׳ הלל מיחוסי זאלקווא (חותנו של הגאון הנודע ר׳ פייבוש מקראקא המובא בט״ז סי׳ תקמ״ז, וש״ך) ולמעלה בקודש גאוני קשישאי זי״ע.— הן אלה קצות תהלתו ויחוסו ושמש בכתר הרבנות בפה קרוב לשלשים שנה עד עת הסתלקותו כ״ב שבט תקפ״ט, זי״ע יתר הדברים נשארו בפי עמי כי לעוצם הטירדה קשה עלי האריכות, ולא באתי בזה אלא לכבודו של הגאון שהיה מארי׳ דאתרי אבדפ״ק, ועתה הנני לברכהו, יבצע מעשהו, ויפוצו חוצה מעינות תורתו, בזכות של גאון אור ישראל, יזכה לחזות בנין אריאל, כאות נפשו הטהוריה ונפש ידידו עז מוקירו ומכבדו במדה נבחרה, הצעיר **משה נתן הלוי רובינשטיין** אב״דק וויניצא.

מכתבים והסכמות מהגאונים המפורסמים נ״י.

חיים ושלום וברכה לכבוד אהובי הרב הגאון המהולל בנש״ק מו״ה שלום גוטמאן נ״י. אודיעו בזה כי לנכון הגיע לידי ספרא דמרא טב חידושים מהגאון מאוה״ג מו״ה ישראל איסר זצ״ל. הנקוב בשם דרישת הארי, יתן קול עז כקול שאגת ארי, ומחובר לקדש דרישת שלום ממעכ״ת נ״י, ונטפל לעושה מצוה בנו החריף ובקי נפלא וכו׳ מר יחזקאל נ״י, והצצתי בו וראיתי כמה דברים יקרים נחמדים ולמען תהיה לו לעד כי עברתי בין בתרי אמריו אמרי יאי ארשום אשר עמדתי עליה, — (א) בדבר הקו׳ בשאגת יחזקאל (ד״ג אות ב׳) ותי׳ דעכ״פ אסור לגרום תקלה לשוכר, הן זה כביר אמרתי כן ובזה יישבתי דיקדוק עצום מאי קבע הגמ׳ האיבעי׳, המשכיר בית לחבירו אי חזקתו בדוק או לא, הא הספק אינו למשכיר שהרי הוא יודע, והספק הוא רק לשוכר, והי׳ לו לומר השוכר בית מחבירו וכו׳ (ובש״ע סי׳ תל״ז ס״ב׳ באמת אי׳ השוכר) ולפי הנ״ל א״ש, דאם חזקתו בדוק ממילא לא יבדוק השוכר ואז המשכיר מחויב לבדוק שלא יגרום תקלה להשוכר, משא״כ אם אין חזקתו בדוק מסתמא יבדוק השוכר ואין על המשכיר לבדוק (וע׳ בספרי תבואת השדה שער פח״ש שער ה׳ אות ו׳) : (*) והנה עד הנה הארכתי קצת למען תבת הקדש ועתה אבוא על דבריו אשר ביקש הסכמה, אם אמנם כי לדעתי אך למותר הוא כי כל מי שיעיין בספר הזה בודאי ימצא בו טעם רק לעשות רצון יראי ה׳ אמרתי לבוא עם הספר כתוב כי הנני מחזיק טובה לכ״ת על אשר מוציא לאור דברים יקרים משמחים לב׳ ועינים מאירים, במלאותם בזהב ובפז משובצים, ובאתי לעורר נדיבי עם בני ישראל להיות מתמכין דאורייתא וליקח הספר בכסף מלא למען יוכל להוציא לאור עוד גנזי יקרות וזכות הגאון הקדוש המחבר זצ״ל יעמוד לו ולהם שיתברכו ממעון הברכות והנותן תשועות יראינו נפלאות, כ״ד הכותב לכבוד התורה ו׳ לסדר וכל אשר הוא עושה ה׳ מצליח בידו „שמחה ויקר״ (תרס״ט) אליעזר דייטש אבד״ק באניהאד והגליל.

(*) כאן האריך מרן הגאון נ״י בפילפולא דאורייתא טבין ובמילי דאגדתא, ומפני הוצאות הדפוס, לא הדפסתם, ואתו הסליחה.

זה ימים אחדים נתמלא ביתי אורה, זו תורה, מהס׳ דרישת הארי ששלח לי ידי״נ הרב הגאון הגדול, בנש״ק שלשלת היוחסין כק״ש מו״ה שלום גוטמאן נ״י אבד״ק יאסי שמדפיס מאיש אלקים הד מגאוני בתראי הוא הגאון האמיתי מאור הגולה עטרת תפארת ישראל כק״ש מרן ישראל איסר זצ״ל, הוא רבינו הג׳ שהי׳ מאיר עיני חכמים בהלכה, בסה״ק שעה״מ, והס׳ הזה דרישת הארי הי׳ ספון וגנוז, ועתה גלי׳ לדרעי׳ ונפל נהורא, בדרך גאוני קמאי, מבאר מקראי קודש ע״פ הקדמת התלמוד ושיטות הראשונים, בחריפות הנוח להתקבל, בשכל צח וישר : ובאתי בזה לעורר את נדיבי עמנו, שראוי להחזיק טובה להרב הגאון המו״ל ולהביא ברכה אל ביתם, ולשלוח לו תמורתו, איש איש כפי ברכתו, אשר ברכו ה׳ וכפי נדבת לבו הטהור ועץ חיים הוא למחזיקים בו.

ומדי הצצתי בהס׳, ראיתי מעשי ידי הצעיר החריף ובקי בח״ת, משכיל דורש אלקים, מ׳ יחזקאל נ״י שעיניו כיונים על אפיקי ים התלמוד והמדרשים, סותר ובונה מקשה ומפרק, הכל בטוב טעם ודעת, והנני מסכים אשר הערותיו דרישת יחזקאל יראו אור הדפוס, כי דבריו מפיקים חן ונועם, המשמח אלקים ואנשים.

נאם יצחק דאנציג שומר משמרת הקודש פה״ק פעטערבורג, מח״ס שו״ת בית יצחק, ודרושים, באר יצחק, יסודי העקרים, עה״ת, וש״ס.

הודעה גלויה!

כי בכל מקום אשר נזכר בזה הספר שם, עכו״ם, נכרי וכדומה, לגנאי, הכונה על העמים הקודמים, אשר הלכו דרך עקלקלות, ולהיטיב לא ידעו, אבל העמים אשר בזמנינו, הם מלאים חסד וחנינה, ואנו מוזהרים לבל חלל כבודם.

אזהרה!

כאשר הרבה יגענו ועמלנו בהדפסת הס׳, ע״כ יזהרו נא אחב״י מלהשיג גבולינו ולהחזיר להדפים הספר הזה, כי מלבד האיסור מתוה״ק, הדבר אסור מחוקי המדינות.

דברי המו״ל.

האדרעסי

Rabiner S. Gutman

Jassy, (Rumänien)

Str. Pomir No. 9

ספר

דרישת הארי

דרושים נחמדים ומתוקים, חידושים מושכלים
ועמוקים, דברי התורה וחכמיה מצדיקים,
חן ונועם מפיקים.

מאת הרב הגאון האמיתי, מרא דכולא
תלמודא, אביר הרועים, שר התורה, מאור
הגולה, נודע ומפורסם לתהלה,
כקש"ת מרן ר' **ישראל איסר** זצ"ל
שהיה אבד"ק וויניצא, ברוסיא,
בעהמ"ח ס' שער המשפט.

ונלוה לזה קונטרס נחמד מעט הכמות ורב האיכות

שאגת הארי

על הלכות פסח, מאת הגאון המובהק הנ"ל.

יצא לאור בעזהי"ת על ידי **שלום גוטמאן**,
הרב דקע"י ביאסי במדינת רומעניען.

יאסי
בדפוס „פראָגרעסול" א. גרינבערג, סטר. מאַרע 9
שנת יגדיל תורה תרס"ח.

ספר

דרישת הארי

דרושים נחמדים ומתוקים, חידושים מושכלים ועמוקים, דברי התורה וחכמיה מצדיקים, חן ונועם מפיקים.

מאת הרב הגאון האמיתי, מרא דכולא תלמודא, אביר הרועים, שר התורה, מאור הגולה, נודע ומפורסם לתהלה,

כקש"ת מרן ר' **ישראל איסר** זצ"ל

שהיה אבד"ק וויניצא, ברוסיא.

בעהמ"ה ס' שער המשפט,

ונלוה לזה קונטרס נחמד מעט הכמות ורב האיכות

שאגת הארי

על הלכות פסח, מאת הגאון המובהק הנ"ל.

יצא לאור בעזהי"ת על ידי **שלום גוטמאן**,

הרב דקע"י ביאסי במדינת רומעניען.

יאסי

בדפוס „פראגרעסול" א. גרינבערג, סטר. מארע 9

שנת יגדיל תורה תרס"ח.